MIHAI PASCARU • CĂLINA ANA BUŢIU

RESTITUIREA REZULTATELOR ŞI DEZVOLTAREA COMUNITARĂ

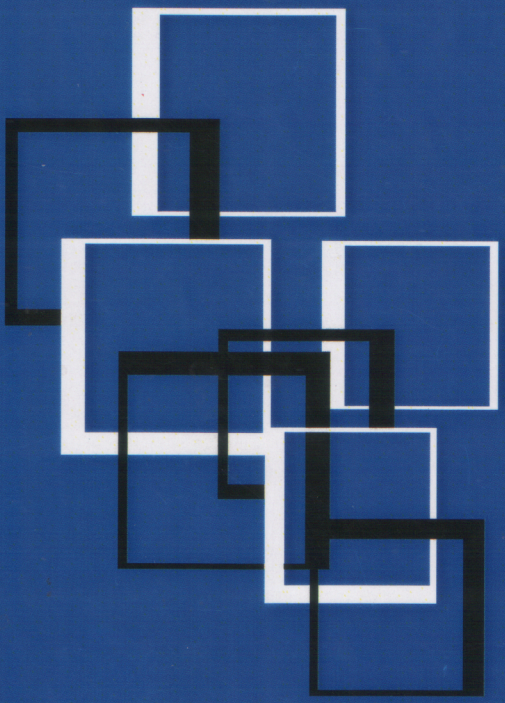

EDITURA ARGONAUT

Mihai Pascaru
Călina Ana Buțiu

*

Restituirea rezultatelor şi dezvoltarea comunitară

Mihai Pascaru
Călina Ana Buțiu

RESTITUIREA REZULTATELOR ŞI DEZVOLTAREA COMUNITARĂ

Cluj-Napoca
Editura ARGONAUT
2007

SERIA FILOSOFIE ○ SOCIOLOGIE ○ PSIHOLOGIE
Coordonator: Dr. Emil Pop

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Traian Vedinaș
Prof. univ. dr. Vasile Buria

Coperta: Gianina Sintoma

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PASCARU, Mihai
Restituirea rezultatelor și dezvoltarea comunitară /
Mihai Pascaru, Călina Ana Buțiu Cluj-Napoca:
Argonaut, 2007. – 136 p.; 20 cm.

Rezumat în lb. engleză și franceză
Bibliogr.
ISBN

332.1
316.334.55 /.56

Lucrarea a fost publicată din fondurile grantului CNCSIS 678/2004, *Utilizarea metodologiei Catalyse în studiul și dinamizarea comunităților rurale. Experimentări de fundamentare socio-psiho-pedagogică în microregiunea Albac-Scărișoara-Horea (Munții Apuseni, Alba)*, director de proiect: **conf. univ. dr. Mihai Pascaru.**

Cuprins

ARGUMENT 7

RESTITUIREA REZULTATELOR ÎN DEZBATERILE ŞI PRACTICILE SOCIALE CONTEMPORANE (Mihai Pascaru)

1. Restituirea rezultatelor şi tipurile ei 9
2. Restituirea rezultatelor şi cercetarea-acţiune 10
3. Restituirea rezultatelor şi inteligenţa teritorială 20
4. Restituirea rezultatelor. Investigaţii exploratorii într-un proiect de dezvoltare micro-regională (2001-2002) 25

Bibliografie 35

DEZVOLTAREA COMUNITARĂ - CONCEPT, STRATEGII ŞI METODE DE INTERVENŢIE (Călina Ana Buţiu)

1. Problematica conceptualizării în dezvoltarea comunitară 37
2. Politici şi practici de dezvoltare comunitară 42
3. Strategii de dezvoltare comunitară în spaţiul rural 47
   - Strategia intervenţiei autoritare 48
   - Strategia centrată pe client 49
   - Strategia reformei radicale 50
4. Conceptul de capacitare socială şi modelele intervenţiei în comunitate
   - Conceptul de capacitare socială 51
   - Modelele intervenţiei în comunitate 52
   - Coproducţie, participare şi *leadership* 55

5. Designul şi implementarea intervenţiei programatice 60
Oamenii - ţinte ale intervenţiei 61
Etapele intervenţiei 63
6. Orientări metodologice în dezvoltarea comunitară 71
Intervenţii de scurtă durată: metoda *Engage* 74
Metoda facilitării comunitare 77
Metoda planificării participative ciclice 80
Bibliografie 89

RESTITUIREA REZULTATELOR ŞI FUNDAMENTAREA GUVERNĂRII LOCALE. INVESTIGAŢII ÎN MICROREGIUNEA ALBAC - SCĂRIŞOARA - HOREA (Mihai Pascaru, Călina Ana Buţiu)
1. Consideraţii introductive 93
2. Teritoriul studiat şi organizarea investigaţiilor în microregiunea Albac - Scărişoara - Horea 96
3. Reprezentări asupra teritoriului studiat. Aprofundarea prin restituire 99
4. Reprezentări asupra problemelor personale şi de familie. Restituirea rezultatelor şi identificarea de noi probleme 107
5. Transparenţa instituţională şi participarea cetăţenească. Inducerea sociologică a participării prin restituirea rezultatelor 110
6. Asocierea intercomunală 117
7. Impactul anchetei sociologice la nivel comunitar 121
8. Concluzii şi deschideri 123
Bibliografie 126
Résumé 129
Summary 133

ARGUMENT

Volumul de față pleacă de la considerentul că există o largă recunoaștere a nevoii de întărire a legăturilor între teoria și metodologia cercetării sociale, pe de o parte, și practica dezvoltării comunitare, ca formă de intervenție în comunitate, pe de altă parte. Putem constata că o literatură bogată se află deja la îndemâna practicienilor dar este dominată de aspecte tehnice, procedurale și de cazuistică.

Cu toate că unii autori denunță caracterul *ateoretic* al primelor seturi de acțiuni și programe grupate sub sintagma *dezvoltare comunitară*, acțiuni și programe menite să producă schimbări pozitive în comunități, apare o tot mai puternică cerință de a furniza un cadru teoretic și conceptual coerent care să fundamenteze acțiunile practice.

După mai bine de o jumătate de veac de intervenții de tip dezvoltare comunitară, practicile sunt extrem de diverse iar coerența teoretică se lasă așteptată. O serie de dificultăți aparent insurmontabile ni se relevă adesea.

O primă dificultate constă în *caracterul interdisciplinar* al unui domeniu aplicativ, în care *sociologia, antropologia, politologia, psihologia socială, psihologia comunității, pedagogia socială, economia, managementul, ecologia* etc. sunt științele din care se extrag conceptele cu care se operează în dezvoltarea comunitară. O a doua dificultate se naște din *marea diversitate a comunităților*, diversitate pentru care orice model teoretic poate fi irelevant la un moment dat. Nu puține dificultăți se nasc și din *caracterul contextual al intervenției*. La acestea putem adăuga și dificultatea indusă de diversitatea teoriilor din cadrul științelor-resursă mai sus menționate.

În volumul de față, care reunește trei dintre abordările noastre recente, încercăm să propunem o posibilă direcție de fundamentare teoretică și metodologică a dezvoltării comunitare, sugerând potențialitatea deosebită conexiunilor dintre dezvoltarea comunitară și cercetarea-acțiune. Restituirea rezultatelor poate fi instrumentul principal de susținere a potențialităților amintite în diferite contexte comunitare concrete.

În general, în definirea cercetării-acțiune ideea de participare este pretutindeni prezentă, mai mult sau mai puțin explicit, mai mult sau mai puțin accentuat. O definiție extrem de sintetică privește și ca dezvoltarea comunitară drept o "...schimbare voluntară în, prin și pentru comunitate"[1], centrându-se astfel tot pe ideea de participare. Bergier, unul dintre puținii teoreticieni ai restituirii rezultatelor identificați de noi, pledează pentru o restituire integrată în ansamblul activităților cercetătorului, o astfel de restituire presupunând ca, în mod obligatoriu, actorii realității sociale aflate în studiu, să fie recunoscuți ca obiect al cunoașterii și cunoscători, adică obiect și subiect al cercetării deopotrivă.

În cele trei studii ale noastre sunt vizate, ca o consecință la cele reținute sau menționate mai sus, restituirea rezultatelor, dezvoltarea comunitară și posibilitatea creării unui context de guvernare locală participativă, inclusiv prin inducerea sociologică a participării.

AUTORII

[1] Sandu, D. (2005), *Dezvoltare comunitară. Cercetare, practică, ideologie*, Iași, Editura Polirom, p. 26

RESTITUIREA REZULTATELOR ÎN DEZBATERILE ŞI PRACTICILE SOCIALE CONTEMPORANE

Mihai Pascaru

1. Restituirea rezultatelor şi tipurile ei

Trimiteri la restituirea rezultatelor unei cercetări găsim încă din deceniile şapte şi opt ale secolului trecut, într-o Franţă care făcea eforturi considerabile în sprijinul amenajării spaţiului rural.

Importanţa unei anchete rurale prealabile şi bine făcute, aprecia psihosociologul francez R. Mucchielli, creşte cu atât mai mult cu cât feed-back-ul unei anchete, adică restituirea concluziilor la colectivitatea în care s-a efectuat ancheta (în condiţiile în care colectivitatea a acceptat ancheta însăşi), poate provoca deşteptarea dinamismelor locale. Din acest punct de vedere, consideră psihosociologul francez, *ancheta rurală constituie evenimentul decisiv*. Dacă anchetatorii vor şti să obţină cooperarea locuitorilor şi să facă acceptată ancheta de la început, dacă ei vor şti să implice liderii informali şi formali locali, dacă ei vor *reinjecta rezultatele* (şi dacă locuitorii se recunosc în această imagine pe ei înşişi), *o urnire*, o clintire este dată deja pentru a putea amorsa schimbarea (Mucchielli, 1976).

Complexitatea restituirii, nu este din păcate, decât rareori abordată.

Pe cât de mult manualele de cercetare şi alte ghiduri metodologice vorbesc de instrumente şi oferă sfaturi pentru adecvarea şi organizarea culegerii datelor, remarca Bernard Bergier, pe atât de mult se neglijează relaţia cu destinatarii şi impactul acesteia asupra sociologului şi etnologului (Bergier, 2000). Destinatarul vizat prin restituire este reprezentat de interlocutorii din teren ai cercetătorului.

Bergier propune această definiţie pentru restituire:

> „Acel act sau acea dinamică prin care cercetătorul împărtăşeşte interlocutorilor din teren, în scopuri etice şi/sau euristice, rezultatele provizorii şi/sau definitive ale prelucrării datelor colectate în vederea analizei lor" (Bergier, 2000, p. 8).

Din definiţia propusă restituirii de către Bergier reţinem ca obiective pe cel etic şi pe cel euristic. Am putea chiar merge mai departe şi vorbi, în funcţie de aceste obiective, de o *restituire-dar* sau *restituire etică* şi o *restituire-cunoaştere* sau *restituire euristică*.

2. Restituirea rezultatelor şi cercetarea-acţiune

Bergier pledează însă pentru o restituire integrată în ansamblul activităţilor cercetătorului, integrare care semnifică faptul că restituirea poate participa în anumite condiţii la producerea de cunoaştere şi la validarea enunţului ştiinţific. O astfel de restituire, consideră Bergier, presupune ca subiectul să fie recunoscut ca obiect al cunoaşterii şi cunoscător, adică obiect şi subiect al cercetării deopotrivă.

După cum el însuşi mărturiseşte, în primele sale cercetări Bergier îi considera pe interlocutorii săi un simplu obiect al cercetării, caz în care interlocutorul din teren era un simplu furnizor de materie primă pentru cercetare, iar restituirea era un act facultativ situat în afara cercetării. Reflecţia asupra restituirii, constată Bergier, ia naştere în contextul acţiunilor de intervenţie. Intervenţia psihosociologică, consultarea socială, cercetarea-acţiune, recunoaşte Bergier, au fost subiectul unei literaturi abundente în ţările anglofone înainte de a se dezvolta notabil în Franţa anilor '70. În asemenea contexte, fără ca problema restituirii să fie pusă explicit, ea este luată în consideraţie, tratată divers dar sistematic. Indiferent de forma sa (colaborarea cu actorii, punerea în valoare a cercetătorului, restituirea este un răspuns al intervenientului la chemarea celui căruia îi este adresată. Facultativă în munca de cercetare în general, restituirea dobândeşte în intervenţie şi cercetarea-acţiune un caracter obligatoriu. Ea este o datorie, conchide Bergier.

Restituirea se adresează interlocutorilor din teren pentru că ea tratează problemele în care se înrădăcinează şi cererile lor. Ea se face în limbajul lor, aproape de un discurs brut.

Bergier recomandă restituirea orală, o restituire care reclamă prezenţa intervenientului şi cea a actorilor sistemului local, prezenţă care face posibilă o interpelare reciprocă. Această restituire este de tip formativ, cu orientare personală. Ea nu împărtăşeşte cunoştinţele savante ale intervenientului ci produce o recunoaştere a dispoziţiilor, motivelelor, intenţiilor, aspiraţiilor, temerilor şi speranţelor indivizilor.

În concepţia lui Bergier, informaţiile trebuie restituite la diferitele grupuri reprezentative pentru populaţia din teren, ele nevizând doar notabilităţile. Restituirea este programat conflictuală şi transformatoare. Tensiunile între interesele antagoniste ale diferitelor grupuri trebuie scoase la lumina zilei.

Într-o primă clasificare propusă în lucrarea citată, Bergier va prezenta trei tipuri de restituire: (1) *restituirea savantă*, (2) *restituirea elucidantă* şi (3) *restituirea militantă*. În restituirea elucidantă sau în cea militantă orientarea transformatoare a restituirii este asumată. Intervenentul determină o schimbare, fiindu-i parte integrantă. Restituirea nu mai este strict transmisivă, ea este *formativă* (elucidând originile problemelor identificate) şi *apropriativă* (dezvoltând moduri colective de acţiune). În ambele cazuri, conchide Bergier, restituirea nu mai este închisă, dominată de normele comanditarului, ci este deschisă şi centrată pe subiectul cercetării şi pe procesele vizate.

După aceste precizări, este important să delimităm mai exact locul restituirii în raport cu cercetarea-actiune, ceea ce înseamnă mai întâi cunoaşterea unor puncte de vedere exprimate în legătură cu acest tip de cercetare.

Pentru a stabili mai exact locul cercetării acţiune în ansamblul metodelor ştiinţelor sociale, S. Juan pleacă de la opoziţia comprehensiune - explicaţie, pe de o parte, şi opoziţia observaţie - experimentare, pe de altă parte (Juan, 1999).

Pentru Juan, opoziţia comprehensiune - explicaţie desemnează maniera în care cercetătorul consideră ceea ce studiază: statutul de subiect/obiect al cercetării. Indivizii, grupurile, fenomenele studiate sunt actori-subiect (fr. *acteurs-sujets*) sau mecanisme-obiect (fr. *mecaniques-objets*). Opoziţia observaţie - experimentare desemnează statutul cercetătorului în raport cu obiectul său: indivizi, grupuri, fenomene studiate. În observaţie cercetătorul nu a produs materialul: el studiază situaţiile naturale sau obiectele create de alţii. Invers, experimentarea este cea prin care se produce sensul.

Observaţiile lui Juan, sintetizate într-un tabel, ne dau imaginea completă a componentelor metodologice fundamentale în cercetarea socială (Tabelul 1).

Pentru Juan cercetarea-acțiune are ca derivate *intervenția* şi *consilierea*. O formă specială a cercetării-acțiune, ne lasă să înțelegem Juan, este *dezvoltarea socială*. Obiectivul ambițios al acesteia din urmă este acela de a înțelege o problemă socială în discuție prin analiza situațiilor individuale şi a logicilor de acțiune şi de a acționa, de a lupta contra excluderii sociale, de a dinamiza în final actorii locali. De-a lungul diagnosticului se tinde spre crearea unui *inter-parteneriat* şi spre a acționa corect prin punerea în practică de proiecte.

Tabelul 1. Tehnici de experimentare comprehensive
(Juan, 1999, p. 106)

Implicarea cercetătorului	Tipuri de actori	
	Indivizi	Grupuri sau mişcări
Cunoaştere pozitivă	Interviuri	Experimentări grupale
Intervenție	Terapie	CERCETAREA-ACȚIUNE

Într-un studiu consacrat modelelor şi metodelor cercetării orientate spre acțiune (engl. *action-oriented research*), Stephen A. Small (1995) descrie patru situații: cercetarea-acțiune (*action research*), cercetarea participativă (*participatory research*), cercetarea-dezvoltare (*empowerment research*), şi cercetarea feministă (*feminist research*). Small consideră că dintre cele patru modele menționate cercetarea-acțiune este probabil cea mai larg utilizată. Istoric vorbind, observă Small, cercetarea-acțiune a fost asociată cu domeniul economic şi dezvoltarea organizațională, dar mai recent această abordare este utilizată şi de către specialişti din alte diverse domenii precum educația, inovarea agricolă şi dezvoltarea umană.

Kurt Lewin este cel care a propus termenul de cercetare-acțiune, după cum observa la un moment dat și M.K. Smith (2001)

Dar ce este de fapt cercetarea-acțiune ?

Rory O'Brien consideră că cercetarea-acțiune este acea cercetare care vizează concomitent găsirea de soluții practice la probleme concrete și atingerea unor obiective științifice. Pentru atingerea acestui dublu scop se impune colaborarea cu cei care reprezintă sistemul de schimbat și, în același timp, obiectul cercetării științifice (O'Brien, 1998).

În acest sens foarte importante pot fi și precizările făcute în anii '90 de către M.R. Verspieren. Pentru Verspieren, este obligatoriu ca în cercetarea-acțiune să existe două tipuri de ipoteze: ipoteze de cercetare și ipoteze de acțiune (Verspieren, 1990).

Una din problemele teoretice importante este cea a raporturilor dintre metoda intervenției și cercetarea-acțiune.

Benedikte Bunker si Peter Gundelach (2001), apreciau că metoda intervenției diferă de tipul integrativ al cercetării-acțiune printr-o insistență pe conflict și pe schimbarea socială. Cea dintâi este mai aproape de cercetarea-acțiune de tip critic. Metoda intervenției presupune cercetarea-acțiune critică, dar proiectele care utilizează metoda de intervenție aparțin mai degrabă societății civile decât sferei muncii, și deci dezvăluie potențialul schimbării sociale în societatea civilă. O altă diferență importantă între cercetarea-acțiune și metoda de intervenție, observă Bunker si Gundelach, se referă la rolul actorilor sociali. Pe când rolul cercetării-acțiune este acela de a provoca schimbarea socială, metoda de intervenție nu își propune să genereze schimbare socială ca atare. În schimb, scopul ei este să creeze o înțelegere printre actorii colectivi asupra potențialului și rolului acestora în schimbarea socială.

Bridget Somekh (1995) caracterizează cercetarea-acţiune prin metodologia ei:

> „Metodologia cercetării-acţiune marchează limita între cercetare şi practică" (Somekh, 1995, p. 340).

Sunt subliniate apoi principalele diferenţe între cercetarea-acţiune şi alte forme de cercetare: (1) este derulată de către oameni preocupaţi direct de situaţia socială cercetată, plecând de la întrebările practice care apar în munca de fiecare zi a cercetătorilor; (2) rezultatele cercetării-acţiune sunt transpuse în practică cu scopul de a produce schimbarea; (3) cercetarea-acţiune are un grad înalt de orientare pragmatică (*pragmatic orientation*); (4) cercetarea-acţiune se bazează pe cultura şi valorile unui grup social al cărui membri sunt atât actori în câmpul de cercetare cât şi cercetători; (5) cercetarea-acţiune ridică anumite probleme etice, cu deosebire atunci când un cercetător studiază mediul său de muncă şi, implicit, comportamentul colegilor săi.

După examinarea contextului filosofic şi ştiinţific care a ghidat cercetarea-actiune, Richard Baskerville (1999) subliniază trei caracteristici ale acestei abordări: (1) adoptarea unei perspective interpretative a datelor (fapt ce permite intervenţia socială în cercetare, cercetătorul devenind o parte a studiului), (2) adoptarea unei perspective idiografice asupra cercetării (care postulează că fiecare cadru social implică un set unic de subiecţi umani ce interacţionează), (3) utilizarea analizei calitative (datorită necesităţii de a dezvălui importanţa acţiunii şi a setului de valori care ghidează acţiunea actorului).

Discuţii au fost deschise şi pe tema dimensiunilor cercetării-acţiune. Astfel Susan E. Noffke (1999) scria despre trei dimensiuni: *profesională*, *personală* şi *politică*. Aceste

dimensiuni, considera Noffke, sunt cele care, prin conținutul lor, ne fac să înțelegem mai bine potențialul cercetării-acțiune.

O altă serie de probleme teoretice sunt generate de tipologia cercetării-acțiune. Numeroși alți termeni sunt asociați cercetării-acțiune pentru a desemna tipurile ei în raport de contexte și practici extrem de diverse.

Astfel, într-un studiu din 1990, David H. Tripp, scria despre cercetarea-acțiune social-critică (*socially critical action research*), cu aplicabilitate la domeniul educației, propunându-i următoarea definiție:

> „Acțiunea strategic-critică și pedagogică a profesorilor care țintește spre creșterea justiției sociale." (Tripp, 1990, p. 161)

Această definiție, considera Tripp, ar putea fi dezvoltată în termenii a cinci caracteristici: participare, direcție, conștiință, constrângeri și rezultate.

Discutând forme variate ale cercetării-acțiune, Gerrit Huizer (1997) reține cercetarea-acțiune participativă ca fiind una dintre cele mai potrivite metode de găsire a soluțiilor pentru probleme specifice și conflicte în comunitate, în special într-o comunitate rurală. O asemenea cercetare poate însemna: (1) o cunoaștere adecvată a problemelor și a situațiilor conflictuale de către cei implicați; (2) planificarea și implementarea proiectelor pentru a rezolva probleme locale.

Unul dintre numele cele mai cunoscute în teoretizarea și practica cercetării-acțiune participative este cel al australianului Y. Wadsworth. Acesta mărturisea la un moment dat faptul că s-a confruntat pentru prima dată cu termenul de cercetare-acțiune participativă la Londra, în 1972, utilizând acest tip de cercetare, la întoarcerea în țara sa, în studiul comunităților urbane periferice (Wadsworth, 2005).

O observație importantă în legătură cu cercetarea-acțiune participativă îi aparține lui S. A. Small:

> „În cercetarea participativă, participanții cetățeni sunt în primul rând responsabili pentru designul studiului, incluzând decizia asupra modalității de colectare, asupra analizei și apoi asupra diseminării informațiilor." (Small, 1995, p. 994).

Ne vom opri în cele urmează asupra unor investigații în care restituirea rezultatelor a fost, implicit sau explicit, prezentă în contextul mai general al cercetării acțiune, cu deosebire a cercetării acțiune participative.

Dintre demersurile relativ recente în cercetarea-acțiune participativă le reținem mai întâi pe cele ale irlandezilor P. Lundy și M. McGovern. Ei au avut în vedere o serie de grupuri aflate la un moment dat în conflict în spațiul în care și-au fixat experimentările (Irlanda de Nord), reținând între altele și faptul că aspectul cel mai semnificativ al cercetării acțiune participative este cel al plasării subiectului în centrul procesului de luare a deciziilor, poziția celui din interiorul unei comunități fiind mult mai critică decât se crede în general, trebuind să fie văzută sub multitudinea nuanțelor și fațetelor sub care se manifestă (Lundy; McGovern, 2006). În proiectul experimental au fost cuprinse 30 persoane, rude ale victimelor conflictelor din Irlanda de Nord (în perioada 1969-1996 se raportaseră în jur de 90 victime) și a fost organizată o primă întâlnire a lor cu reprezentanți ai grupurilor din comunitate pentru a discuta modul în care comunitatea ar putea comemora victimele conflictelor. Urmând mai multe întâlniri *ad-hoc*, discuții și dezbateri, a rezultat ideea unei cărți comemorative. S-a constituit un comitet de coordonare și mai mulți membri ai comunității s-au implicat în diferite etape și au îndeplinit pe parcursul proiectului sarcini specifice. Pe perioada a patru ani au

fost luate peste 300 interviuri iar în 2002 s-a publicat cartea cu titlul *Ardoyne: The Untold Truth*. Lansarea a avut loc la data celei de a 33-a comemorări a primei victime a conflictelor din comunitate. La întâlnirea organizată pentru lansarea cărții au participat câteva sute de rude ale victimelor și alți membrii ai comunității. Cartea conține 99 studii de caz (fiecare caz bazându-se pe 2-3 mărturii orale) și o serie de capitole istorice pentru contextualizarea deceselor. Înainte de publicare, fiecare interviu a fost returnat autorului mărturiei pentru a-l valida / rectifica / completa / adnota etc. Mai mult, seria de interviuri consacrate unui caz a fost și ea, în întregime, returnată autorilor parțiali care au putut rectifica, comenta, completa etc. pe baza mărturiilor celorlalți despre cazul în fiecare era expert parțial. Abia apoi s-a editat forma finală a cărții.

Dintre concluziile la care s-a ajuns în urma acestui proiect experimental de succes reținem: (1) cercetarea-acțiune participativă poate fi cheia rezolvării unui număr mare de dileme metodologice, etice și politice pe cu care cercetătorii se confruntă în societățile divizate de violență; (2) mecanismul centrării-pe-victimă în rostirea adevărului nu trebuie să urmărească mărturisirea detașată, ca a unui narator al unei experiențe consumate ci o mărturisire participativă care să conducă la adevărul însuși.

Un grup de cercetători americani, conduși de către Emilio A. Parrado, Chris McQuiston și Chenoa A. Flippen, a pus în practică *metodologia cercetării bazate pe participarea comunitară* (*community-based participatory research methodology* - CBPR) în vederea studierii riscului HIV în comunățile de migranți spanioli din Durham, Carolina de Nord.

În proiectul amintit, implicarea comunității a fost cheia spre obținerea accesului în mijlocul unei populații relativ închise, spre dezvoltarea unui instrument de cercetare flexibil, spre creșterea

calităţii datelor şi spre alinierea cercetărilor la realităţile culturale ale migranţilor din Durham.

CBPR a asigurat ca perspectivele şi punctele de vedere ale membrilor comunităţii să fie luate în considerare şi a propus o cercetare orientată spre acţiune prin aceea că membrii comunităţii au fost implicaţi direct în colectarea şi analizarea informaţiilor şi în generarea recomandărilor necesare schimbării.

În proiectul amintit, 14 membri ai comunităţii (6 bărbaţi şi 8 femei) s-au integrat în final în toate aspectele procesului de cercetare, de la operaţionalizarea conceptelor şi colectarea datelor până la interpretarea rezultatelor culese.

Practic, în timpul întâlnirilor bisăptămânale, grupul a fost divizat în două mici subgrupuri, în funcţie de gen, pentru a facilita discuţia subiectelor delicate. Fiecare subgrup a primit aceleaşi sarcini, cum ar fi definirea HIV în comunitatea hispanică sau, descrierea factorilor care contribuie la menţinerea problemei. Prin acest proces, grupul a ajutat la identificarea elementelor cheie ale adaptării sociale, elemente care erau legate direct de riscul HIV: izolarea socială, consumul de alcool şi utilizarea sexului comercial de către muncitori. De îndată ce s-au obţinut fondurile necesare, grupul s-a implicat în realizarea chestionarelor. Natura delicată a subiectelor a impus un chestionar care să nu intimideze, să fie util în colectarea informaţiilor complexe şi care să poată fi analizate statistic. Rezultatul final a fost un instrument semi-flexibil care permitea şi reconstrucţia experienţelor individuale (cum ar fi complexele migrării). Apoi membrii CBPR au fost pregătiţi şi ca realizatori ai interviurilor pentru cercetarea din Durham, ceea ce a diminuat semnificativ rata non-răspunsurilor.

Latura reflexivă a metodologiei CBPR a contribuit şi ea la eficienţa cercetării. În timpul întâlnirilor, în faza colectării de date, cei care realizau interviurile au raportat în mod regulat problemele apărute şi au împărtăşit celorlalţi experienţa lor. La final, CBPR s-

a centrat pe analiza şi interpretarea complexului de date culese din interviuri, din consemnări ale membrilor CBPR care descriau condiţiile locale şi atitudinile respondenţilor.

Discuţiile colective asupra rezultatelor cercetării au permis comunităţii şi cercetătorilor să evalueze rezultatele studiului, să reconsidere aşteptările preliminare şi să identifice noi deschideri pentru cercetare.

C. Reid şi A. Tom (2006) descriu o investigaţie realizată prin ceea ce Small numea *cercetarea-acţiune feministă*. Timp de doi ani (2000-2001), cercetătorii au lucrat cu organizaţia canadiană Women Organizing Activities for Women (WOAW), care cuprindea 80 de femei cu venituri reduse. Reid a iniţiat şi organizat întâlnirile sub forma unui forum, care îi oferea ocazia de a pregăti lucrarea sa de doctorat despre legătura dintre sărăcie şi sănătatea femeilor şi despre modul în care femeile îşi puteau uni forţele pentru a acţiona împreună. În timpul celor doi ani de strângere de informaţii, la întâlniri au participat mai mult de 30 de femei cu venituri mici. Douăzeci dintre acestea au devenit participante active şi au declarat că veneau la reuniuni pentru că aveau ocazia să discute probleme şi interese comune. Pe perioada celor doi ani s-au organizat 18 întâlniri, fiecare cu o durată de peste două ore şi cu o medie de participare de 11 femei. La primele patru reuniuni, participantelor li s-a oferit un onorariu, apoi nu a mai fost necesar acest gen de stimulent.

3. Restituirea rezultatelor şi inteligenţa teritorială

Restituirea rezultatelor este legată astăzi şi de noţiunea de *inteligenţă teritorială*.

O comunicare amplă asupra inteligenţei teritoriale a prezentat în 2005 Jean-Jacques Girardot sub titlul „Inteligenţă teritorială şi participare". Girardot mărturiseşte în această

comunicare faptul că el însuşi a propus termenul de inteligenţă teritorială în 1999, în strânsă legătură cu cel de *inginerie teritorială* (*ingénierie territoriale*), inteligenţa teritorială vizând *punerea managementului proiectelor şi tehnologiilor societăţii informaţiei în serviciul dezvoltării durabile.* Pe măsură ce se derulează mai multe proiecte, pe care Girardot le coordonează, se conturează şi dezvoltă şi o metodologie nouă, adecvată fundamentării inteligenţei teritoriale, metodologie numită Catalyse. Catalyse înseamnă:

> „...metode şi instrumente care permit implicarea largă a actorilor teritoriali în realizarea diagnosticelor teritoriale sau în observatoarele locale[1] în vederea elaborării de proiecte de acţiune de dezvoltare mai pertinente şi mai eficiente" (Girardot, 2005).

Principala caracteristică a metodologiei Catalyse, scrie Girardot, este *participarea.* Actorii teritoriali constituie mai întâi un parteneriat informal pentru elaborarea unui ghid de colectare a datelor în vederea realizării unui diagnostic teritorial. Actorii colectează datele, fiecare la nivelul utilizatorilor săi (*usagers*). Datele sunt puse la un loc pentru analiză. Apoi, actorii participă şi la interpretarea rezultatelor.

Pentru Girardot conceptul de inteligenţă teritorială desemnează :

> „...ansamblul de cunoştinţe pluridisciplinare care, pe de o parte, contribuie la înţelegerea structurilor şi dinamicilor teritoriilor şi, pe de altă parte, îşi propune să fie un instrument în serviciul actorilor dezvoltării teritoriale durabile." (Girardot, 2005).

---

[1] Laboratoare sau centre de cercetare care au în obiectiv un teritoriu bine delimitat şi problemele sale specifice.

Inteligența teritorială, în concepția lui Girardot, se fondează pe șase principii etice și metodologice, dintre care pe primul loc se află *principiul participării*.

De o deosebită valoare euristică ni se pare a fi identificarea principiilor etice ale inteligenței teritoriale în principiile dezvoltării durabile. Dezvoltarea durabilă, scrie Girardot, este așezată pe trei principii validate de către numeroase instanțe morale și politice la scară planetară: (1) participarea tuturor actorilor la dezvoltare, în primul rând a cetățenilor; (2) abordarea globală a situațiilor, caracterizată printr-un echilibru adecvat între considerațiile de ordin economic, social și de mediu; (3) parteneriatul actorilor.

Acestor trei principii etice li se asociază trei principii metodologice capabile să garanteze respectarea celor dintâi: (1) abordarea teritoriului ca spațiu de acțiune; (2) generalizarea dezvoltării prin proiecte și a culturii evaluării; (3) dezvoltarea accesibilității tehnologiilor societății informației.

În ansamblul lor, sintetizează Girardot, principiile enunțate țin cont de faptul că, pe de o parte, abordarea globală se fondează pe o viziune deopotrivă teritorială și prospectivă și, pe de altă parte, participarea și parteneriatul definesc inteligența teritorială ca un demers esențialmente orientat spre actori și fondat pe accesibilitatea tehnologiilor informației ca și pe cooperarea actorilor.

Participarea. Noțiunea de participare, precizează Girardot, nu privește doar operatorii (*les opérateurs*) ci și beneficiarii acțiunii și, mai general, cetățenii. Participarea privește decizia ca și conceperea, administrarea și evaluarea acțiunilor. Participarea se bazează pe comunicare, deci pe informarea în context interactiv. Aceasta presupune accesibilitatea informației, capacitatea actorilor de a accede la conținutul informației și, prin urmare, la tehnologiile informației.

Abordarea globală şi echilibrată. Principiul acesta se întemeiază pe faptul că dezvoltarea durabilă, după cum spune şi Girardot, tinde spre o armonizare a obiectivelor economice, ecologice, sociale şi culturale. Faţă de logica centralistă (*centralisée*), care se traduce global printr-o sectorializare a activităţilor, dezvoltarea durabilă se fondează pe o abordare integrată a problemelor la scară teritorială. Analiza este globală în sensul în care caracteristicile unui teritoriu depind de logicele mondiale. Ea mai este globală şi în sensul în care ea integrează toate dimensiunile acţiunii teritoriale. Astfel sunt luate în calcul dimensiunea socială, prin prioritatea acordată satisfacerii nevoilor celor deprivaţi, şi dimensiunea ecologică, pentru a prezerva viitorul generaţiilor care vin. Inteligenţa teritorială, conchide Girardot la acest capitol, implică numeroase sectoare ale cunoaşterii şi acţiunii (demografie, geografie, mediu, economie, comunicaţii, abordarea sănătăţii, a patrimoniului şi a instituţiilor) şi implică, obligatoriu, dreptul, istoria şi ştiinţele culturii.

Parteneriatul. Parteneriatul, explică Girardot, rezultă din abordarea integrată care presupune nu numai participarea ci şi cooperarea actorilor acţiunii teritoriale şi, mai larg, a ansamblului actorilor dintr-un teritoriu. Inteligenţa teritorială, consideră Girardot, este caracterizată de necesitatea dezvoltării metodelor şi instrumentelor care să faciliteze munca în reţea a parteneriatelor de actori, împărtăşirea informaţiei şi cooperarea.

Să ne oprim în cele ce urmează asupra principiilor metodologice enunţate de către Girardot.

Teritoriul - spaţiu al acţiunii. Locul primordial ocupat de teritoriu în guvernare (*gouvernance*) conferă un interes particular conceptului de inteligenţă teritorială, consideră Girardot. Teritoriul este definit ca interacţiune între un spaţiu geografic şi o comunitate umană. De aici rezultă că inteligenţa teritorială presupune trei nivele de analiză complementare: (1)

comportamentul actorilor teritoriali, reprezentările lor şi relaţiile de putere, cadrele instituţionale în sânul cărora ei acţionează, ca şi proiectele şi realizările care le iniţiază; (2) dinamicele socio-economice care rezultă din luarea deciziilor individuale sau colective: comportamente demografice, mobilitatea bunurilor şi a persoanelor, dinamicile activităţilor etc; (3) structurile spaţiale şi evoluţia lor, care sunt traduceri concrete ale jocurilor actorilor şi dinamicilor socio-economice: peisaje şi mediu, exploatarea solului, morfologiile urbane şi reţelele de aşezări, echipamente şi infrastructuri etc. În ceea ce priveşte teritoriul, importante sunt identificarea teritoriului *pertinent pentru acţiune* în raport cu teritoriile administrative şi analiza guvernării la mai multe nivele (*multi-niveaux*).

Managementul de proiecte şi evaluarea acţiunii. Participarea, consideră Girardot, presupune capacitatea de a elabora şi conduce proiecte, evaluarea fiind garanţia unei gestiuni eficiente. Elaborarea de proiecte în contextul unei abordări globale şi integrate presupune un efort de învăţare (fr. *apprentissage)* important din partea actorilor. Participarea la realizarea colectivă a unui diagnostic teritorial, apoi realizarea sistemului inteligenţei teritoriale, instaurează un proces de învăţare care se continuă cu evaluarea participativă a acţiunilor, aceasta semnificând valorificarea bunelor practici şi identificarea erorilor de evitat.

Accesibilitatea informaţiei şi a tehnologiilor societăţii informaţiei. Reţelele informatice, apreciază Girardot, constituie infrastructura inteligenţei teritoriale. Instrumentele informatice şi de telecomunicaţii sunt indispensabile pentru organizarea schimburilor şi a muncii colective a actorilor, numeroşi şi diferiţi, aflaţi la distanţă unul de altul şi nesincronizaţi în timp. Dar, remarcă Girardot, tehnologiile informaţiei nu asigură de o manieră

automată împărtăşirea informaţiei şi nici producerea automată a informaţiilor noi.

4. Restituirea rezultatelor. Investigaţii exploratorii într-un proiect de dezvoltare micro-regională (2001-2002)

Proiectul *Eugenia* a fost lansat la sfârşitul anului 2000 în cadrul programului *Ecos-Ouverture*. Tema proiectului a fost de la bun început incitantă: punerea bazelor unui Observator Inter-regional de Diagnostic şi Acţiune Teritorială (*Observatoire Inter-régional de Diagnostic et d'Action Territoriale*). Domeniul de cooperare vizat a fost descris ca fiind cel *al ameliorării metodelor şi instrumentelor de lucru ale colectivităţilor regionale sau locale în domeniul strategiilor de dezvoltare a teritoriului.*

Au fost stabilite iniţial patru tematici de lucru în cadrul proiectului: *Tematica 1:* Instrumente şi metode de diagnostic şi acţiune teritorială; *Tematica 2:* Inteligenţă teritorială pentru dezvoltare; *Tematica 3:* Dezvoltarea de noi filiere agricole şi diversificarea activităţilor; *Tematica 4:* Protecţia prin valorizare a patrimoniului natural şi antropic. În timp s-a dovedit necesară şi o a cincia temă: *Comunicare* (pentru promovarea proiectului).

Pentru fiecare tematică au fost prevăzute o serie de acţiuni cu titlul generic de experimentări (*experimentations*), vizând mai întâi culegerea de date, analiza, diagnoza şi proiectarea unor strategii de implementare a unei eventuale dimensiuni practice a proiectului (Pascaru, 2003).

Experimentările prevăzute pentru Tema 4 (Protecţia prin valorizare...) au fost realizate, în România, în Depresiunea Trascăului, în satele Vălişoara şi Izvoarele (comuna Livezile) şi

Colțești și Rimetea (comuna Rimetea). Spațiul astfel delimitat va fi numit în continuare ca *microregiunea Vălișoara-Rimetea*.

Teritoriul microregiunii Vălișoara-Rimetea, situată în jumătatea nordică a Munților Trascău, se întinde pe o suprafață de 97,38 km^2. Satele Rimetea, Colțești și Vălișoara sunt străbătute de DJ 107M iar Izvoarele se află la 1 km vest de șoseaua județeană. Acest drum era, la data experimentărilor, atât de degradat încât pentru a face o deplasare în reședința de județ (Alba Iulia) unii locuitori din Rimetea preferau să ocolească pe la Buru-Turda (jud. Cluj). Agricultura este activitatea principală care se desfășoară în zonă. Terenul agricol este împărțit în arabil, pășuni, fânețe și livezi. Parte din fânețele particulare făceau obiectul tranzacțiilor imobiliare cu cei care își construiau case de vacanță și pensiuni turistice în zonă. Microregiunea este favorabilă pomiculturii, fiind ferită de vânturi puternice. Creșterea animalelor este restricționată în zonele protejate: Cheile Vălișoarei, Cheile Plaiului, Cheile Siloșului. În perioada pregătitoare experimentărilor în cadrul proiectului *Eugenia* populația microregiunii era de 1472 de locuitori (Izvoarele: 200 de locuitori, Vălișoara: 210 locuitori, Colțești: 599 locuitori, Rimetea: 463 locuitori). Se semnalau, ca fenomene demografice, cu efect nemijlocit asupra situației economico-sociale, scăderea ratei natalității și îmbătrânirea accentuată a populației. Sub aspect ecologic, microregiunea era afectată de prezența haldelor de gunoi pe marginea apelor curgătoare și de lipsa stațiilor de epurare a apelor uzate (Barbieri; Barbieri, 2002).

În cercetările noastre din microregiunea Vălișoara-Rimetea, mai mulți itemi au fost destinați să descrie resursele locale la nivel de gospodărie (camere disponibile, amenajări, resurse alimentare disponibile etc.) din perspectiva valorizării patrimoniului natural și antropic prin intermediul dezvoltării turistice.

Dar interesul nostru a fost concentrat, mai ales asupra identificării *nevoilor locale*. S-au delimitat două categorii de probleme: (1) *probleme personale şi de familie* şi (2) *probleme care ar trebui rezolvate în comună.*

Ierarhia problemelor personale şi de familie identificate şi vizate de ancheta noastră arăta astfel: I. Banii: 39% din opţiuni, II. Lipsa locului de muncă: 28% din opţiuni, III. Sănătatea: 15% din opţiuni, IV. Lipsa pieţei de desfacere pentru produsele agricole: 5%. V. Altă problemă: 5%.

În cazul problemelor de rezolvat cu prioritate în sat şi comună, ierarhia era următoarea: I. Drumurile: 43% din opţiuni, II. Aprovizionarea cu apă: 18% din opţiuni, III. Telefonul fix: 16% din opţiuni. Declarau că nu există nici o problemă: 3% şi spuneau că altele sunt problemele care trebuie rezolvate: 17% (Tabelul 2).

Două probleme ne-au interesat în mod deosebit la capitolul ecologie: *problema aprovizionării cu apă* şi *problema gunoiului menajer*.

Întrebaţi dacă sunt dificultăţi în aprovizionarea cu apă, 45% dintre cei chestionaţi au spus că da, sunt probleme, şi 55% că nu, nu sunt probleme.

În legătură cu dificultăţile semnalate în aprovizionarea cu apă s-a reţinut mai întâi faptul că „apa seacă uneori" (14%) şi „întrerup apa alţi locuitori" (14%). Se mai declara şi că „apa este poluată uneori" (3%). Reclamau „altă dificultate" 20%, dar în această categorie intrau multe variante ale faptului că apa seacă, se înregistrează scurgeri etc.

Cea de a doua grupă de probleme ecologice a fost legată de aruncarea gunoiului menajer. Conform declaraţiilor celor care au făcut parte din lotul investigat, apa murdară şi gunoiul menajer se arunca: (1) în afara curţii, pe terenul propriu (35% din opţiuni pentru această variantă de răspuns), (2) în canalizare (21%), (3)

într-o hazna (13%), (4) în curte (8%) sau (5) în afara curții. pe alte terenuri (8%).

Tabelul 2. Probleme care trebuie rezolvate în comună

Problema	Opțiuni	%
Nici o problemă	9	3
Drumurile	138	43
Aprovizionarea cu apă	59	18
Telefonul fix	52	16
Telefonul mobil	10	3
Altă problemă	54	17
Total	322	100

Doar 33% dintre respondenți declarau că aruncă resturile menajere acolo unde se consideră că ar fi normal să fie aruncate. adică într-o hazna sau într-o canalizare.

În ceea ce privește viitorul zonei, am putut construi această ierarhie a domeniilor cu șanse de dezvoltare față de care și-au exprimat opțiunile cei chestionați: I. turismul: 39%; II. creșterea animalelor: 32%; III. pomicultura: 6%; IV. meșteșugurile: 6%.

La un moment dat am considerat că multe din soluțiile problemelor microregiunii se aflau în colaborarea intercomunală.

În ceea ce privește situația la data anchetei, 9% din cei chestionați declarau că între cele două comune există o colaborare foarte strânsă, 39% că este o colaborare strânsă, 12% că este o colaborare slabă, 4% că este o colaborare foarte slabă și 17% că nu există nici o colaborare. Declarau că nu pot aprecia: 19%.

Plecând de la rezultatele anchetei, *restituirea individualizată* s-a bazat, la nivelul instrumentelor, pe un ghid de interviu. Cu ajutorul acestui instrument specific *cercetării calitativiste*

(Agabrian, 2004) s-a încercat obţinerea de noi informaţii care au putut să scape anchetei pe bază de chestionar.

Astfel, s-a putut afla de pildă că principala cauză a problemei banilor (identificată încă din faza observaţiilor directe, care a precedat ancheta) era considerată lipsa locurilor de muncă: „Este nevoie de serviciu pentru a câştiga bani, nu e destul să muncim pământul şi să creştem animale, că nu putem vinde produsele" (S.A., Vălişoara).

Se aprecia de cele mai multe ori că rezolvarea problemelor personale semnalate (lipsa banilor etc.) nu depindea doar de fiecare individ în parte, ci de dezvoltarea zonei în ansamblul ei. Precizările în acest sens, adică ce înseamnă „dezvoltarea zonei în ansamblul ei" erau însă destul de vagi.

În satele Vălişoara şi Izvoarele, lipsa banilor era asociată cu vârsta şi boala, cu lipsa puterii de muncă. Tinerii erau mulţi plecaţi la muncă în străinătate sau, unii, în oraşe apropiate, lipsa de confort de acasă îndepărtându-i de sat.

Şi în această zonă era bine înrădăcinată ideea „investitorului salvator": „Dacă nu vine cineva să investească, nu avem ce face. E nevoie de investitori" (N.I., Colţeşti).

O problemă nouă adusă în discuţie a fost cea a receptării programelor radio şi TV.

În legătură cu aprovizionarea cu apă, ni se semnala faptul aproape incredibil că unii locuitori au renunţat la reţeaua comunală şi şi-au săpat fântână. Cauzele problemelor cu apa din reţeaua locală îşi aveau originea în chiar realizarea lucrărilor: „Oamenii din sat au lucrat superficial când s-a realizat lucrarea şi, în prezent, conducta e spartă, foarte veche şi trebuie schimbată, că nu a funcţionat niciodată bine" (S.A., Vălişoara). În Izvoarele nu erau probleme cu apa şi, în plus, se sugera că din sursa locală s-ar poate duce apă şi pentru satele Colţeşti şi Rimetea.

La Colțești se semnala faptul că „apa e întreruptă de oamenii din sat, în special de lăptărie[2] și de cei cu sere, care și-au montat hidrofoare și consumă foarte multă apă" (G.S., Colțești). Soluții: curățarea bazinelor actuale și înlocuirea instalației de aducțiune. amenajarea unor bazine speciale pentru cei cu un consum foarte mare de apă. Tot la Colțești se considera că un sistem comunal este singura soluție: „Pentru a face fântână proprie, e foarte scump" (V.I., Colțești).

Aruncarea resturilor în spațiile neamenajate nu era considerată la Vălișoara un comportament firesc, dar nici nu reprezenta, în viziunea unora, „o problemă prioritară" (S.A., Vălișoara). De asemenea, unii nu considerau necesară nici amenajarea unui loc special: „Problema gunoiului îl privește pe fiecare în parte" (M.A., Vălișoara). La Izvoarele un sătean recunoștea: „Aici toate reziduurile sunt aruncate în vale și când vine valea mare, toate sunt duse până la Mureș" (B.S., Izvoarele). Un alt sătean remarca: „Mulți aruncă gunoiul în pârâu, pentru că trece prin curte și consideră că aruncă în curtea lui" (A.C., Izvoarele).

Era aici și o problemă de construcție a instrumentelor de cercetare pentru definirea a ceea ce înseamnă *curte*, acest aspect nefiind anticipat.

La Colțești, problema curățeniei era văzută ca o problemă de bun simț. Aici ideea necesității unei gropi de gunoi comune era invocată mai frecvent decât în alte sate. O altă soluție: distribuirea de pubele și strângerea gunoiului periodic cu o mașină de la Aiud (P.I., Colțești).

Existau în Vălișoara și locuitori care nu considerau turismul o soluție pentru viitorul micoregiunii. Dintre cei care declarau că au spații de cazare, unii ar fi dorit implementarea unor programe

[2] Fabrică de produse lactate în Colțești.

europene (pentru dezvoltarea întregii zone). Spaţiile disponibile pentru turişti presupuneau însă bani pentru amenajare: „Ar trebui să apelăm la firme străine care să ne ajute deoarece nu avem bani" (C.G., Izvoarele).

Cei de la Izvoarele păreau să fie invidioşi pe locuitorii din Rimetea, dar îşi şi puneau speranţele în ei: „Ungurii de la Rimetea au luat-o înainte cu case frumoase, mobilate, îngrijite. Trebuie baie, camere separate, şi astfel de condiţii nu există în sat. Deci trebuie investiţii. Trebuie început la Rimetea şi apoi să vină şi aici" (A.C., Izvoarele).

La Vălişoara unii locuitori apreciau că sunt foarte puţine şanse pentru obţinerea de venituri din agricultură. Puţini erau cei care reuşeau să valorifice unele produse agricole la oraş. Cineva ar fi dorit să facă o croitorie „care să deservească mai multe sate pentru că în Vălişoara sunt puţini tineri" (M.A., Vălişoara). În acest context se aduce în discuţie, pe neaşteptate, şi lipsa asistenţei medicale pentru persoanele în vârstă.

La Colţeşti o problemă deosebită părea a fi cea a valorificării produselor: „Ar fi bine să putem valorifica ce cultivăm: fructe, grâu, mac, flori, zarzavat. La nivel de sat să ne aducă pe cineva să facă contract cu noi, să putem vinde cele de mai sus: de exemplu, contract cu PLAFAR-ul pentru mac[3]" (N.I., Colţeşti).

La Rimetea, prin intermediul muzeului, se vindeau unele cusături tradiţionale. Dar, lipsa pieţei de desfacere era, în general, resimţită şi în legătură cu produsele artizanale: „Am putea lucra ceva acasă – cusut de mână, mai ales iarna. Nu prea sunt alte şanse. Pe vremea colectivului[4] aveam mai mulţi bani" (D.I., Colţeşti).

---

[3] Întreprindere de colectare şi prelucrare a plantelor medicinale cu sediul în Orăştie, judeţul Hunedoara.

[4] Cooperativa Agricolă de Producţie.

Turismul părea să fie într-un final apreciat singura şansă şi toate celelalte erau subordonate turismului, inclusiv agricultura: „Nu se poate realiza nimic altceva decât turism. O creşcătorie de capre ar fi folositoare pentru că turiştii întreabă de brânză de capră" (C.A., Rimetea).

La Rimetea erau semnalate probleme în relaţiile cu băncile atunci când era vorba de susţinerea dezvoltării agriculturii: „Am încercat un împrumut din programul FIDA[5] în dolari (până la 10000). Direcţia Agricolă m-a verificat. La Banca Comercială din [...] am girat o casă şi un apartament din Alba Iulia, cu doi giranţi, iar după două luni am fost chemat de bancă pentru alţi doi giranţi cu 7 milioane salariu lunar, ceea ce mi-a fost imposibil, iar dosarul mi-a fost respins. Cam aşa suntem ajutaţi pentru dezvoltare" (C.I., Rimetea).

Ierarhia problemelor zonale era alta pentru unul din liderii satului Izvoarele: „Problema cea mai stringentă este cea releului pentru TV. Televiziunea color nu funcţionează, sonorul de asemenea. Apoi, problema drumurilor şi cea telefoanelor (locuitorii sunt deprimaţi din cauza lipsei telefoanelor)" (V.A., Izvoarele).

La Colţeşti, G.S. aprecia: „Clasificarea [problemelor microregionale] e bună, dar ne limităm doar la a face clasificări ale problemelor fără a le rezolva. Toate problemele sunt vitale, sunt de prim plan, nu există una mai importantă decât cealaltă. Nu cred că la nivel local se poate rezolva vreo problemă din cele de mai sus, doar intervenţia statului le-ar putea rezolva".

În cadrul restituirii de grup de la Rimetea (iunie 2002), *seminar* la care au luat parte locuitori din microregiunea aflată în atenţie, autorităţi locale, reprezentanţi ai autorităţilor judeţene, experţi interni şi coordonatorii proiectului la nivel european, s-au

[5] Program de finanţare a dezvoltării rurale susţinut de IFAD.

supus dezbaterii date rezultate din analiza cantitativă a rezultatelor anchetei (prezentate sub formă de tabele şi grafice), vizate fiind şi aici următoarele dimensiuni: (1) problemele personale şi de familie, (2) problemele specifice întregii microregiuni, (3) problemele ecologice (dificultăţi legate de aprovizionarea cu apă şi locul unde se aruncă apa murdară şi resturile menajere), (4) principalele domenii de activitate care s-ar putea dezvolta în microregiune şi 4) colaborarea intercomunală.

Discuţiile au debutat cu problema apei. S-a apreciat că apa într-adevăr nu ajunge la toţi, dar nu este vorba de reaua voinţă a oamenilor, cum au bănuit şi sugerat experţii, ci de o serie de probleme tehnice. Viceprimarul comunei Rimetea va aduce unele informaţii în plus: „Proiectul iniţial [înainte de 1989] a fost făcut numai pentru postul de poliţie. Apoi, oamenii s-au implicat şi *cu ajutorul partidului*[6] au făcut lucrarea. Au adus ţevi de pe unde au putut (unele ar fi trebuit casate) şi acestea nu au rezistat mult. S-au spart pe traseu iar acum sunt pierderi de apă mari. În plus, s-a mărit consumul, la fiecare familie, apa folosindu-se pentru baie, grădină, animale. Eu am propus să procurăm ceasuri pentru apă şi cu ajutorul prietenilor de peste hotare le-am primit. Dar nu le putem monta la oameni acasă deoarece ei şi-au introdus apa şi nu sunt de acord. Cu o echipă din Ungaria am măsurat debitul apei. În 16 secunde curg 10 litri de apă. Unde se duce apa aceasta? Când s-a introdus apa, debitul a fost evaluat ca fiind suficient. Un regulator ar fi necesar, pentru că ar regla debitul apei în tot satul". S-a încercat la Rimetea şi introducerea unei taxe diferenţiate, de 10000 lei pe lună pentru locuitorii care nu cazează turişti şi de 100000 lei pe lună pentru cei care cazează turişti, dar mulţi au considerat că măsura nu este corectă.

[6] Partidul comunist din epocă.

Reprezentanții Consiliului Județean au remarcat faptul că există suport legislativ pentru o asemenea măsură, deci ea este corectă.

Cei din satele cu populație preponderent românească, cum ar fi Izvoarele, apreciau existența fabricii de prelucrare a laptelui de la Colțești: „Dacă nu ar fi fabrica de la Colțești am fi muritori de foame" (C.G., Izvoarele).

Un factor de blocaj în calea dezvoltării îl reprezenta și fiscalitatea excesivă: „Am o asociație familială, dar fiscalitatea mă doboară. Am un laborator [de înghețată] finalizat după toate prevederile legale și tot se mai găsesc probleme la controale. Cred că am să renunț, că așa nu mai rezist" (P.I., Rimetea).

Un alt seminar de restituire s-a organizat la Vălișoara, în 25 august 2002. Cu acest prilej s-a conturat mai clar soluția colaborării intercomunale. Ea se sprijinea însă și pe existența unor tensiuni la nivelul comunei Livezile. Satele care promovau o anumită dizidență față de satul de centru, erau tocmai Izvoarele și Vălișoara – cele două sate vizate și de experimentările noastre.

BIBLIOGRAFIE

Agabrian, M. (2004), *Cercetarea calitativă a socialului. Design şi performare*, Iaşi, Editura Institutului European.

Baskerville, R. L. (1999), „Investigating information systems with action research" în *Communications of the Association for information systems*, Volume 2, Article 19, October 1999, http://www.cis.gsu.edu/~rbaskerv/CAIS_2_19/CAIS_2_19.html (accesat în august 2006).

Barbieri, M.; Barbieri, C. (2002), *Strategia de dezvoltare durabilă a Microregiunii Depresiunea Trascău*, Alba Iulia, Clubul de Ecologie şi Turism Montan Albamont.

Bergier, B. (2000), *Repères pour une restitution des résultats de la recherche en sciences sociales. Intérêts et limites*, Paris, Harmattan.

Brincker, B., Gundelach, P. (2005), „Sociologist in Action. A Critical Exploration of the Intervention Method" în *Acta Sociologica*, 49 (4), pp. 365-375.

Girardot, J.-J. (2005), „Intelligence territoriale et participation". http://labiso.be/ecolloque/forums/read.php?3,197,197.

Juan, S. (1999), *Méthodes de recherche en sciences sociohumaines. Exploration critique des techniques*, Paris, Presses Universitaires de France.

Lundy, P.; McGovern, M. (2006), „Participation, Truth and Partiality: Participatory Action Research, Community-based Truth-telling and Post-conflict Transition in Northern Ireland" în *Sociology*, Vol.40, No.1, SAGE Publications, London, Tousand Oaks, New Delhi pp. 71-88.

Mucchielli, R. (1976), *Psycho-sociologie d'une commune rurale*, Paris, Entreprise Modern d'Edition – Libraires Technique, Les Editions ESF.

Noffke, S. E. (1997), „Profesional, Personal and Political Dimensions of Action Research" în *Review of Research in Education*, 22, pp. 305-343.

O'Brien, R. (1998), „An Overview of the Methodological Approach of Action Research", http://www.web.net/~robrien/ papers/arfinal.html.

Parrado, E. A., McQuiston, C., & Flippen, C. A. (2005), „Participatory Survey Research. Integrating Community Collaboration and Quantitative Methods for the Study of Gender and HIV Risks Among Hispanic Migrants", în *Sociological Methods@Research*, 34 (2), 204-239.

Pascaru, M. (2003), „Unele experimentări românești pentru proiectul european *Eugenia - Observatoire Inter-régional de Diagnostic et d'Action Territoriale*", în *Sociologie Românească* I (4), 94-107

Reid, C., & Tom, A. (2006), „Poor women discourses of legitimacy, powerty, and health", în *Gender @ Society*, 20(3), 402-421.

Small, S. A. (1995), „Action-Oriented Research: Models and Methods", în *Journal of Marriage and the Family*, 57(4), 941-955.

Smith, M. K. (2001), „Kurt Lewin, groups, experiential learning and action research", în *The encyclopedia of informal education.* http://www.infed.org/thinkers/et-lewin.htm.

Somekh, B. (1995), „The Contributions of Action Research to Development in Social Endeavours: A Position Paper on Action Research Methodology", în *British Educational Research Journal*, 21(3), 339-355.

Tripp, D. H. (1990), „Socially Critical Action Research", în *Theory into Practice*, 29 (3), 158-166.

Verspieren, M. R. (1990), „Recherche-action de type stratégique et science(s) de l'éducation", Paris, Bruxelles : l'Harmattan, Contradictions, www.lecture.org/rech'action.html.

Wadsworth, Y. (2005), „ 'Gouldner's child?' Some reflections on sociology and participatory action research", în *Journal of Sociology*, 41(3), 267-284.

DEZVOLTAREA COMUNITARĂ - CONCEPT, STRATEGII ŞI METODE DE INTERVENȚIE

Călina Ana Buțiu

1. Problematica conceptualizării în dezvoltarea comunitară

Există o largă recunoaștere a nevoii de întărire a legăturilor între teoria socială şi practica dezvoltării comunitare *ca formă de intervenție în comunitate*. O literatură bogată se află deja la îndemâna practicienilor dar este dominată de aspecte tehnice, procedurale şi de cazuistică.

Cu toate că se denunță caracterul ateoretic al primelor seturi de acțiuni şi programe grupate sub sintagma *dezvoltare comunitară* (Midgley; Livermore, 2005), acțiuni şi programe menite să producă schimbări pozitive în comunități, apare o tot mai puternică cerință de a furniza un cadru teoretic şi conceptual coerent care să fundamenteze acțiunile practice.

După mai bine de o jumătate de veac de intervenții de tip dezvoltare comunitară, chiar practicile sunt extrem de diverse iar coerența teoretică se lasă aşteptată.

„'Dezvoltarea comunitară' este o etichetă tolerantă pentru o familie, relativ dezorganizată, de practici sau modele de intervenție locală care au sau tind să aibă ca rezultat 'mai binele comunității'." (D. Sandu, 2005, p. 15).

Acest mod de descifrare a semnificației conceptului este și un avertisment privitor la dificultățile care pot să apară atunci când intervenția socială precede teoria.

O primă dificultate constă în *caracterul interdisciplinar* al dezvoltării comunitare. *Sociologia, antropologia, politologia, psihologia socială, psihologia comunității, pedagogia socială, economia, managementul, ecologia* etc. sunt științele din care se extrag conceptele cu care se operează în dezvoltarea comunitară. Cea de a doua dificultate constă în *marea diversitate a comunităților,* pentru care orice model teoretic poate fi irelevant la un moment dat, iar cea de a treia este dată de *caracterul contextual al intervenției.* La acestea se mai poate adăuga dificultatea indusă de diversitatea teoriilor din cadrul științelor-resursă mai sus menționate.

Însăși definirea termenului de comunitate poate fi o sursă de confuzii întrucât este un termen „...dintre cei mai evazivi și mai vagi în sociologie..." (Abercrombie *et al.*, 1988, p. 44). Bruna Zani (2003) consideră că termenul rămâne subiect de dispută în principal datorită originilor care se înrădăcinează, sub anumite aspecte, în romantismul german și, mai adânc în istorie, într-o lungă tradiție de gândire ce merge prin scolastică și patristica medievală, până la gândirea greacă.

George A. Hillary (*apud* Marshal, 1998) analizează nu mai puțin de 94 definiții ale comunității, fără să ajungă la alte concluzii decât distingerea unui set de elemente caracteristice care apar în multiplele definiții. Printre acestea, cele mai frecvente sunt: *aria*

geografică, autonomia, rudenia, conştiinţa de neam, stil comun de viaţă şi diferite tipuri de interacţiuni sociale.

Sociologia americană, pe linia unor preocupări privind pierderea unui tip de asociere, ca relaţie socială caracterizată de coeziune, intimitate, empatie şi continuitate în timp, defineşte comunitatea în trei sensuri oarecum diferite: (1) *ca aşezare umană* (sate sau cartiere urbane), tip ideal al modului de viaţă într-un anume teritoriu; (2) *ca reţea socială* în cadrul căreia membrii au anumite caracteristici comune, diferite sau în adaos la cele împărtăşite de comunitatea teritorială (cum ar fi etnia sau profesia) şi (3) *ca o combinaţie a celor două sensuri* anterioare, situaţia cea mai des întâlnită (Marshal, 1998).

Abordarea sistemică a comunităţii este soluţia propusă de J. Cook (1994) cu scopul de a oferi practicienilor o definiţie cuprinzătoare şi în acelaşi timp cu largi aplicaţii. Se face astfel apel la termeni şi concepte din *teoria generală a sistemelor* şi se fac trimiteri directe la *ecologia umană* fondată de Şcoala de la Chicago, având-l ca principal reprezentant pe Robert Ezra Park (1864 - 1944).

Park identifica trei caracteristici ale comunităţii, definită ca populaţie care ocupă un anume teritoriu: (1) organizarea teritorială; (2) o relativă înrădăcinare în teritoriul ocupat; (3) existenţa relaţiilor mutuale de interdependenţă între indivizi,relaţii care sunt mai degrabă simbiotice decât societale. Şi, cu toate că se înregistrează multe similitudini între condiţiile care controlează mişcările şi creşterea numerică a populaţiilor diferitelor specii, în cazul populaţiilor umane acestea sunt mult mai complexe. Astfel, din perspectivă ecologică, afirmă Park, societatea este arealul (unitatea teritorială) în care competiţia este redusă prin contact social iar lupta pentru existenţă, conştient asumată, capătă forme sublimate. Însă distincţia pe care o face Park între ecologia umană şi ecologia generală, susţinută de un complex de redefiniri ale unor

concepte sociologice consacrate, este mai degrabă o paradigmă sub care se vor dezvolta ulterior și alte studii de sociologie urbană.

Pentru a clarifica ce este dezvoltarea comunitară, Zani apreciază că este necesar să se știe mai întâi ce este, concret, comunitatea în raport cu națiunea, statul, orașul, grupurile sau asociațiile, ce limite și dimensiuni are, cum poate fi localizată pe un teritoriu precis. Se subliniază faptul că o comunitate nu este o formă asociativă particulară care funcționează pentru un scop sau altul ci este însăși condiția de bază a vieții în comun și, ca atare, *este legată implicit de un teritoriu.* Dealtfel, într-o sociologie a comunității, remarca I. Aluaș (1998), este necesar să atașăm cuvântul *teritorial*, pentru a ști despre ce fel de comunitate vrem să discutăm, ținând cont de faptul că întâlnim, în prelungirea concepției tönniesiene, expresii cum ar fi: comunitate națională, europeană, atlantică etc.

Dumitru Sandu propune o definire a comunității pe baza atributelor care îi caracterizează pe membrii acesteia (similaritate culturală, interacțiune intensă și similaritate de status) și aduce următoarea precizare utilă delimitării teritoriale din perspectiva acțiunii de tip dezvoltare comunitară (DEVCOM):

> „La nivelul acțiunilor DEVCOM, mărimea comunității este în funcție de obiectivul de acțiune. Contează scara la care se dorește promovarea „binelui comun" prin proiecte sau acțiuni de grup. Se poate opera fie la nivelul unui întreg oraș, al unui cartier, al unei vecinătăți sau al unei grupări de blocuri din oraș. Toate acestea pot fi identificate drept comunități în funcție de ținta de acțiune." (Sandu, 2005, p. 33).

Definițiile date dezvoltării comunitare nu sunt mai puțin diverse decât cele date comunității.

James Coock (1994) menționează Programul Națiunilor Unite lansat în 1950 ca prim document oficial în care apare

sintagma dezvoltare comunitară şi sub care sunt reunite seturi de acţiuni menite să reducă decalajele existente între ţările Lumii a Treia şi celelalte naţiuni.

Dintr-o trecere în revistă a primelor definiţii date dezvoltării comunitare, făcută de S. C. Mayo (1956), reţinem aici:

„Dezvoltarea comunitară este efortul unit al colectivităţii cu al autorităţilor guvernamentale de a îmbunătăţi condiţiile economice, sociale şi culturale ale comunităţilor, de a integra aceste comunităţi în viaţa naţiunii şi de a le face capabile să contribuie la progresul naţional." (O.N.U., 1956[1]).

„Dezvoltarea comunitară este procesul acţiunii sociale în cadrul căruia membrii unei comunităţi se organizează pentru a planifica şi acţiona în comun, pentru care: (1) îşi definesc nevoile şi problemele comune şi individuale; (2) întocmesc planuri cu scopul satisfacerii nevoilor şi rezolvării problemelor identificate, pe baza resurselor comunităţii; (3) suplimentează resursele atunci când este necesar prin atragerea lor de la agenţii guvernamentale şi neguvernamentale din afara comunităţii." (International Cooperation Administration, 1956[2]).

„Dezvoltarea comunitară este o activitate organizată în care sunt incluşi beneficiarii ca participanţi, cu multiple interese şi obiective şi care operează într-o arie geografică delimitată." (Kaufman, 1956[3]).

---

[1] L. M. Miniclier, "Community Development Defined", în *Community Development Review*, No. 3, Dec., 1956, p. 1.

[2] "The Community Development Guidlines of the International Cooperation Administration", în *Community Development Review*, No. 3, Dec., 1956, p. 3.

[3] H.F. Kaufman, "Community Development in Southeast", Mississippi State College, Community Series, No. 4 (Jun. 1956), p. 3.

În spațiul european, englezii revendică și ei dreptul de autor asupra ideii de dezvoltare comunitară, argumentând că în vreme ce în America ideea abia prindea contur, în Anglia anilor '60 exista deja o publicație, *Community Development Journal*, revistă în care se dezbăteau valențele practice ale dezvoltării comunitare (Craig, 1998, *apud* Precupețu, 1998).

Într-o sinteză a diferitelor sensuri atribuite dezvoltării comunitare, ca familie de schimbări în plan social (și nu numai individual), Dumitru Sandu definește dezvoltarea comunitară într-un mod concis și edificator pentru a o distinge de alte tipuri de schimbări care afectează comunitatea, ca „...schimbare voluntară în, prin și pentru comunitate." (Sandu, 2005, p. 26).

Distincția între schimbări de tip dezvoltare comunitară și alte tipuri de schimbări care se produc în comunitate poate fi făcută și prin apel la *caracteristicile dezvoltării comunitare* menționate de J. Cook (1994): (1) schimbarea se produce cu sprijinul membrilor comunității, prin *participare publică*, fiecare participant la schimbare înțelegând că se ajută de fapt pe sine; (2) luarea deciziilor ce privesc dezvoltarea se face prin intensificarea *democrației participative*; (3) abordarea este holistă; (4) schimbarea se face în sens pozitiv și este ireversibilă (se știe că se pot face schimbări structurale și pentru a se evita altele, nedorite sau pentru a stabiliza o situație preferabilă).

2. Politici și practici de dezvoltare comunitară

În anii '60 ai secolului trecut, Selz C. Mayo (1958) identifica originile *dezvoltării comunitare* în politicile și practicile care vizau dezvoltarea țărilor Lumii a Treia și a Americii rurale postbelice, denumind-o proces, program, metodă și chiar mișcare

socială de nivel regional, național și, sub anumite aspecte, de nivel internațional.

Ph. Mondolfo (2005) explică extensia dată termenului de comunitate în limbajul politic al perioadei postbelice prin nevoia de a se justifica macrointervențiile ca schimbări planificate la scară mondială, care vizau regiuni, națiuni sau grupări de națiuni, cu multiplele dimensiuni ale vieții comunitare. Astfel, originile conceptului de dezvoltare comunitară, spune Mondolfo, se află într-o voință politică manifestată intens imediat după cel de-al doilea război mondial, voință ce urmărea democratizarea țărilor Lumii a Treia și întărirea democrației în țările Europei Centrale și de Vest.

Ariile geo-politice în care au loc primele acțiuni cu scop explicit de dezvoltare comunitară sunt cele aflate sub influența a două mari puteri: Marea Britanie, puternic afectată economic de decolonializare și de efectele războiului, țară care se concentrează asupra problemelor din interiorul statului și Statele Unite ale cărei ținte sunt atât propriile zone sărace, în speță cele rurale (Mayo, 1957; Summers, 1986) cât și țările subdezvoltate (Mayo, 1958; Mondolfo, 2005).

O puternică centrare pe rural a dezvoltării comunitare se va menține mai departe, din cel puțin două motive: (1) disoluția comunității în sens tradițional care facilita cooperarea și acțiunile voluntare între membrii comunității pentru beneficii care nu satisfăceau neapărat un interes personal și imediat și (2) decalajele în dezvoltarea comunităților (rurale și urbane) produse de accesul inegal la resursele bunăstării.

Pentru a căuta și înțelege aspectele contemporane ale dezvoltării comunitare în rural este utilă și incursiunea în scurta retrospectivă istorică făcută de G. F. Summers (1986) privind sorgintea empirică a conceptului.

La finele secolului al XIX-lea, odată cu începutul industrializării în America, apar și inegalități sociale majore (săraci – bogați), alături de disparitățile rural - urban. Foarte repede, fermele americane intră într-o criză greu de gestionat. În mesajele politice ale vremii apare tot mai des sintagma „problema fermei" (Summers, 1986, p. 348). Urmează o serie de reorganizări politice și administrative cu scopul de a stopa scăderea nivelului de trai într-un rural care furniza hrană ieftină, obținută cu greu, pentru tot mai mulți locuitori ai orașelor. Comunitățile rurale devin lipsite de putere, sub presiunea macroproceselor urbanizării, industrializării și birocratizării care, ca efect pervers, slăbesc autonomia comunităților rurale în luarea deciziilor. Pentru că, la răspântia secolelor XIX și XX, ruralul american era considerat chiar de către factorii politici ai vremii ca arii subdezvoltate, se lansează ideea programelor pentru dezvoltare rurală care iau amploare abia după cel de-al doilea război mondial.

Dintre țările Europei, în Franța postbelică se ajunge la concluzii oarecum similare privind practica *dezvoltării sociale locale*, constatându-se ca lipsită de eficiență o (re)construcție națională bazată exclusiv pe planificare de sus în jos. Însă proiectele naționale de modernizare din perioada 1960 - 1975 erau focalizate predominant pe mediul urban și practicile sunt încă puternic centraliste. Cu toate acestea, în anii '70 ai secolului trecut, se discuta tot mai fervent necesitatea de a pune în practică o *politică de dezvoltare comunitară* în care fiecare comunitate se preocupă de dezvoltarea locală nu doar prin a aplica politica de dezvoltare ci și prin suscitarea inițiativelor locale și realizarea de proiecte (Ionescu, 2004).

Pe aceste linii, într-o mare măsură convergente, se conturează și perfectează metodologii de *organizare comunitară*, *planificare prin metode participative* și *atragere de fonduri* spre comunități locale prin participarea la licitații de proiecte.

Intervenția din afara comunității se face numai pentru facilitarea proceselor din interior și într-o manieră de lucru „orizontală".

După aproape șase decenii de intervenții sociale, de o diversitate copleșitoare, proiectate cu scopul declarat de dezvoltare comunitară, s-a ajuns la delimitarea schimbărilor care au ca finalitate *dezvoltarea comunității* de cele care vizează *dezvoltarea comunitară*. În acest sens, James Cook (1994) consideră că sunt schimbări care, deși duc la dezvoltarea comunității sunt contraproductive pentru dezvoltarea comunitară, pentru că nu se fac cu participarea membrilor comunității sau nu au durabilitate.

În aceeași ordine de idei, Dumitru Sandu, plasând dezvoltarea comunitară într-o „familie a schimbărilor care afectează comunitatea" (Sandu, 2005, p. 39), arată că aceasta ocupă un spațiu relativ redus în multitudinea de acțiuni cu scop de dezvoltare și este reprezentată de acele acțiuni care se produc în comunitate, cu participare voluntară și pentru producerea de bunuri publice sau, dacă sunt bunuri private, de acestea să beneficieze majoritatea membrilor comunității. Putem observa că aceste distincții sunt extrem de utile la proiectarea, derularea și evaluarea intervenției, funcționând ca o cheie de verificare a ceea ce conduce sau nu la dezvoltare comunitară.

Detalii privind caracteristicile schimbării ce poate fi numită dezvoltare comunitară sunt oferite de Philip Mondolfo (2005, pp. 17-25), care ne prezintă astfel și propria perspectivă privind evoluția istorică a semnificației conceptului. Dimensiunea participativă, definitorie pentru dezvoltarea comunitară, a evoluat spre forme tot mai puțin dirijate din exterior. Respectiv, de la acțiuni *pentru* comunitate în care participarea membrilor comunității nu apare în discuție, s-a trecut la acțiuni *împreună* cu comunitatea, pe baza parteneriatului între instituțiile de stat ale bunăstării și societatea civilă. Ideea care se deprinde de aici este că, pe baza unor obiective comune, instituțiile de stat susțin

schimbările dorite de comunitate, planificate și derulate în și pentru comunitate.

A face pentru comunitate este o idee care a fost precedată de discursul privind *subdezvoltarea* formulat de președintele Statelor Unite, Harry Truman, în 1949, în care se lansa ideea unei cruciade împotriva sărăciei în regiunile subdezvoltate (cu inspirație din planul Marshall pentru reconstrucția Europei postbelice). Mesajul era, înainte de toate, ideologic și mai puțin tehnic iar jocul strategic a devenit și mai evident imediat după război. Țări ca Iran, Brazilia, Coreea, Mexic, India, prin modelul „exogen" de dezvoltare, se bucurau de privilegiul investițiilor masive venite din SUA, țară care, în opoziția manifestată la expansiunea blocului comunist, le devenea astfel și un atent supervizor politic.

A face prin comunitate s-a conturat ca idee ceva mai târziu, în anii '50 - '60 ai secolului trecut, ca urmare a criticilor aduse strategiei de dominație politică și culturală. Cercetătorii, sociologi și economiști, au identificat printre cauzele subdezvoltării în țările Lumii a Treia o anume alienare în rândul populației, produsă de fascinația occidentului, care demobiliza prin aceea că experiența locală era desconsiderată chiar de către localnici. Prin urmare, se propune un model „exogen" al dezvoltării[4], iar pentru aceasta Albert O. Hirschman propune strategia „dezechilibrului alternant" prin care se creează tensiuni stimulative pentru acțiune. Concepția, endogenă și conflictuală a devenit specifică politicienilor progresiști din perioada anilor '60 - '70, care doreau să respecte independența și cultura tradițională a țărilor confruntate cu imperialismul și modul de viață occidental. Astfel ia naștere o adevărată mișcare de mobilizare socială, teoretizată de Paulo

[4] Modelul este ancorat în teoria disonanței cognitive a lui Leon Festinger, teorie conform căreia introducând anumite activități care cer anumite comportamente, se suscită habitudini care se pot propaga și în alte sectoare de activitate (Mondolfo, 2005).

Freire ca „acţiune de conştientizare" şi care a fost susţinută prin acţiunile practice ale bisericii şi ale organizaţiilor neguvernamentale.

Ceva mai târziu se conturează o strategie de combinare a resurselor endogene cu cele exogene, bazată pe ideea parteneriatului între actorii locali şi extra-locali, numită de Ph. Mondolfo ca *a face împreună*, ceea ce implică renunţarea la modelul conflictual şi abordarea unui nou model, al parteneriatului. *A face durabil* este o completare necesară dar şi impusă de abordarea eco-centrică a dezvoltării (lansată oficial prin sintagma *dezvoltare durabilă*, la Conferinţa de la Rio, 1992 când s-a statuat armonizarea celor două dimensiuni principale ale dezvoltării (economică şi socială) cu protejarea mediului natural.

3. Strategii de dezvoltare comunitară în spaţiul rural

Decalajele în dezvoltare între rural şi urban a făcut din dezvoltarea comunitară o practică predilectă în ruralul sărac. Pe baza statisticilor care arată că la nivel mondial majoritatea covârşitoare a săracilor locuieşte în rural, Naţiunile Unite se preocupă de dezvoltarea rurală prin politici, programe şi agenţii special create[5].

Chiar dacă Naţiunile Unite consideră că dezvoltarea rurală este o posibilă soluţie pentru rezolvarea problemei sărăciei mondiale şi derulează o gamă variată de programe în acest sens, procedurile greoaie impuse uneori de structurile internaţionale încetinesc procesul. De aceea se caută o schimbare de accent, de la politicile centralizate spre cele locale (Bleahu, 2006).

---

[5] Dăm ca exemple Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare, Banca Mondială, FAO (Food and Agriculture Organisation), IFAD (International Found for Agricultural Development).

Oprindu-se asupra dezvoltării comunitare rurale, Summers (1986) o definește ca intervenție planificată pentru schimbare socială cu scop explicit de a îmbunătăți viața localnicilor. Acest scop este atractiv și nu poate să nu întrunească consens dar nu este suficient de operațional. Și cu toate că filosofia intervenționistă este acceptată, de principiu, de către toți cercetătorii din domeniul dezvoltării comunitare rurale, persistă încă dezacorduri privind cea mai bună cale de intervenție.

Puncte de vedere divergente apar între sociologi și alți oameni de știință din domeniul social privind planificarea schimbării: (1) reformă *versus* revoluție (dacă îmbunătățirea propusă poate fi obținută prin revizuiri ale sistemelor existente sau prin acțiuni revoluționare); (2) metode populiste *versus* metode elitiste (cine trebuie să dețină controlul deciziilor privind scopurile și metodele de intervenție? cetățenii, oamenii de știință, tehnicienii, planificatorii sau cei care sunt cei mai afectați, cei cu resurse puține și care au cel mai puternic interes în schimbarea sistemului?); (3) structural *versus* individual (care este cea mai potrivită țintă a intervenției: instituțiile sau capacitățile individuale?); (4) rezultate *versus* proces (ar trebui să fie direcționată intervenția spre rezultate imediate sau mai degrabă spre sustenabilitate?). Autorii care au analizat pozițiile opuse și asumpțiile asociate au încercat organizarea lor în modele descriptive ale intervenției planificate, identificând trei tipuri de strategii. (1) strategia intervenției autoritare; (2) strategia centrată pe client (3) strategia reformei radicale.

Strategia intervenției autoritare

Strategia presupune un agent (de obicei din afara comunității) care induce schimbările prin propunerea de proiecte și planuri care sunt în interesul comunității iar localnicii, prezumptiv raționali, subscriu propunerilor. Argumentul fundamental al

acestui model este dat de presupusa ignoranţă şi proasta circulaţie a informaţiei înspre comunitate. Agenţii din domeniile ştiinţelor sociale au aici un rol secundar: acela de a facilita adoptarea şi difuzarea noilor tehnologii care îmbunătăţesc viaţa oamenilor. Agentul extern aduce cu sine informaţii, cunoştinţe, abilităţi care lipsesc comunităţii iar cercetarea cu caracter ştiinţific extinde baza cunoaşterii. Abordarea implică o serie de condiţii în relaţia furnizor - beneficiar. Mai întâi, cineva decide că beneficiarul necesită asistenţă iar cel mai adesea acesta este furnizorul sau sponsorul proiectului, rareori este beneficiarul. Apoi, cunoştinţele furnizorului sunt superioare celor ale beneficiarului. În al treilea rând, există un climat socio-politic care favorizează relaţia. Meritele strategiei intervenţiei autoritare se remarcă în sănătate, nutriţie, igienă, siguranţă, calitatea aerului şi apei, producţia de bunuri ş.a.m.d., în principal acolo unde se introduc noi tehnologii şi servicii pe care comunitatea încă nu le-a internalizat ca necesare. Criticile aduse acestei strategii se centrează pe problematica lui „locus of control" în procesul de dezvoltare, respectiv cine decide care este problema care cere soluţie şi care este cel mai bun curs al acţiunii? Cine decide dacă sunt sau nu resurse suficiente? Riscul este de a diminua autonomia locală. Prin contrast, alte două strategii, cea centrată pe client şi strategia reformei radicale, oferă comunităţilor şansa de a-şi decide singure soarta.

Strategia centrată pe client

Este strategia cu o bază ideologică populistă (Canovan, 1981, *apud* Summers, 1986) plasând accentul pe egalitate politică şi suveranitatea cetăţenilor ca mijloace prin care aceştia pot deţine controlul asupra propriilor destine. Principala funcţie a statului este de a garanta fiecărui cetăţean dreptul la libertate de expresie,

În vreme ce conceptele promovate de acest mod de intervenție provin din vechile teorii ale democrației și în liberalismul modern, declarațiile contemporane ale ideologiei populiste derivă din științele sociale. De aceea apare evident contrastul dintre acest gen de intervenție și cel al strategiei autoritare care își are rădăcinile ideologice în științele naturii. Notele distinctive ale strategiei centrate pe client sunt următoarele: (1) toți oamenii sunt inerent activi în a-și căuta modalități de satisfacere a nevoilor: comportamentul lor este rațional și are un scop iar experiențele lor zilnice sunt continui și ei permanent își evaluează utilitatea comportamentului și a consecințelor în atingerea scopului care este, în principal, satisfacerea nevoilor; (2) oamenii învață din experiențe și dezvoltă un sistem funcțional de credințe, valori și comportamente; (3) învățarea experiențială este metoda prin care se dobândește încredere și se testează realitatea mai degrabă decât experimentele oamenilor de știință; (4) exercitarea drepturilor cetățenești constă și în angajarea în noi experimente și încorporarea a ceea ce s-a învățat din viața de zi cu zi. Astfel, agentul schimbării învață să lucreze în parteneriat cu cetățenii care participă activ la definirea problemei, identificarea soluțiilor alternative și a resurselor existente și la alegerea cursului acțiunii. Membrii comunității sunt considerați ca egali în deținerea de cunoștințe iar problema agentului extern este de a facilita integrarea acestora în cele cu caracter pur tehnic.

Strategia reformei radicale

Strategia reformei radicale încorporează o largă paletă de stiluri tactice de la dezacorduri civile nonviolente la terorism sau persuasiuni ale partidelor politice de extremă stângă sau dreaptă. Ceea ce le este comun acestora este un set de asumpții: (1) toți cred în existența unei injustiții încorporate în sistem și a unei

inegalităţi pe care cei care deţin puterea o perpetuează pentru propriile beneficii; (2) cei care deţin puterea nu sunt dornici de reforme; (3) schimbarea necesară nu se poate face decât luptând împotriva deţinătorilor puterii. Nonviolenţii îşi fundamentează acţiunile pe justeţea morală a planurilor lor de reformă care este ignorată şi caută să obţină sprijinul maselor pentru a le impune. Succesul lor este mult condiţionat de aderarea maselor la principiile morale pe care le promovează şi de gradul în care se demonstrează că sunt încălcate de deţinătorii puterii. Cazuri ilustrative: Ghandi şi Luther King. Câtă vreme persuasiunea morală este piesa centrală a acestui stil tactic, adesea strategia apare combinată cu sancţiuni economice şi politice cum ar fi boicoturi ale consumatorilor sau greve. Partizanii acestui stil acceptă principiile democratice şi susţin reforma radicală pentru realizarea viziunii societăţii /comunităţii.

4. Conceptul de capacitare socială şi modelele intervenţiei în comunitate

Conceptul de capacitare socială

În psihologia comunităţii, un obiectiv definitoriu este dezvoltarea comunităţilor competente. Aceasta presupune *capacitare socială (social empowerment)*, respectiv oferta şi utilizarea resurselor într-o manieră care să ducă la creşterea capacităţii membrilor săi de a lua decizii bine gândite în privinţa diverselor probleme şi de a adopta soluţii adecvate iar strategiile de dezvoltare comunitară pornesc de la premisa că o comunitate are cunoştinţe, resurse şi potenţial organizatoric de a realiza schimbarea constructivă la nivelul comunităţii (Zani, 2003).

Astfel, din perspectiva psihologiei comunității, dezvoltarea comunitară este procesul de *capacitare socială locală* prin implicarea unor grupuri organizate de membri ai comunității, care își asumă prin acțiune colectivă controlul deciziilor, programelor, proiectelor și politicilor care afectează comunitatea (Ciumăngeanu, 2002).

Capacitarea socială este mijlocul prin care se realizează creșterea participării cetățenilor la guvernarea locală, printr-un transfer de putere și prin responsabilizare. Astfel, oamenii nu sunt doar obiect al dezvoltării comunitare ci și (sau mai întâi) subiecți activi, prezumptiv conștienți de problemele comune, capabili să contribuie cu soluții raționale și acceptabile pentru toți, suficient de motivați să depună eforturi pentru punerea în practică a proiectelor generate. Blackburn (1998) subliniază faptul că participarea cetățenilor se poate produce în grade diferite și, pentru autoritățile publice, se referă mai ales la a învăța să asculți opiniile, convingerile și cunoștințele celor care în trecut erau grupul țintă.

Modelele intervenției în comunitate

Referindu-se la capacitarea socială, Hughes (1987) prezintă presupozițiile pe baza cărora are loc acțiunea: (1) indivizii, familiile și comunitățile au și puncte tari și / sau competențe prin urmare primitorii ajutorului nu sunt totali disfuncționali; (2) persoanele dețin cunoștințe valide și valoroase privind propriile nevoi, valori și scopuri ce trebuie traduse în acțiune, ceea ce presupune că nu numai experții sunt sursă de idei pentru schimbare; (3) diversitatea este utilă și adaptativă iar politicile publice trebuie să răspundă la cât mai multe particularități; (4) sprijinul este mult mai eficient când este oferit de instituții sociale locale (familii, vecinătăți, asociații etc.) prin urmare întărirea rețelelor sociale este importantă. Din lectura celor

patru asumpţii, se deduc criteriile pe baza cărora se evaluează dacă şi în ce măsură se derulează procesul de capacitare: (a) recunoaşterea şi gestionarea punctelor tari şi a competenţelor beneficiarilor; (b) recunoaşterea şi utilizarea ideilor beneficiarilor; (c) promovarea diversităţii de idei; (d) întărirea reţelelor sociale şi a instituţiilor din comunitate.

În principiu, capacitarea socială presupune evitarea delegării competenţelor către experţi şi favorizarea participării conştiente a membrilor comunităţii care dobândesc puteri sporite în a-şi controla propria viaţă.

Din analiza comparativă a două noţiuni, care sunt foarte apropiate lingvistic dar semantic sunt sensibil diferite, *dezvoltarea comunitară* - proces participativ sau „de jos în sus" - şi *dezvoltarea comunităţii* - proces intervenţionist „de sus în jos", căruia îi lipseşte dimensiunea participativă, rezultă diferenţele metodologice şi se conturează beneficiile pe termen lung ale dezvoltării comunitare.

Conform lui Summer (1986), dezvoltarea comunitară este fundamentată ştiinţific prin numeroase studii publicate în anii '60 - '80 ai secolului trecut, şi care au la bază teorii de largă generalitate. O primă trimitere a autorului se face la mai multe studii publicate de Wilkinson în anii '70, în care bunăstarea este descrisă în termeni umanistici, pe baza lucrărilor clasice ale lui G. Alport, A. Maslow, C. Rogers şi alţii. După Wilkinson, bunăstarea socială se referă la condiţiile sociale care sprijină autorealizarea, concept central al lucrărilor lui Maslow, iar comunitatea înseamnă mai ales anumite relaţii sociale, prezente în spaţiul de viaţă al persoanei, care servesc atât ca mijloace cât şi ca finalitate pentru bunăstare. Mai mult de-atât, spune Wilkinson, comunitatea este principalul factor cauzal în creşterea personală, pentru că (1) este locul de contact al individului cu societatea; (2) este globală în sens instituţional; (3) este primul mediu pentru experienţe sociale

dincolo de familie; (4) este arena exprimării nevoii de asociere; (5) poate gestiona atitudini particulare privind responsabilitatea colectivă. Din această perspectivă, dezvoltarea comunitară este o activitate cu finalități precise care constă în menținerea canalelor de comunicare și cooperare între grupuri locale.

Summer afirmă că o concepție similară este exprimată de Saul Alinsky (1969, 1971), specialist în planificare urbană, care utilizând termeni mult mai radicali, propune o strategie de organizare urbană prin întărirea democrației participative și a coeziunii comunitare.

Rolul crucial al comunității în satisfacerea nevoilor umane, mai ales nevoia individului de a nu se simți alienat de societate, este reliefat de Greisman, spune Summers, autorul făcând apel la argumentele aduse de Durkheim în *Diviziunea socială a muncii* (1896). Durkheim arăta că printre structurile intermediare, care sunt privite ca punți între individ și societate, comunitatea este cea care, fiindu-i suficient de aproape, are forța de a-l atrage pe individ în torentul general al vieții sociale. De aici reiese că pentru bunăstarea individuală este esențială crearea și menținerea structurilor sociale care mediază între individ și societate iar dezvoltarea comunitară necesită acordarea de atenție acestor structuri integrative.

Argumente pentru capacitarea socială sunt aduse de R. Hughes Jr. (1987) care, pe baza unei tipologii a intervenției pentru dezvoltarea comunităților rurale elaborată Brikman *et al.* (1982), atrage atenția asupra unei distincții esențiale, între atribuții ale celor responsabili de o anume problemă (cine este blamat pentru un eveniment trecut) și atribuții ale celor responsabili cu oferirea de soluții (cine controlează evenimentele care vor urma). De aici derivă patru modele ale intervenției: (1) *modelul moral* - aceleași persoane sunt responsabile atât pentru probleme cât și pentru soluții și acestea au nevoie de motivația potrivită pentru a se

angaja în îmbunătăţirea situaţiei; (2) *modelul culturalizării (enlightement)* - persoanele care au responsabilităţi privind problema nu sunt şi furnizoarele soluţiilor, fie că nu le au, fie că nu vor să le ofere şi de aceea acestea necesită educare, disciplinare; (3) *modelul medical* - persoanele nu au responsabilităţi nici privind problema nici privind soluţiile dar necesită tratament; (4) *modelul compensator* - persoanele care nu sunt responsabile de problemă dar sunt responsabile de soluţii au nevoie de capacitare (*empowerment*). Se sugerează utilizarea modelelor alternativ sau combinat, în funcţie de situaţiile concrete.

Există o serie de raţiuni pentru care modelul compensator este totuşi preferabil. Forţa modelului constă în faptul că ar permite persoanelor să-şi direcţioneze energia spre rezolvarea problemelor şi nu spre identificarea celor care le-au generat.

De asemenea, persoanele nu sunt blamate pentru problemele pe care le au ci pur şi simplu li se oferă credit în identificarea de soluţii iar ajutorul pe care îl primesc nu este dat pentru că ar avea deficienţe personale ci pentru a fi asistaţi să obţină ei înşişi soluţii.

Coproducţie, participare şi *leadership*

În anul 2004, M.J. Marschall revine asupra unei teorii dezvoltate de o serie de cercetători din domeniul administraţiei şi politicilor urbane la începutul anilor '80 ai secolului trecut, *teoria coproducţiei*, căreia îi găseşte aplicaţii în studiul proceselor participative din cadrul guvernării locale. Mai întâi, prin faptul că teoria încurajează luarea în considerare de către cercetători a unui vast câmp de comportamente care include discuţii, implicare în organizaţii apolitice şi participarea directă la activităţi care sunt mai mult decât de sprijinire a autorităţilor publice. Apoi, teoria coproducţiei accentuează importanţa mobilizării şi recrutării nu doar a unei părţi dintre cetăţeni ci şi a actorilor guvernamentali şi

organizaționali. În fine, întrucât coproducția se referă la stadiul de implementare a politicilor publice și se bazează pe o relație de interdependență între cetățeni și actorii guvernamentali, nu are în vedere doar indivizi care acționează izolat ci și cadrul larg instituțional și contextul în care indivizii se plasează.

Coproducția conceptualizează serviciile furnizate ca aranjament și ca proces în cadrul cărora cetățenii și guvernanții împărtășesc responsabilități convergente. Astfel, coproducția depinde atât de acțiunile voluntare ale cetățenilor cât și de oportunitățile și aranjamentele create pentru ca ei să participe. Acțiunile lor pot să varieze de la unele roluri instituționalizate (cazul poliției comunitare) la unele informale și de sprijin cum ar fi menținerea iluminatului extern al locuinței sau voluntariatul părinților pentru a ajuta școlile locale. Extensia și formele de implicare a cetățenilor în cadrul serviciilor și comunităților pot fi foarte variate.

Ideea centrală a teoriei coproducției este că fără participarea activă a cetățenilor, capacitatea guvernului de a furniza bunuri și servicii publice este sever compromisă. De fapt, nu doar simpla acțiune a cetățenilor contează ci și atenționarea lor și comunicarea cu aceștia. Cetățenii trebuie informați privitor la aspectele importante ale serviciilor publice, ale responsabilităților și îndatoririlor care se așteaptă de la ei și privitor la factorii conjuncturali care pot afecta furnizarea și calitatea acelor servicii. Cheia de boltă a succesului furnizării bunurilor și serviciilor publice prin coproducție este stăruința atât a cetățenilor cât și a oficialilor în a coopera, ceea ce este și nota distinctivă a coproducției în raport de procesele participative tradiționale (cum ar fi votul ca o acțiune periodică, care cere o implicare minimă și cu efecte indirecte în calitatea serviciilor publice).

O listă a variabilelor explicative la nivel de individ ale coproducției este oferită de M. J. Marschall (2004). Acestea

constau în *resurse, atitudini, interese, status socio-economic, abilităţi de a interacţiona, orientare civică, încredere, experienţă în participare, interes politic, reţele sociale* şi *contacte instituţionale*. Interesul politic este un factor important al coproducţiei, afirmă Marschall, pentru că determină angajarea în alte activităţi decât cele tradiţionale (legate de familie, muncă sau timp liber) şi care concurează la timpul şi atenţia acordată de individ, dar nu este suficient. Constrângeri de timp, atenţie şi energie care apar la indivizii care locuiesc în comunităţi unde serviciile publice funcţionează, inhibă implicarea acestora. Pe de altă parte, comunităţile de cartier pot avea probleme care vexează indivizii (criminalitate ridicată, consum de droguri, delapidări de proprietăţi etc.) sau pot întâmpina dificultăţi în furnizarea serviciilor publice. Aici cetăţenii sunt mai motivaţi să se implice (cel puţin prin exerciţiul „vocii"). Reţelele sociale şi contactele instituţionale stimulează participarea deoarece cu cât un individ interacţioncază mai mult cu alţii, cu organizaţii şi instituţii, cu atât este mai expus normelor sociale şi comportamentului politic.

În procesul dezvoltării comunitare, ne întrebăm în ce măsură comunităţile locale pot să-şi planifice propria dezvoltare, ceea ce presupune, în esenţă, conducere eficientă. Participarea cetăţenilor (asociaţi sau nu, care acţionează în numele unei instituţii sau pe cont propriu) este principiul de bază al dezvoltării comunitare iar mecanismele de intensificare a participării (denumite *facilitare, animare socială, dinamizare*) vizează actori sociali prin, cu şi pentru care se derulează procesul dezvoltării comunitare.

Evoluţia sensurilor termenului de *leadership* arată schimbarea de accent de pe administrarea unor bunuri încredinţate, ca acţiune practică care răspunde unor cerinţe imperioase, pe *capacitatea de a-i încuraja pe alţii să acţioneze* (Carnal, *apud* Zlate, 2004). Aceasta este dimensiunea catalizatoare a liderului, care poate intensifica participarea membrilor

comunității încă de la etapa de planificare și nu doar pentru implementarea unui anume proiect de dezvoltare.

În practicile comunitare din ultimele decenii, un obiectiv major este promovarea și facilitarea participării cetățenilor, în special a celor cu venituri mici sau marginalizați social, astfel încât la viziunea de dezvoltare să se articuleze și punctele de vedere ale acestora (Weil, 2005) iar liderii comunității să fie cei care pot face acest lucru.

Leadeship-ul comunitar este diferit de cel organizațional, în aceeași măsură în care o comunitate nu are aceleași structuri, funcții și caracteristici cu o organizație. Ceea ce se vrea în dezvoltarea comunitară este să se asigure nu doar coexistența unei conduceri neinstituționalizate cu cea instituționalizată ci și conlucrarea celor două forme de conducere pentru realizarea obiectivelor de dezvoltare.

Democrația reprezentativă este stimulată de democrația participativă (Beaumez, 1975). Liderilor oficiali, aleși sau numiți, li se adaugă cei care au capacitate de organizare, mobilizare, persuasiune sau educare. Împreună, formează grupul *catalizatorilor* care lărgesc baza de participare în dezvoltarea comunitară. Funcția *notabilului*, termen care, în sociologia rurală are un sens restrâns, istoric, acela de „nobil de țară" și unul larg, comun, de „elită rurală" își păstrează o parte din sensul inițial, de autoritate sau element - releu între grupuri, ca lider formal sau specialist în comunitate (Pascaru, 2003a) dar capătă și noi semnificații, sub o paradigmă a acțiunii, de agent al schimbării. Dealtfel, după cum remarca Charley Tidd Cole (1947), caracteristicile liderului din rural sunt diferite de ceea ce este, în mod obișnuit considerat ca note definitorii în *leadership* pentru că, diferit de conducerea organizației, unde este lider pentru competențe specifice și a cărei soartă îl preocupă mai mult sau mai puțin, conducerea comunității presupune competențe mai difuze și

are efecte cu impact asupra întregii sale vieţi, liderul fiind părtaş deplin la viaţa comunitară.

> „În mod obişnuit, leadership-ul se referă la un anume domeniu: 'Acesta este lider în muzică, în probleme civice, în educaţie, în bunăstare'. El trebuie să fie lider în ceva ce îi determină pe oameni să îl urmeze. Dar în micile comunităţi rurale, liderul este lider al celor din comunitate, nici în artă, nici în religie, nici în activităţile de petrecere a timpului liber, ci în viaţa oamenilor ca întreg. El cunoaşte problemele comunităţii sale pentru că se confruntă, ca şi ceilalţi, cu ele. Împărtăşeşte bucuriile şi tristeţile oamenilor, sărăceşte sau devine bogat odată cu ei.." (Tidd Cole, 1947, p. 186).

Dezvoltarea comunitară nu este un proces care se petrece spontan şi rareori iniţiativa vine din interior. Pentru iniţiatorul schimbării venit din afara comunităţii, identificarea liderilor - catalizatori este una din problemele centrale. Şi întrucât pragmatismul primează teoreticului, în locul metodelor sociometrice sau al analizelor de reţea, riguroase dar consumatoare de resurse, se preferă metode mai rapide de identificare. Punctul de plecare poate fi o listă cu elita comunităţii.

Însă, atunci când se explică acţiunea colectivă, apare un spaţiu larg de manifestare a relaţiilor interpersonale în cadrul căruia intercunoaşterea şi comunicarea sunt esenţiale. Pentru comunităţile rurale de mici dimensiuni, o metodă de identificare a liderilor-catalizatori, cu duble valenţe, teoretice şi practice, este cea propusă de Mihai Pascaru (2003, 2003a). Metoda permite distincţia între *liderii în cunoaştere, liderii în comunicare* şi *liderii în acţiune comună*, ca tipuri de catalizatori care pot avea roluri specifice în procesul dezvoltării comunitare. Liderii în matricea comunitară (identificaţi prin însumarea indicilor cunoaşterii, comunicării şi acţiunii comune) pot constitui nucleul intervenţiei.

În ruralul tradițional, în rândul *catalizatorilor instituiți*, alături de liderii oficiali, considerăm că se numără preotul și cadrele didactice pentru că, istoric vorbind, viața comunităților rurale s-a derulat în jurul bisericii și școlii și, cu o anumită extensie, lucrul este valabil și azi. Procesul capacitării sociale conține, evident, acțiuni ce țin de domeniul pedagogiei sociale (informare, educare, motivare, mobilizare) iar instanțele tradiționale joacă aici un rol central. Mai mult de-atât, acolo unde biserica, școala și consiliul local colaborează, primăria (principala instituție oficial responsabilă de rezolvarea problemelor comunității) are mai mari șanse de succes. Astfel devine și mult mai probabilă lărgirea bazei de participare a cetățenilor decât în cazul fragmentării acțiunilor între instituții[6]. În privința rolurilor asumate în procesul dezvoltării comunitare, în vreme ce preotul și cadrele didactice *sunt catalizatori prin profesie*, primarul și consilierii *devin* catalizatori doar prin votul exprimat de cetățeni.

5. Designul și implementarea intervenției programatice

Când realizarea schimbării sociale într-o comunitate se face într-un orizont de timp delimitat, cu resurse, modalități și finalități predefinite, vorbim de intervenție proiectată sau programatică[7]. Perspectiva sistemică asigură logica și coerența proiectului de intervenție.

---

[6] Exemple în acest sens am întâlnit în satele Apusenilor Albei, unde dispersia gospodăriilor și a satelor a impus colaborarea *Administrație Publică Locală – Biserică – Școală*, pentru anunțuri, adunări publice și mobilizări ale comunității pentru lucrări de interes public.

[7] În limbajul planificării, noțiunile de proiect și program sunt utilizate (a) echivalent și interșanjabil; (b) distinct, programul fiind reprezentat de o sumă de proiecte care vizează același obiectiv general.

Definind intervenţia socială ca acţiune a unui actor social care influenţează sistemul altui actor social se are în vedere existenţa unui *agent al intervenţiei* (care dispune de legitimitate, capacităţi, resurse şi intervine pe baza acestora) şi *sistemul client* unde se manifestă problema socială (Cojocaru, 2004, p. 12). Între cele două elemente ale intervenţiei, se consideră că relaţia este univocă, respectiv că sistemul client nu acţionează asupra agentului intervenţiei.

Oamenii - ţinte ale intervenţiei

În psihologia socială aplicată, intervenţia socială este definită ca strategie sau procedură care intenţioncază să influenţeze comportamentul oamenilor cu scopul de a le îmbunătăţi funcţionarea în societate referitor la anumite probleme sociale sau practice, personale (Lodzinski *et al.*, 2005). Şi în dezvoltarea comunitară ţintele intervenţiei sunt oamenii. Pe principiul capacitării sociale, intervenţia vizează o schimbare în grupurile ţintă astfel încât în relaţia agent - client să se petreacă un transfer de legitimitate, competenţe şi resurse dinspre agentul intervenţiei spre client.

Deşi schimbarea aşteptată vizează în primul rând comportamentul, direct observabil şi care produce de fapt efecte în toate dimensiunile vieţii comunitare, sunt şi intervenţii care *nu ţintesc direct comportamentul* oamenilor ci prin *informare* şi *conştientizare* se urmăreşte o schimbare de *atitudine* care în final să fie tradusă în *comportament*.

Dumitru Sandu atrage atenţia asupra faptului că durabilitatea unei intervenţii este dată de accesul agentului intervenţiei la nucleul constituit din dorinţe, motivaţii şi valori al clientului individual. Ca strategie de acţiune generalizată şi dezirabilă, valoarea (cum ar fi cinstea, încrederea, curajul,

hărnicia) are rol de orientare a acțiunilor umane în situații foarte diverse (Sandu, 2005). Însă valorile au și efect motivațional, ceea ce presupune distincție și cunoaștere a diversității valorilor cu implicații motivaționale în sistemul client.

Făcând apel la rezultatele cercetărilor efectuate în 20 de țări de către S. Schwartz *et al.* în anii '90 ai secolului trecut, cu scopul edificării conținutului și structurii sistemului de valori al diferitelor culturi, C. T. Kwantes, S. Bergeron și R. Kaushal (2005) oferă un cadru de explicare a diversității comportamentelor indivizilor dar și o platformă conceptuală utilă în formularea ipotezelor de intervenție care să fie validate într-un grad cât mai ridicat. Dealtfel, soluția propusă în cadrul intervenției presupune întotdeauna o anume doză de risc, dar un risc calculat, or calculul se bazează pe cunoaștere teoretică și contextuală. Autorii identifică zece tipuri de *valori care orientează comportamentul*, indiferent de apartenența culturală: (1) *puterea* - status și prestigiu social, control sau dominare a oamenilor sau resurselor; (2) *realizările* - succes personal prin demonstrarea competențelor conform standardelor sociale; (3) *hedonismul* - plăcere și gratificații senzoriale obținute pentru sine; (4) *stimulentele* - emoție, noutate sau provocări ale vieții; (5) *autodirecționarea* - independență de gândire, acțiune, alegere, creare și explorare; (6) *universalismul* - înțelegere, apreciere, toleranță și grijă pentru bunăstarea tuturor oamenilor dar și pentru natură; (7) *bunăvoința* - grijă pentru bunăstarea celor cu care persoana este în contact direct; (8) *tradiția* - angajament în respectarea obiceiurilor și ideilor pe care cultura sau religia tradițională le furnizează; (9) *conformitatea* - reținere de la acțiuni, înclinații sau impulsuri care ar putea face rău altora sau ar putea viola normele sau așteptările sociale; (10) *securitatea* - siguranță, armonie și stabilitate a societății, relațiilor și sinelui.

În fine, comportamentul este ghidat şi de ideologiile dominante, ca sisteme de credinţe sau valori care orientează, mai mult sau mai puţin explicit, schimbarea. Într-un capitol dedicat ideologiilor implicate în dezvoltarea comunitară, Dumitru Sandu (2005) tratează pe larg problematica, atrăgând astfel atenţia asupra unor aspecte care nu pot fi neglijate în proiectarea, implementarea şi evaluarea proiectelor de intervenţie de tip dezvoltare comunitară. Reţinem aici observaţia că ideologiile sistematice (ale elitelor) pot contamina ideologiile sociale difuze şi care, de fapt, contează în succesul proiectelor de dezvoltare comunitară. Însă acestea din urmă sunt contradictorii, au cauze multiple şi efecte care depind de context.

Etapele intervenţiei

În intervenţia socială se pleacă de la premisa că *fiecare practică socială se desprinde dintr-o anumită teorie*, aşa cum orice teorie presupune aplicaţii practice care urmăresc rezolvarea şi controlul problemelor sociale (Tompea, 2003). Teoria proiectului / programului reprezintă o specificare a ceea ce trebuie făcut pentru a atinge scopuri dezirabile. Este o încorporare a resurselor, activităţilor şi obiectivelor, cu specificarea asumpţiilor cauzale care le leagă. Până la punerea în practică, orice proiect are un caracter teoretic (şi totodată ipotetic pentru situaţiile particulare în care se aplică o anumită teorie socială).

Designul şi implementarea unui proiect de intervenţie socială se bazează pe un set de asumpţii implicite şi explicite iar din analiza acestora rezultă teoria proiectului, afirmă Huey-Tsyh Chen (2005). Delimitările făcute de Chen privitor la teoria proiectului evidenţiază coexistenţa a două tipuri de ipoteze: (a) *ipotezele descriptive*, care se referă la procesele cauzale care generează problema; (b) *ipotezele prescriptive*, respectiv cele care

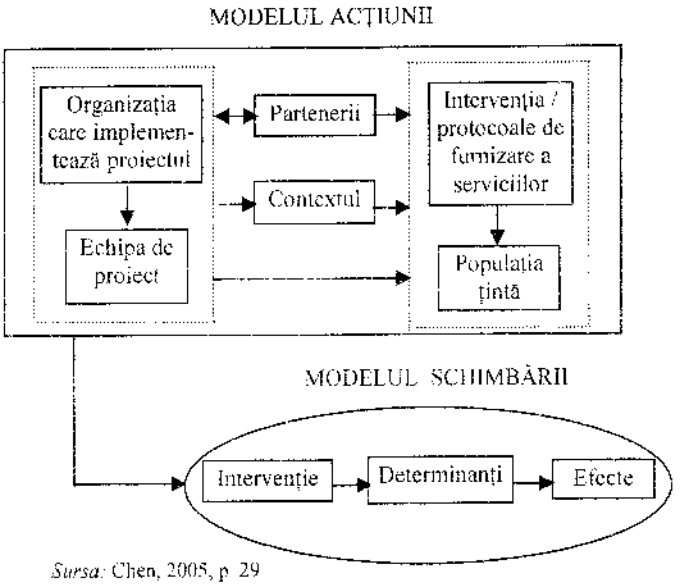

Sursa: Chen, 2005, p. 29

Figura 1: Cadrul conceptual al teoriei proiectului

arată ce activități ar fi necesare pentru producerea schimbării dorite. Astfel, teoria proiectului este constituită din două componente, numite de autor *modele*, distincte dar puternic interrelaționate (Fig. 1). *Modelul acțiunii*, fondat pe *ipotezele prescriptive*, este util elaborării planului de activități pentru că traduce ideile abstracte care justifică teoretic un program într-un plan sistematic, necesar organizării activităților.

Chen oferă un exemplu care ilustrează eșecul unui proiect bazat pe asumpții valide dar care nu a prevăzut contactul proiectului cu lumea reală. Faptului că mulți fermieri dintr-o zonă predominant rurală nu își permiteau să cumpere fertilizatori și echipament modern, cu efecte negative în dezvoltarea micilor afaceri agricole, i s-a dat ca soluție un program de credite cu dobânzi avantajoase derulat prin băncile locale. Modelul acțiunii

prevedea procedurile financiare, aranjamentele logistice şi o modalitate de promovare a programului prin pliante. Însă pliantele se aflau doar la băncile care gestionau creditele iar funcţionarii, care s-au trezit încărcaţi cu sarcini în plus la acelaşi salariu, nu aveau interes să le distribuie eventualilor fermieri care se adresau băncilor pentru diverse alte probleme.

Modelul schimbării arată legătura între mecanismele cauzale care generează sau întreţin problema (determinanţii), intervenţie şi efectele intervenţiei. Aici este hotărâtoare validitatea *ipotezelor descriptive*, respectiv a acelor asumpţii care vizează cauzele problemei. Aspectele de procedură clarificate în modelul acţiunii sunt stabilite pentru înlăturarea sau diminuarea cauzelor iar o identificare eronată a acestora nu duce la efectele formulate ca scopuri, obiective sau rezultate. În exemplul anterior, o supoziţie de genul „*dacă* fermierii ar avea acces la credite cu dobânzi avantajoase *atunci* şi-ar cumpăra fertilizatori şi echipament modern" (ipoteza prescriptivă), trimite la următoarea cauză a slabei dezvoltări a afacerilor agricole: lipsa creditelor cu dobânzi avantajoase pentru fermieri. Însă se poate constata, la o evaluare a eficienţei programului, că deşi procedural au fost îndeplinite toate condiţiile (inclusiv promovarea programului prin mai multe mijloace), prea puţini fermieri s-au adresat băncilor. Şi aceasta se poate datora unui complex cauzal insuficient cunoscut în etapa de design a proiectului, justificând necesitatea unui studiu prealabil cât mai riguros privind problema şi cauzele ei.

Procesul de proiectare şi implementare a intervenţiei urmează cadrul general al rezolvării problemelor: (a) identificarea problemei; (b) identificarea soluţiei; (c) stabilirea obiectivelor şi designul intervenţiei; (d) implementarea.

(a) Identificarea problemei reprezintă stabilirea a ceea ce este o problemă și nu un simptom sau o soluție. Programele se adresează rezolvării problemelor sociale care, în mod uzual, sunt definite ca atare de către factorii interesați (*stakeholders*), care sunt persoane extrem de interesate de rezolvarea a ceea ce definesc ca problemă întrucât sunt sau ar putea fi afectate de aceasta. Factori interesați pot fi nu doar potențialii beneficiari direcți ai programului ci și finanțatorii, administratorii organizațiilor responsabile și personalul echipei de proiect. Dificultățile se nasc atunci când între factorii interesați apar dezacorduri privind identificarea problemei (dacă este sau nu o problemă, cât de gravă este și cât e de prioritară). Deseori factorii interesați au propriile teorii privind cauzele și soluțiile problemei, diferite de ceea ce este stabilit științific. Acestea sunt cunoscute ca *teorii implicite* care, apreciază H. T. Chen (2005), nu vin de nicăieri ci au o bază teoretică însă insuficient clarificată științific.

Evaluarea nevoilor este termenul care desemnează procesul de stabilire a ceea ce este sau nu o problemă suficient de pronunțată pentru a justifica inițierea unui proiect. Factorii interesați sunt cei care ar trebui să stabilească dacă e vorba de o problemă și cât de gravă sau de prioritară este aceasta.

Evaluarea poate avea un caracter *informal*, bazată pe experiență și intuiție și unul *formal*, mai de încredere pentru cercetare întrucât utilizează o metodologie riguroasă deși cu o serie de dezavantaje (în principal, legate de costuri și timp).

(b) Identificarea soluției presupune mai întâi o stabilire a factorilor cauzali și a naturii acestora. Factorii cauzali pot fi *precipitanți* sau *perpetuanți* și categoria în care se încadrează determină un anumit tip de soluție. De pildă, rata ridicată a șomajului într-o localitate poate fi determinată de *factori precipitanți* (reculul unui anumit tip de economie locală) sau

perpetuanți (lipsa abilităților cerute șomerilor pentru locuri de muncă alternative). În acest caz, vorbind de o societate bazată pe economie de piață, intervenția comunitară se va axa pe factorii perpetuanți.

Odată identificate cauzele, pasul următor este să se afle ce soluții s-au mai aplicat (la aceeași problemă, cu aceleași cauze și în contexte similare) și cu ce rezultate. Dacă nu sunt astfel de precedente se cere creativitate dar se face mereu apel la teorie și la evidențele empirice. Soluțiile sunt formulate ca *ipoteze ale intervenției*, de forma „dacă - atunci" (Lodzinski *et al.*, 2005) sau, așa cum le numește Chen (2005), *ipoteze prescriptive*, rezumând într-o frază concisă intervenția și efectele preconizate.

Din mai multe rațiuni, în proiectele de dezvoltare comunitară, se urmărește ca toți factorii interesați în rezolvarea unei probleme să fie implicați în identificarea soluțiilor. Deseori soluții parțiale însumate duc la rezultate sinergice iar cei care le propun își asumă și aplicarea lor. Într-un exemplu de program pentru reducerea riscului de infectare cu virusul HIV la elevii de liceu, *profesorii* presupun că prin jocuri și pamflete tematice, elevii își vor însuși cunoștințele necesare luării măsurilor de protecție, *persoanele infectate cu HIV* presupunând la rândul lor, că prin prezentarea propriei experiențe elevilor, aceștia vor conștientiza că nu sunt invincibili în fața virusului iar *tinerii voluntari* care fac vizite în spitale sau la locuințele bolnavilor, vor înțelege cât de grave sunt consecințele infectării.

(c) *Stabilirea obiectivelor și designul intervenției.* Prezentate într-o înlănțuire cauzală, rezultatele vizate de intervenție se cer formulate încă de la început. De la produsele concrete, palpabile, vizibile, măsurabile direct și care sunt rezultate de rang inferior într-o ierarhie a obiectivelor, la rezultate care reflectă diminuarea sau eliminarea problemei și până la

estimarea efectelor pe termen lung pe care intervenția le are într-un lanț al condiționărilor („dacă - atunci"). La punerea în practică a proiectului (etapa de implementare), este evident că nu pot fi separate dar pot și trebuie să fie analizate separat întrucât orice intervenție produce anumite efecte mai mult sau mai puțin certe.

Legătura între activități și rezultate, între rezultate și obiective, între obiective și nivelul de rezolvare a problemei (ca finalitate sau scop) reprezintă *logica proiectului* (care, transpusă sub formă matriceală, evidențiază cursul cauză-efect exprimate în ipotezele intervenției). Mai precis, se evidențiază legătura între *intrări* (ca resurse dedicate sau consumate în proiect), *activități* (ceea ce se face cu acele resurse), *rezultate* (produsele directe ale activităților și care sunt expresii cantitative, măsurabile direct, a ceea ce s-a obținut ca urmare a derulării fiecărei activități) și *ieșiri*, respectiv efectele sau schimbarea produsă prin proiect (exprimate în gradul de atingere a obiectivelor și impactul produs).

(d) Implementarea intervenției. Se referă la procesul efectiv de punere în act a activităților propuse. Detaliile cu aspect practic sunt acum cele care dau eficiența intervenției și țin de asigurarea și managementul resurselor dar și de metodologia de monitorizare și evaluare.

Evaluarea, concepută încă de la etapa de design a proiectului, rămâne unul din cele mai sensibile aspecte iar criteriile de evaluare sunt cele care direcționează întregul proces, de la culegerea datelor, la analiză, interpretare și concluzii.

Teoria proiectului (elaborată pe baza informațiilor deținute și utilizate coerent de către cei care elaborează proiectul de intervenție) se cere testată empiric, pe măsură ce planul de activități avansează. Însă variabilele luate în calcul pentru înregistrarea schimbării sociale vizate nu se află în întregime sub controlul implementatorilor și, cu atât mai puțin, al evaluatorilor,

iar presiunile (instituţionale sau ale finanţatorilor / sponsorilor) sunt de a demonstra că banii au fost cheltuiţi cu folos.

Riscul de a obţine şi/sau prezenta rezultate deformate se reduce prin utilizarea metodelor integrate de evaluare, ceea ce presupune mai mult decât depăşirea clasicelor dihotomii: cantitativ *versus* calitativ, internă *versus* externă, pe parcursul implementării *versus* după implementare etc. Respectiv, cunoaşterea şi aplicarea unor criterii şi metode şi abordări diverse, adaptate specificului fiecărui proiect.

Planul de monitorizare şi evaluare trebuie să cuprindă referiri la modul cum vor fi culese informaţiile cu privire la derularea proiectului (cum se va face monitorizarea) şi la felul în care se va aprecia măsura în care au fost atinse obiectivele şi s-au obţinut rezultatele preconizate. În acest sens, matricea logică a proiectului, elaborată în etapa de design, este considerată drept cel mai puternic instrument de evaluare (CASETA 1).

Matricea surprinde, pe orizontală, relaţia dintre intervenţia logică (scop/ obiective/ rezultate/ activităţi), indicatori, surse şi mijloace de verificare şi riscuri iar pe verticală, înlănţuirile succesive de tip „dacă - atunci".

Programele de finanţare IFAD arată că apar o serie de probleme dacă planul de monitorizare şi evaluare este o simplă replică a matricei logice întrucât instrumentul nu furnizează detalii suficiente pentru a face operaţional planul de monitorizare şi evaluare. Dealtfel, se susţine că doar două coloane din matrice se referă la aspecte de evaluare (coloana „indicatori" şi coloana „surse şi mijloace de verificare"). O altă matrice, cea a planului de monitorizare şi evaluare, distinctă de matricea de bază, completează informaţiile lipsă.

Caseta 1: Utilizarea matricei logice pentru evaluare

LOGICA ORIZONTALĂ
Relevanța: Ceea ce facem îmbunătățește situația beneficiarilor? Dacă problema a fost corect identificată și analizată, obiectivele au fost stabilite pe baza dimensiunilor și/sau cauzelor problemei iar activitățile conduc la atingerea obiectivelor, nu ar trebui să existe dubii în privința relevanței. Este criteriul pe care se construiește întregul proiect. Lipsa de relevanță este vizibilă din lectura proiectului și rareori se dovedește pe parcursul implementării. **Conformitatea**: Se desfășoară activitățile conform planului? Se evită astfel tendința de a disocia ceea ce se face efectiv de ceea ce se declară că s-a făcut, în caz contrar se construiește o realitate fără conținut. Tentația de a prezenta lucrurile într-un mod favorabil este cvasi-generală, începând de la executanți până la nivelurile superioare de management al proiectului. **Eficiența:** Sunt utilizate resursele astfel încât să se obțină beneficii maxime? Reprezintă exprimarea rentabilității proiectului în termeni monetari, atunci când atât intrările (costurile) cât și ieșirile (beneficiile) pot fi exprimate în bani, sau nemonetari, atunci când intrările pot fi traduse monetar dar nu și ieșirile.

LOGICA VERTICALĂ
Eficacitatea: Se obțin rezultatele așteptate? Se ating obiectivele și scopul proiectului? (este intervenția logic corectă?). Este verificarea „logicii verticale" din matrice, respectiv a relației de cauzalitate „dacă – atunci" declarată din etapa de design al proiectului:
- *dacă* sunt utilizate resursele (intrările) *atunci* activitățile se desfășoară în condițiile specificate;
- *dacă* s-au derulat aceste activități *atunci* se obțin rezultatele așteptate;
- *dacă* s-au obținut rezultatele *atunci* obiectivele sunt atinse
- *dacă* au fost atinse obiectivele *atunci* proiectul își atinge scopul.

Chiar dacă finanțatorul nu o solicită, de cele mai multe ori este nevoie de un plan (sau proceduri) de evaluare internă. Este momentul detalierii indicatorilor, surselor și mijloacelor de verificare, În CASETA 2 sunt redați pașii recomandați de IFAD pentru elaborarea planului de monitorizare și evaluare.

Caseta 2: Paşi în elaborarea planului de monitorizare şi evaluare

1. identificarea întrebărilor de performanţă;
2. identificarea informaţiilor necesare şi stabilirea indicatorilor;
3. cunoaşterea informaţiilor de plecare necesare;
4. stabilirea metodelor de culegere a datelor;
5. identificarea resurselor necesare colectării datelor;
6. organizarea analizei datelor colectate, feed-back şi schimbare în urma analizei.

(Sursa: IFAD, 2004)

6. Orientări metodologice în dezvoltarea comunitară

Aşa cum am văzut, dezvoltarea comunitară se distinge de alte tipuri de schimbări care au loc în comunitate prin aceea că se produce cu participarea voluntară a grupurilor comunitare cu scopul de a genera bunuri şi facilităţi publice sau private pentru şi în comunitate.

Metodologia (sau *cum* se realizează dezvoltarea comunitară), deşi este extrem de diversă (fapt justificat prin nevoia de adaptare a procesului la specificul local), se poate structura în câteva etape (identificarea problemei şi formularea soluţiei, elaborarea planului, implementarea planului) care sunt caracteristice oricărei intervenţii dar care conţin şi note specifice.

Identificarea problemei este precedată de un proces de iniţiere a planificării participative şi de construire a parteneriatelor, pentru ca apoi să se decidă dacă se optează pentru elaborarea unui plan strategic de dezvoltare sau pentru rezolvarea unei probleme specifice a comunităţii. Însă nu este exclus să se urmeze ambele opţiuni simultan. Practica a demonstrat că participarea la luarea

deciziilor privind viitorul comunității este intensificată atunci când există și rezultate imediate ale căror beneficii să fie resimțite direct de către participanți. Este cel mai eficace mod de capacitare și responsabilizare, totodată.

Opțiunea pentru strategia centrată pe client care, așa cum precizează G. F. Summers, evită elitismul (tradițional în rural) și, pe baza modelului compensator propus de R. Hughes Jr. pentru a realiza capacitarea socială a beneficiarilor ajutorului, pe parcursul procesului dezvoltării comunitare se produc schimbări de status și rol. Are loc o redistribuire a puterii și a responsabilităților astfel încât indicatorii trecerii comunității pe un nivel superior de dezvoltare sunt: (a) *indicatori de rezultat*: rezultatele concrete, palpabile obținute în urma procesului (un sistem de alimentare cu apă, un drum reabilitat, o școală renovată, informații, cunoștințe și abilități noi dobândite de grupuri și persoane din comunitate etc.); (b) *indicatori de proces*: cine, cum, unde și cu ce a participat la fiecare etapă a procesului.

Aceasta sugerează gruparea obiectivelor dezvoltării comunitare în două categorii, corespunzătoare indicatorilor: (1) *obiective de rezultat* (modelul schimbării), care exprimă în termeni operaționali (specific, măsurabil, realizabil și încadrat în timp) schimbarea propusă și (2) *obiective de proces* (modelul acțiunii), prin care se proiectează metodologia care să intensifice participarea publicului, gradual, în funcție de competențele, legitimitatea și resursele deținute la un moment dat, care sunt și ele în creștere grație capacitării sociale.

Există o serie de *ghiduri metodologice* care furnizează anumite prescripții, elaborate de regulă de organizații care au o bogată experiență în practica dezvoltării comunitare. Acestea însă sunt de cele mai multe ori orientative sau aplicabile unui anume tip de comunitate. Specificul și contextualul sunt cele care generează procedurile concrete.

„Stimularea participării locale şi a DEVCOM în genere este departe de a fi o ştiinţă. Este o largă familie de practici în care arta de a găsi soluţii sociale, ideologiile şi puterea sunt principalele forţe structurante. Actori foarte diferiţi ajung să acţioneze la fel sau, deşi asemănător, construiesc diferit în domeniul DEVCOM." (Sandu, 2005, p. 77)

Considerând *finalitatea dezvoltării comunitare* şi nu atât procesul ca atare, putem spune că este vorba de *echivalenţe funcţionale*, aşa cum sunt acestea definite de Dogan şi Pelassy (1993), adică de structuri diferite care pot îndeplini aceeaşi funcţie şi o aceeaşi structură poate îndeplini funcţii diferite. Existenţa în comunitate a unor structuri care fac ca puterea să fie relativ echilibrat distribuită între oficialităţi şi cetăţeni, prin activismul unor organizaţii civice şi practica parteneriatului între acestea şi autorităţi, poate conduce la alt tip de acţiune[8] decât în cazul comunităţilor care prin tradiţie sau necesitate, nu au aceste condiţii de start.

Din combinarea cunoaşterii ştiinţifice cu creativitatea socială apar modele de acţiune foarte diferite ca generalitate şi situaţie de aplicare, prin urmare nu prescripţiile detaliate ci principiile şi condiţiile sunt cele care fac din dezvoltarea comunitară un demers de succes, ne spune Dumitru Sandu. Vom prezenta, mai departe, câteva din metodele care au cunoscut o largă aplicabilitate datorită centrării acestora pe principii şi contextualitate.

[8] Dezvoltarea comunitară se poate realiza şi în acest gen de comunităţi, tocmai pentru că nu există comunităţi dezvoltate decât la modul relativ. Întotdeauna vor exista probleme de rezolvat care se cer rezolvate *cu*, *prin* şi *pentru* oameni.

Intervenții de scurtă durată: metoda *Engage*

Metoda *Engage* pornește de la două premise: (1) eforturile comunitare de a crește bunăstarea socială a membrilor ei vor avea succes doar dacă se bazează pe implicarea și suportul larg al comunității; (2) proiecte relativ simple, de scurtă durată și cu rezultate concrete, care odată realizate vor duce la creșterea încrederii comunității în capacitățile proprii și va oferi fundamentul pentru proiecte mai complexe.

Urmărind să se obțină îmbunătățiri vizibile în comunitate, concrete și cu costuri relativ scăzute, prin metoda *Engage*, se stabilesc priorități de dezvoltare cu o largă participare a comunității, se întărește capacitatea instituțiilor și cetățenilor de a lucra în cooperare, de a planifica și implementa proiecte iar publicul este, astfel, conștientizat și responsabilizat față de problemele cele mai presante ale comunității.

Precedat de schițarea unui *Profil al comunității*[9], procesul începe cu asigurarea sprijinului liderilor care formează *Grupul de inițiatori*. Responsabilitățile grupului sunt de a informa publicul și de a mobiliza un număr cât mai mare de cetățeni care să participe la *Forumul comunitar*. În CASETA 3 este schițată o posibilă agendă a întâlnirii.

Forumul poate fi cotat ca specie a adunărilor cetățenești cu câteva deosebiri care, pe de-o parte, creează dificultăți inițiatorilor iar, pe de altă parte, sunt tocmai elementele care dau eficacitate procesului. Durata unui Forum comunitar este de o zi și jumătate, ceea ce presupune o puternică motivație a participanților pentru a-

[9] Document concis și structurat pe cele mai semnificative dimensiuni care caracterizează comunitatea (demografie, bunăstare socială, economie locală, guvernare locală, infrastructură, media) recomandat a fi distribuit participanților la Forumul comunitar, ca bază pentru dezbateri și dezvoltare de proiecte.

şi aloca timp realizării unor obiective îndepărtate de interesul imediat iar agenda este astfel alcătuită încât fiecare participant să fie pus în situaţia de a conştientiza şi a analiza problemele comunităţii, de a contribui cu soluţii şi idei şi de a-şi asuma responsabilităţi în derularea planurilor de acţiune.

Caseta 3: Agenda Forumului comunitar

ZIUA 1
- Scopurile Forumului;
- Scurtă istorie a comunităţii, situaţie actuală (din *Profilul comunităţii*), eforturi făcute pentru schimbare (plen);
- Viziunea comunităţii sau cum să arate comunitatea peste 20 de ani (plen, grupuri mici, plen);

ZIUA 2
- Nevoi şi probleme nerezolvate ale comunităţii: identificare, listare, aprecierea cauzelor principale care le-au generat şi a efectelor lor asupra oamenilor (grupuri mici);
- Stabilirea priorităţilor: ierarhizarea problemelor / nevoilor identificate, prin acordare de punctaje sau vot (grupuri mici, plen);
- Identificarea proiectelor potenţiale: soluţii în funcţie de punctele tari ale comunităţii şi oportunităţile care pot fi exploatate (grupuri mici)
- Selectarea proiectelor prioritare (plen);
- Stabilirea unui curs al acţiunilor: elaborarea fişelor de proiect (obiective, acţiuni, termene, responsabilităţi) şi fixarea următoarei întâlniri a grupului (grupuri mici);
- Rezumare (plen): raportare privind proiectele selectate, paşii următori şi termenele de realizare propuse.

Evident că eficacitatea procesului este determinată de foarte mulţi factori, dintre care îi menţionăm pe cei hotărâtori: (1) încrederea pe care cetăţenii o au în liderii care îi mobilizează la întâlnire; (2) abilităţile facilitatorilor de a menţine discuţiile pe agendă, de a rezolva rapid conflicte generate de divergenţe de opinie, de a stimula fiecare participant să contribuie cu soluţii realiste şi să-şi descopere resurse pe care le poate angaja în

eventualele proiecte; (3) existența unor soluții viabile la problemele prioritare identificate, dintre care, cel puțin una să fie aplicabilă în termen relativ scurt[10].

Detaliile de planificare și derulare ale Forumului cuprind ingrediente care să asigure o participare cât mai largă și constantă a cetățenilor (pauze de cafea, gustări, o cină festivă) dar și aranjamente care țin de organizare și logistică: *data stabilită* (să se țină cont de programul de lucru și de timp liber al majorității cetățenilor), *locul stabilit* (o sală suficient de mare pentru plen și câteva încăperi pentru lucrul pe grupuri mici), *amenajarea spațiului întâlnirii* (scaune suficiente pentru plen, mese cu 7 - 12 scaune pentru lucrul pe grupuri mici), asigurarea de *materiale informative* și *fișe de lucru* multiplicate într-un număr suficient de exemplare etc.

Derularea sesiunilor de lucru (fiecare sesiune cu o durată de 1 - 1,5 ore) se face cu alternarea activităților în plen cu cele pe grupuri mici. Scurtele raportări în plen a rezultatelor muncii grupurilor asigură *însumarea*, *confirmarea* și *asumarea* informațiilor și ideilor generate de către toți participanții.

Rezumarea finală are rolul de a puncta rezultatele cele mai semnificative ale întâlnirii, readucând în atenție declarația de viziune elaborată de către participanți și făcând legătura cu proiectele prioritare schițate.

Printre indicatorii de succes ai întâlnirii se pot menționa: (1) numărul participanților și consecvența lor în participare; (2) gradul de reprezentare a grupurilor (etnice, religioase), categoriilor de

[10] Din experiența noastră în programul *Dezvoltare Rurală Durabilă în România - Microregiunea Depresiunea Trascău* (2002 - 2004) a reieșit faptul că fără reperul unei certitudini privind implementarea și succesul unui proiect (și multe comunități din România încă nu au acest reper), se produce rapid o puternică demobilizare a participanților. În cel mai fericit caz, rămân să urmeze agenda până la final doar liderii și, eventual, câteva persoane puternic motivate.

vârstă (tineri, adulţi, vârstnici) şi profesionale şi ocupaţionale (pe principalele profesii şi ocupaţii); (3) distribuţia teritorială a locuinţelor participanţilor (zonă centrală, zonă marginală); (4) numărul şi diversitatea ideilor generate în plen şi pe ateliere; (5) gradul de realizare a consensului privind viziunea comunităţii şi proiectele prioritare selectate; (6) numărul şi calitatea persoanelor care şi-au asumat responsabilităţi pentru elaborarea şi punerea în aplicare a proiectelor.

Metoda facilitării comunitare

Urmând aceleaşi principii ale *participării*, metoda este utilizată în procesul *dezvoltării comunităţilor rurale sărace* deşi nu este exclusă utilizarea ei, sub diverse variante, în zone urbane (cartiere, blocuri sau „pungi de sărăcie").

Considerăm remarcabilă contribuţia la fondarea metodei a sociologului român Mihail M. Cernea, încă din primii săi ani de cercetări la Banca Mondială. Eşuarea unui număr mare de proiecte ale prestigiosului organism finanţator al comunităţilor sărace din diferite părţi ale lumii este explicată de M. M. Cernea, în urma unei analize minuţioase a mai multor programe finanţate, prin faptul că acestea s-au limitat la luarea în calcul numai a aspectelor tehnice şi economice, fără implicarea sociologilor şi antropologilor pentru punerea în discuţie a variabilelor socio-culturale ale proiectului (Cobianu Băcanu, 2005b).

În lucrarea „Putting people first" prezentată la al IV-lea Congres Internaţional de Sociologie Rurală (Manila, Philippine, 1984), M. M. Cernea denunţa modul de concepere şi executare a programelor de dezvoltare rurală, orientat spre intervenţii financiare, propunând mutarea accentului de pe infrastructurile fizice pe structuri sociale. Sociologului implicat numai în evaluări „ex-post facto" sau de impact social i-ar reveni mult mai multe

roluri în planificarea dezvoltării rurale, trecând de la funcția de consultant sau evaluator la aceea de executor al planului de dezvoltare, lucrând cu managerii și beneficiarii, cu agenții și organizațiile fermierilor (*apud* Cobianu Băcanu, 2005a).

Modelul propus de M. M. Cernea, tradus la noi sub sintagma „Oamenii, înainte de toate", a avut ecouri imediate mai ales în rândul practicienilor, adoptându-se metodologii noi de lucru în planificarea și executarea planurilor de dezvoltare rurală. Pe baza modelului, Banca Mondială și-a revizuit procedurile de finanțare a proiectelor de dezvoltare a comunităților rurale sărace.

Aplicând principiul participării beneficiarilor în toate etapele proiectului, prin *facilitare comunitară*, intervenția se realizează nu doar la nivelul infrastructurilor fizice ci și la nivelul structurilor sociale, în deplin acord cu definiția dezvoltării comunitare.

Utilizată acum în procesul dezvoltării comunităților rurale sărace, metoda facilitării comunitare constă în intervenția unei persoane din afara comunității (numită *facilitator comunitar*) cu rolul de a asista comunitatea pentru a se organiza în vederea acțiunii în scopul rezolvării unor probleme comune, prin procese participative (*Manual de facilitare comunitară*, 2003). Un facilitator comunitar de obicei vine din afara comunității și petrece un timp limitat în aceasta, transferând cunoștințele și abilitățile sale liderilor, învățându-i cum să implice comunitatea în rezolvarea propriilor probleme.

Facilitatorul comunitar are un rol activ în special în primele etape ale procesului descris (de la etapa de cercetare până la cea de mobilizare a liderilor). În această perioadă de timp se petrece un transfer de cunoștințe și abilități dinspre facilitator către lideri, iar în ultima etapă menționată facilitatorul va fi mai mult o *persoană resursă*, rolul său activ fiind preluat de către liderii comunitari. Imparțialitatea, orientarea spre proces și reținerea de la a-și exprima opinii, sunt principiile de acțiune ale facilitatorului comunitar.

Cunoştinţele şi abilităţile necesare unui bun facilitator comunitar (legate de comunicare, organizare şi lucrul cu grupuri de oameni), se cer dublate de abilitatea de a fi formator pentru liderii comunitari.

Metoda prescrie parcurgerea câtorva etape: (1) cunoaşterea comunităţii (documentarea, realizarea primului contact cu comunitatea, elaborarea „hărţii"comunităţii[11]); (2) identificarea nevoilor şi liderilor (printr-o serie de interviuri directive aplicate „din uşă în uşă" şi interviuri semidirective aplicate liderilor); (3) mobilizarea liderilor şi comunităţii (prin provocarea şi organizarea de întâlniri în cadrul cărora rolul facilitatorului devine din ce în ce mai discret); (4) planificarea acţiunii.

Rezultatele aşteptate în urma procesului sunt: (1) rezolvarea unor probleme specifice, punctuale; (2) planificarea unor proiecte şi scrierea propunerilor de finanţare; (3) formarea liderilor locali responsabili; (4) constituirea organizaţiilor comunitare capabile să facă faţă problemelor nerezolvate sau a celor anticipate; (5) revitalizarea instituţiilor locale; (6) crearea de coaliţii şi reţele comunitare viabile.

În ruralul din România, metoda facilitării comunitare, introdusă prin programele Băncii Mondiale şi adoptată de organizaţii neguvernamentale cu arie de acoperire naţională (de pildă, *Fondul Român de Dezvoltare Socială* sau *Asociaţia Română de Dezvoltare Comunitară*), câştigă tot mai mult teren, fără să fie excluse şi alte metode prin care se urmăreşte dezvoltarea comunitară rurală.

---

[11] În programele de dezvoltare rurală ale Băncii Mondiale, conceptul semnifică realizarea unui document sintetic care conţine reprezentările localnicilor privind dispunerea spaţială a instituţiilor, a liderilor, a grupurilor marginale, a terenurilor în funcţie de culturile agricole etc.

Metoda planificării participative ciclice

Am denumit-o astfel pentru a face o oarecare distincție față de metodele prezentate până aici, cu toate că se urmează aceleași principii și sunt vizate aceleași finalități, încercând să sugerăm necesitatea încorporării acesteia în practicile curente ale administrației publice locale și organizațiilor comunitare.

Informațiile le-am preluat dintr-un manual numit simplu, *Planificare participativă*, unul dintr-o serie de 13 manuale elaborate sub coordonarea lui Fred Fischer (2003) în cadrul programului HABITAT al Centrului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare. Manualele sunt destinate liderilor oficiali locali cu scopul de a le spori cunoștințele și abilitățile de guvernare.

Metoda oferă certitudinea că dezvoltarea comunitară nu este un proces episodic, generat în situații limită sau de pulsiuni acționale ale anumitor instituții și organizații civice, ci este o permanentă reiterare a câtorva pași și etape care pot intra în practicile curente ale actorilor sociali ai dezvoltării locale. Inferăm că un astfel de ciclu este compus din etapele și pașii care fac obiectul manualului și pe care le prezentăm succint mai departe. Reluarea procesului se poate face programat (la anumite intervale de timp) dar nu este exclusă suprapunerea mai multor acțiuni de planificare participativă, simultan sau cu ușoare decalaje. Însușirea principiilor și a unor proceduri anume care lărgesc baza de guvernare este ceea ce trebuie reținut, însușit și transpus în practicile viitoare.

Redăm, mai departe, o prezentare succintă a procesului, așa cum a fost proiectat și experimentat de administrații publice locale în cadrul unor proiecte de dezvoltare comunitară, sub coordonarea lui F. Fischer.

(a) Iniţierea şi organizarea

De regulă există evenimente declanşatoare care oferă iniţiatorilor prilejul demarării procesului planificării participative (un pericol iminent care ameninţă comunitatea, o problemă care se manifestă de mult timp şi care a devenit de nesuportat pentru un număr din ce în ce mai mare de cetăţeni sau o oportunitate care poate fi exploatată) şi, pentru a fi vorba de dezvoltare comunitară, la acestea se impune un răspuns colectiv. Iniţiatorii pot fi oficiali aleşi, funcţionari, comitetul director al unei organizaţii neguvernamentale, un grup religios, un club sau un grup de cetăţeni. Combinaţia complexă de probleme şi oportunităţi este doar intuită acum şi insuficient clarificată pentru a da curs unei intervenţii coerente şi cu atât mai puţin uneia cu funcţie de dezvoltare comunitară.

Sesizarea problemelor/ oportunităţilor sunt considerate, de regulă, atribute manageriale ca rezultat al proceselor de conştientizare/ viziune (vedere de perspectivă).

Legătura între cele patru elemente necesare declanşării procesului de planificare participativă este prezentată în Tabelul 1.

(b) Contractul social. Construirea parteneriatelor productive

Construirea parteneriatelor productive este denumită şi faza de *contractare* sau de *contractare socială*. Prin acesta, părţile contractante îşi clarifică dorinţele şi nevoile, regulile de bază ale lucrului împreună, valorile importante, utilizarea resurselor şi alte probleme legate de relaţiile de muncă. Decizia de a lucra cu un specialist extern, este importantă şi poate avea implicaţii la diferite paliere de interacţiune. Poate genera rezistenţă în interiorul organizaţiei care o angajează, pentru că introduce o variabilă nouă în procesul de luare a deciziilor. Dar în acelaşi timp poate influenţa favorabil eficacitatea şi eficienţa cu care vor lucra, ca echipă, cei implicaţi în procesul de planificare participativă.

Tabelul 1: Elementele inițierii procesului de planificare participativă

Problemele	Oportunitățile
- sunt deseori orientate către întreținere (repară, rezolvă) - sunt generate de trecut și sunt rezultatul unor acțiuni sau al lipsei unor acțiuni care au avut sau nu loc; - rezultatele rezolvării sau nerezolvării problemelor este deseori mai previzibil - pentru a le rezolva, întrebarea critică este *De ce au apărut?* - pentru rezolvare căutăm soluții - dacă sunt sesizate la timp pot fi transformate în oportunități	- sunt concentrate asupra dezirabilului care trebuie materializat; - sunt legate de viitor și riscurile trebuie calculate în relație cu un viitor care nu este întotdeauna previzibil; - au nevoie de previziuni, de o viziune asupra viitorului - când le abordăm, întrebarea critică este *Ce ar fi dacă ?* - când le sesizăm, căutăm beneficii
Conștientizarea	**Viziunea**
- este tactică - are câmp de acțiune redus - se ocupă de detalii - necesită deseori retrospective, determinarea a ceea ce nu a funcționat corespunzător, și revizuirea situației pentru a stabili cum se poate remedia problema - implică o gândire convergentă și concentrarea asupra problemei - se bazează pe abilități analitice	- are calități strategice - are un câmp de acțiune larg - descrie imaginea globală - operează cu predicții și prognoze - este cel mai bine realizată printr-o gândire divergentă - se bazează pe gândirea conceptuală

Cel mai adesea *consultanții* sunt experți într-o anumită disciplină sau domeniu și vin dintr-o organizație sau din altă comunitate, pentru a o sfătui. Rolul, intențiile, valorile și stilul de lucru ale consultantului-expert sunt foarte diferite față de cele ale consultantului de proces. Un alt actor-cheie poate fi *facilitatorul* care este definit astfel de către R. Schwartz:

„...o persoană acceptată de toţi membrii grupului, în mod necesar neutră şi fără autoritatea de a lua decizii, care intervine pentru a ajuta un grup să îşi îmbunătăţească modul în care identifică şi soluţionează probleme şi ia decizii, în scopul de a mări eficacitatea grupului respectiv." (Schwartz, 1994, p. 4).

Termenul de *client* ajută la clarificarea rolului consultanţilor şi al facilitatorilor în relaţie cu cei pe care îi asistă în implementarea procesului de planificare participativă. Acesta poate fi instituţia sau organizaţia cu care se încheie contractul dar, într-o altă perspectivă, instituţia sau organizaţia este doar *clientul primar* (cel care şi-a asumat responsabilitatea pentru *problema* sau *oportunitatea* respectivă şi care este implicat în partea de început a procesului de contractare). *Clientul final* este grupul ale cărui interese trebuie protejate, chiar dacă nu se află în contact direct cu consultantul / facilitatorul. Contractarea, ca etapă în construirea unei relaţii între consultant / facilitator şi client, este deseori repetată la diverse paliere ale intervenţiei, pe măsură ce se produc noi rezultate.

(c) Opţiuni ale planificării participative. Etapa de decizie : „Spre exterior sau spre interior ?"

Există două abordări distincte ale planificării participative. Acestea sunt *planificarea strategică* care reprezintă o abordare vizionară, pe termen lung a procesului de planificare („spre exterior") şi *planificarea acţiunilor*, un proces utilizat de obicei pentru rezolvarea problemelor sau furnizarea mecanismelor pentru lansarea unor noi programe („spre interior").

Planificarea acţiunilor (operaţională / tactică) este un proces de gândire şi acţiune, derulat pentru a se atinge un scop imediat. Dealtfel, chiar dacă întreg procesul de planificare

strategică este derulat pentru realizarea scopurilor şi obiectivelor, timpul necesar planificării acţiunilor este mai scurt decât cel alocat planificării strategice.

Planificarea strategică este un proces de planificare proiectat pentru a ilustra imaginea de ansamblu, pentru a crea viziuni şi a înlesni transformarea acestora în realitate. Deşi planurile strategice au o „viaţă de sertar" mai lungă decât planurile de acţiune, ele trebuie să fie cercetate şi actualizate periodic, pentru a reflecta noua realitate. Un moment ideal pentru autorităţile locale pentru o astfel de revizuire este situat în perioada pregătirii bugetului anual. Astfel planul strategic şi constrângerile şi oportunităţile fiscale vor fi puse în relaţie, determinându-i pe cei care întocmesc şi adoptă bugetul anual să-şi formuleze deciziile luând în considerare direcţiile strategice de dezvoltare.

Planurile strategice sunt documente utile pentru eforturile de planificare a acţiunilor. Dacă ne gândim la planul strategic ca la un mare *puzzle*, atunci planurile de acţiune sunt piesele acestui *puzzle*. Deşi produsele planificării acţiunilor sunt produse finite în sine, ele nu vor fi capabile să producă rezultate semnificative decât în situaţia în care se înscriu în contextul general al unei strategii pe termen lung. Ori de câte ori este posibil, planificarea tactică (a acţiunilor) trebuie realizată în contextul unui plan strategic pe termen lung.

Ambele abordări conţin în mare măsură aceiaşi paşi de realizare şi utilizează ca instrumente: *analiza factorilor interesaţi, analiza problemelor, analiza SWOT şi analiza câmpului de forţe.* Fiecare abordare solicită participanţilor să se implice în rezolvarea problemelor printr-o gândire creativă, depăşind graniţele stereotipurilor. Cele două abordări au principii comune de lucru: comunicare autentică, participarea la conducere, încrederea, lucrul în echipă, angajarea, acceptarea celorlalţi.

Principalele deosebiri între cele două abordări sunt *calendarul activităţilor* şi *nivelul de specificitate al recomandărilor produse de procesul de planificare*. Planificarea strategică conţine recomandări mai puţin specifice şi presupune un orizont de timp mai îndepărtat, deşi experţii nu au putut conveni încă asupra celui optim. Planificarea acţiunilor are rezultate imediate, pragmatice, detaliate în formularea recomandărilor şi sunt mai orientate spre acţiuni concrete dar presupun existenţa resurselor şi a unei autorităţi care are responsabilitatea transpunerii în realitate a acţiunilor planificate. Planificarea acţiunilor poate fi, de asemenea, un pas integrant al planificării strategice. Planurile strategice bune au anexate planuri de acţiune care detaliază intervenţia.

(d) Implementarea planurilor şi evaluarea

Multe dintre deciziile privind implementarea sunt luate în timpul procesului de planificare participativă, dar nu toate. Sunt necesare noi momente de organizare şi utilizare a resurselor comunităţii, ceea ce presupune noi structuri instituţionale care să susţină implementarea planurilor rezultate.

Evaluarea ar trebui să fie o activitate continuă pe parcursul intervenţiei şi, în mod necesar, are loc la final. Dincolo de rigorile evaluării cu scop ştiinţific sau de cele impuse de un eventual finanţator, echipa de implementare caută răspunsuri la câteva întrebări prin se care verifică dacă programul a fost pus în practică aşa cum a fost planificat: (1) *A fost suficient planul de acţiuni pentru realizarea obiectivelor?;* (2) *Au fost obiectivele adecvate soluţionării problemei sau fructificării oportunităţii?;* (3) *Au fost resursele disponibile suficiente pentru derularea planului de acţiuni?;* (4) *A fost implementat planul de acţiuni?;* (5) *Au fost atinse scopul şi obiectivele aşa cum a fost planificat?;* (6) *Ar fi putut fi folosite diferit resursele sau înlocuite cu altele pentru a*

produce mai multe rezultate în limita costurilor estimate sau aceleași rezultate cu costuri mai mici?; (7) *Ar fi putut fi produs un plan alternativ cu aceleași rezultate și cu un cost mai mic?;* (8) *Care au fost consecințele neprevăzute ale acțiunilor planificate?;* (9) *Dacă durabilitatea a fost un criteriu al succesului, va fi aceasta realizată?* etc.

Evaluarea impactului pe care îl are orice tip de program sau serviciu la nivelul comunității sau asupra vieții cetățenilor poate fi realizată numai după trecerea unei perioade lungi de timp de la finalizarea proiectului.

***

Fundamentele științifice ale dezvoltării comunitare rămân un subiect deschis dezbaterilor. Faptul că practica dezvoltării comunitare a precedat teoria, a determinat proliferarea definițiilor și a paradigmelor sub care se căutau, începând din anii '70 ai secolului trecut, fundamente științifice pentru acțiune. În demersul de a unifica într-un cadru coerent o diversitate de construcții teoretice, se cer rezolvate mai multe probleme multiplicate de *mozaicul de practici* și de *ideologiile dominante* care orientează acțiunea.

Schimbările relativ rapide și uneori greu previzibile care se petrec în societățile aflate în tranziție (traduse ca noi oportunități sau bariere în dezvoltare) îl aduc pe sociologul deprins să contureze teorii, în fața atipicului și particularului.

Referința la faptele care atestă problema socială este esențială iar un anumit mod de intervenție se construiește plecând de la ipoteze care nu au voie să fie infirmate decât în măsura în care suntem conștienți că nu putem deține control absolut asupra

tuturor variabilelor care contribuie la schimbarea realităţii sociale vizate.

Ca act deliberat, intervenţia implică responsabilitate şi de aceea proiectarea, ca etapă premergătoare acţiunii propriu-zise este obligatorie. Înţelegem aici proiectul în sensul cel mai larg, ca intenţie de a acţiona în cunoştinţă de cauză. Dintr-o perspectivă funcţionalistă, chiar în intervenţiile *ad-hoc*, există un proiect care, chiar dacă se construieşte spontan şi nu este materializat într-un document, autorul său ia decizia pe baza unui întreg sistem teoretic, axiologic şi metodologic, bazat pe cunoştinţe şi experienţă, cu resursele disponibile în acel moment şi utilizând oportunităţile identificate.

Teoreticienii intervenţiei sociale susţin că nu este posibilă intervenţia fără apel (implicit sau explicit) la teorie. Problema nu este dacă practicianul trebuie să folosească teoria sau nu, ci care teorie trebuie folosită. Demersul de fundamentare teoretică este nelipsit pentru că ajută la evitarea derivei şi a lipsei de scop prin muncă organizată. Aceasta pentru că metoda este afectată de modul de definire şi de operaţionalizare a conceptelor.

În intervenţia pentru dezvoltare comunitară, în teoriile validate ştiinţific se integrează şi teoriilor factorilor interesaţi.

Metodologia dezvoltării comunitare este grevată de două exigenţe: (1) a celui care deţine resursele ce urmează a fi alocate şi (2) a comunităţii care poate accede la ele sau nu, în funcţie de gradul de participare, potenţial sau demonstrat, încă din etapa de identificare a *problemelor specifice* comunităţii. Importul de metodologii care reunesc acţiunile de dezvoltare comunitară, pentru a produce rezultatele dorite, necesită ajustări în funcţie de specificul local.

Pe de altă parte, în dezvoltarea comunitară, ca punere în practică a principiilor cercetării-acţiune, de cele mai multe ori

componenta acțiune este supradimensionată în detrimentul cercetării.

În proiectele specifice de dezvoltare comunitară - și aici le încadrăm, în sens larg, pe toate acelea care produc schimbări pozitive în, prin și pentru o anume comunitate locală - primează producerea de efecte vizibile și în cât mai scurt timp. Altminteri există riscul de a se compromite participarea membrilor comunității (în acel proiect sau în altele, de perspectivă).

BIBLIOGRAFIE

Abercrombie, N.; Hill, S.; Turner, A.; Bryan, S. (1988), *Dictionary of Sociology*, London, Penguin Books.

Aluaş, I. (1998), „Sociologia comunităţilor" în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Sociologia*, XXV, Nr.2, pp. 11-41.

Beaumez, R. *et al.* (1975), *L'information dans le cité*, Paris, Les Editions Ouvrieres, Colection „Pouvoir Locale"

Blackburn, J.; Jeremy, H. (1998), *Who changes? Institutionalizing Participation in Development*, London, Intermediate Technology Publication.

Bleahu, A. (2006), „Dezvoltarea rurală pe plan internaţional. Actori şi tendinţe" în C. Zamfir; L. Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iaşi, Editura Polirom, pp. 273-283.

Block, P. (1981), *Flawless Consulting: a Guide to Getting Your Expertise Used*, San Diego C.A.

Chen, H.-T., (2005), *Practical Program Evaluation*, Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage Publications.

Ciumăngeanu, D. (2002), „Dezvoltare şi facilitare comunitară - o introducere în teoria acţiunii sociale şi a intervenţiei comunitare", în G. Misaroş (coord.), *Introducere în dezvoltarea comunitară prin intermediul telecentrului*, Timişoara, Centrul de Asistenţă Rurală.

Cobianu Băcanu, M. (2005), „Modelul *Putting People First*" în I. Bădescu, O. Cucu-Oancea (coord.), *Dicţionar de sociologie rurală*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, pp. 314-317.

Cobianu Băcanu, M. (2005), „Sociologia dezvoltării rurale", în I. Bădescu, O. Cucu-Oancea (coord.), *Dicţionar de sociologie rurală*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, pp. 485-488.

Cojocaru, Șt. (2004), *Designul propunerilor de finanțare*, Iași, Editura Lumen.

Coock, B.J. (1994), „Community Development Theory", în *Community Development Publication,*
http://muextension.missouri.edu/explore/miscpubs.

Dogan, M; Pelassy, D., (1993), *Cum să comparăm națiunile. Sociologie politică comparativă*, București, Editura Alternative.

Fischer, F. (coord), (2003), *Participare publică - manual de instruire pentru lideri locali*, UNCHS.

Hughes, R. Jr. (1987), „Empowering Rural Families and Communities", în *Family Relations*, Vol. 36, No. 4, pp. 396-401.

Ionescu, I.I. (2004), *Sociologia dezvoltării comunitare*, Iași, Editura Institutul European.

Kwantes, C.T.; Bergeron, S.; Kaushal, R. (2005), „Applying Social Psychology to Diversity", în F.W. Schneider, J.A. Gruman, L.M. Coutts (eds.), în *Applied Social Psychology*, Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage Publications, pp. 331-354.

Lodzinski, A.; Michiko, S.M.; Schneider, F.W. (2005), „Intervention and Evaluation", în F.W. Schneider, J.A. Gruman, L.M. Coutts (eds.), *Applied Social Psychology*, Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage Publications, pp. 55-74.

Marshal, G. (1998), *A Dictionary of Sociology*, Oxford University Press, Second Edition.

Marschall, M.J. (2004), „Citizen Participation and the Neighborhood Context: A New Look at the Coproduction of Local Public Goods", în *Political Research Quarterly*, Vol. 57, No. 2 (Jun., 2004), pp. 231-244.

Mayo, S.C. (1958), „An Approach to the Understanding of Rural Community Development", în *Social Forces*, Vol. 37, No. 2, pp. 95-101.

Midgley, J; Livermore, M. (2005), „Development Theory and Community Practice", în M. Weil (ed.), *The Handbook of Community Practice*, Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage Publications, pp. 153-169.

Pascaru, M. (2003), *Matricea comunitară. Cunoaştere, comunicare şi acţiune comună în satul contemporan*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană.

Pascaru, M. (2003a), *Sociologia comunităţilor*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut.

Precupeţu, I. (1998), „Dimensiuni ale dezvoltării comunitare în spaţiul socio-cultural românesc", în *Calitatea vieţii*, Anul 10, nr. 1-2/1998, pp. 143-159.

Sandu, D. (2005), *Dezvoltare comunitară. Cercetare, practică, ideologie*, Iaşi, Editura Polirom.

Schneider, F.W.; Gruman, J., A.; Coutts, L.M. (2005), „Defining the Field of Applied Social Psychology", în F.W. Schneider, J.A. Gruman, L.M. Coutts (eds.), *Applied Social Psychology*, Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage Publications, pp. 1-18.

Schwarz, R. (1994), *The Skilled Facilitator*, San Francisco: Jossey Bass Publishers.

Summers, G.F. (1986), „Rural Community Development", în *Annual Revue of Sociology*, Vol. 12, pp. 347-371.

Tidd Cole, Ch. (1947), „Rural Leadreship - Its Origin and Development", în *Jurnal of Educational Sociology*, Vol. 21, No. 3, pp. 184-188.

Tompea, D. (2003), „Deontologia asistenţei sociale şi construcţia paradigmei profesionale", în G. Neamţu (coord.), *Tratat de asistenţă socială*, Iaşi, Editura Polirom, pp. 401-464.

Weil, M. (2005), „Social Planning With Community", în M. Weil (ed.), *The Handbook of Community Practice*, Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage Publications, pp. 215-243.

Zani, B. (2003), „Instrumente conceptuale şi metode de cercetare", în B. Zani; A. Palmonari (coord.), *Manual de psihologia comunităţii*, Iaşi, Editura Polirom, pp. 61-100.

Zlate, M. (2004), *Leadership şi management*, Iaşi, Editura Polirom.

*** (2004), *Managing for Impact in Rural Development. A Guide for Project M&E*, IFAD.

*** (2003), *Implicare* - Manual pentru facilitatori comunitari pregătit de Institutul pentru Comunități Durabile, Montpelier, Vermont USA, adaptat și tradus de Clubul Ecologic „Transilvania" Cluj- Napoca.

*** (2000), *Manual de facilitare comunitară* - World Learning - DNP, București.

RESTITUIREA REZULTATELOR ŞI FUNDAMENTAREA GUVERNĂRII LOCALE. INVESTIGAŢII ÎN MICROREGIUNEA ALBAC - SCĂRIŞOARA - HOREA

Mihai Pascaru
Călina Ana Buțiu

1. Considerații introductive

Unul dintre conceptele mult discutate astăzi este cel de *bună guvernare.*

Principiile unei bune guvernări sunt sintetic expuse în *European Governance: A White Paper*, 2001: *transparență, participare, răspundere, eficiență și coerență.*

Conform cu primul principiu, *instituțiile ar trebui să fie mai deschise* şi ar trebui de asemenea să utilizeze un limbaj accesibil şi uşor de înțeles de către publicul larg. Acest aspect este foarte important deoarece poate determina creşterea încrederii în instituțiile complexe ale guvernării. *Principiul participării* pleacă de la observația că, în general, calitatea, relevanța şi eficiența politicilor depind de asigurarea unei participări largi pe tot parcursul procesului de realizare a lor - de la elaborare şi până la implementare. O participare mai mare poate duce la creşterea încrederii în rezultatul final şi în instituțiile care realizează

politicile în cauză. *Principiul răspunderii* impune ca rolurile din procesele legislative şi cele executive să fie mai clar delimitate şi asociate o cu o responsabilitate precisă. *Eficienţa* se asociază cu oportunitatea, cu definirea unor obiective clare şi luarea deciziilor la nivelul potrivit. *Principiul coerenţei* impune ca politicile şi acţiunile să fie coerente şi uşor de înţeles în condiţiile creşterii complexităţii proceselor globale şi locale.

Se apreciază de asemenea că fiecare principiu este important în sine, respectarea lor nefiind posibilă însă prin abordări separate.

Intrând în câmpul cercetărilor şi reflecţiilor sociale pe tema guvernării şi participării, de maxim interes în studiul faţă, să reţinem faptul că încă din 1996, Truman şi Reising susţineau ideea că mai mult decât a cunoaşte nevoilor cetăţenilor şi a le răspunde unilateral, în spaţiul american se aşteaptă ca guvernul local să angajeze publicul în guvernarea participativă (Truman; Reisig, 1996).

Jean L. Cohen (2005) încearcă o compatibilizare a ideii de *suveranitate a poporului* cu *guvernarea reprezentativă*. Cohen susţine că între suveranitatea poporului şi principiile moderne ale guvernării reprezentative nu sunt contradicţii ci există o determinare reciprocă. Soluţia reconcilierii constă în divizarea reprezentării prin crearea unui număr cât mai mare şi mai diversificat de instanţe, de la cele politice (prin separarea puterilor în stat, federalizare etc.) la cele ale societăţii civile (prin crearea asociaţiilor, grupurilor de interese, a celor de lobby, a organizaţiilor comunitare etc.), toate acestea formând opinii şi influenţând deciziile politice şi administrative.

Având în vedere relaţia dintre noua şi vechea guvernare ştiinţifică, A. Irvin (2006) explorează construcţia socială a discuţiilor publice, legătura dintre acestea şi încredere, identificarea cetăţeanului obişnuit şi obţinerea consensului social.

Concluziile autorului, bazate pe analiza unei serii de rapoarte oficiale şi pe dezbateri publice din Marea Britanie privind modificările genetice, sugerează o nouă paradigmă a guvernării, în cadrul căreia politica discuţiilor publice devine extrem de importantă.

Studiile consacrate participării în Europa Centrală şi de Est sunt numeroase, cu perspective de abordare diferite, dar convergente în cele din urmă prin unele concluzii sau construcţii metodologice.

Astfel, după N. Letki, care vorbeşte de *o socializare pentru participare*, slăbiciunile societăţii politice şi nivelul scăzut al implicării cetăţenilor Europei Centrale şi de Est (ECE) în politică se află în relaţie cu nivelul scăzut al capitalului social (societate civilă neconsolidată şi niveluri scăzute ale încrederii interpersonale) şi cu moştenirea comunismului, autorul propunându-si, între altele, şi verificarea următoarei ipoteze: *indivizii care manifestă un nivel ridicat al încrederii interpersonale sunt mai implicaţi politic* (Letki, 2004). Această ipoteză nu se va confirma în cercetările lui Letki. La noi, se constatase ca există o corelaţie pozitivă între încrederea interpersonală şi democraţie (Ilie, 2003).

Pe ansamblu, dintre concluziile investigaţiilor lui Letki putem reţine: (1) problema nivelului scăzut al implicării politice în ţările post-comuniste este discutabilă; (2) există o puternică corelaţie între calitatea de membru în asociaţii voluntare şi implicarea politică; (3) există o puternică corelaţie între calitatea de ex-membru într-un partid comunist şi implicarea politică (contrar teoriei capitalului social negativ); (4) există o slabă corelaţie între încrederea interpersonală şi implicarea politică, deci încrederea interpersonală nu este un bun predictor pentru implicarea politică, ideea de capital social fiind irelevantă pentru explicarea participării politice în ţările ECE; (5) dezvoltarea

instituțiilor democrației are importanță pozitivă pentru participare politică, mult mai semnificativă decât alți factori luați în considerare în cercetare.

Într-un studiu din 2004, Dumitru Sandu, analizează inconsistența de status ca predictor pentru atitudinile publice din România în tranziție, utilizând o serie de variabile cheie pentru măsurarea orientării publicului spre soluții participative, democratice, revoluționare sau autoritare privitoare la viața publică (Sandu, 2004). În acest context, sociologul român ajunge la concluzia ca atitudinile participative şi democratice merg mână în mână şi sunt opuse orientărilor revoluționare şi autoritare. Dealtfel, între sursele suportului politic pentru democrație, alți cercetători identificaseră, alături de modelul țărilor occidentale, şi discreditarea regimului comunism, definit şi prin autoritarismul său excesiv (Mărginean *et al.*, 2004).

Să mai reținem din literatura sociologică românească şi existența unor abordări ale administrației publice locale, vector legitim al guvernării în plan teritorial, unele abordări fiind făcute din perspectiva furnizării bunăstării sociale (Bejenaru, 2004), într-un context precum cel al tranziției în care se poate vorbi de o *sărăcie verticală*, a unor întregi comunități (Bădescu, 2004).

2. Teritoriul studiat şi organizarea investigațiilor în microregiunea Albac - Scărişoara - Horea

Stabilirea caracteristicilor teritoriului a precedat ancheta sociologică şi restituirea rezultatelor ei, fapt care explică de ce unele dintre datele noastre de mai jos sunt la nivelul anului 2003, cercetările debutând în 2004-2005.

Microregiunea Albac - Scărişoara - Horea este situată în nord-vestul județului Alba. Aceasta ocupă o suprafață de 20871 ha, ceea ce reprezintă 4,3% din suprafața zonei rurale a județului

Alba. Aici trăieşte 4% din populaţia rurală a judeţului (6487 locuitori) în 3,7% dintre locuinţele satelor Albei (A se vedea şi Tabelul 1).

Tot din statistici reies alte câteva diferenţe între ruralul Albei şi microregiune. Un raport de masculinitate mai ridicat (la nivelul ruralului judeţului Alba, ponderea femeilor este de 49,6% iar în microregiune, de 48%), o rată a născuţilor vii la mia de locuitori mai mare (de 9,3 ‰ în ruralul Albei şi de 10,5‰ în microregiune) şi o rată a mortalităţii mai scăzută (15,4 ‰ în satele judeţului Alba şi 10,9 ‰ în microregiune). La o populaţie care reprezintă 4% din totalul populaţiei rurale a judeţului Alba, suprafaţa agricolă totală este de doar 2%, din care cea arabilă 14%, faţă de 40% în ruralul Albei.

Tabelul 1. Indicatori economici ai microregiunii Albac - Scărişoara - Horea, comparativ cu ruralul judeţului Alba

Indicatori economici	Rurai Alba	Microregiune
Suprafaţa totală	486965	20871
Număr locuinţe	61799	2293
Populaţia	161478	6487
Ponderea femeilor (%)	49,5	48
Născuţi vii la 1000 loc.	9,3	10,5
Decedaţi la 1000 loc	15,4	10,9
Suprafaţa agricolă totală	266913	5326
Pondere suprafaţă arabilă (%)	40	14
Pondere păşuni şi fânete (%)	60	86
Bovine în gospodăriile populaţiei la 1000 locuitori	366	639
Producţia de lapte de vacă şi bivoliţă (hl/locuitor)	7,37	7,8

Sursa: Direcţia de Statistică a Judeţului Alba, date la nivelul anului 2003.

Cele trei comune care compun microregiunea (Albac, Scărișoara și Horea) aveau câteva probleme majore de infrastructură (căi de transport și telecomunicație, alimentare cu apă etc.), rate ale sărăciei apropiate valoric, plasate cu mult peste media pe județ și ponderi mari ale populației în vârstă de peste 15 ani cu cel mult școala primară, deci cu nivel de educație scăzut (A se vedea și Tabelul 2).

Diferențele înregistrate la indicatori ai capitalului uman (ponderi mai mari ale populației cu nivel de școlaritate scăzut în Scărișoara, rate mai mari ale șomajului de durată în Albac, procent mai mare de copii în Albac) dau notele particulare ale fiecărei comune, dar și sugerează o anume complementaritate într-un eventual proiect de dezvoltare microregională (Buțiu, 2006).

Deși capitalul natural este similar (zonă montană favorabilă turismului, creșterii animalelor și exploatării lemnului), Scărișoara a fost cotată drept una dintre cele mai sărace comune din România (Sandu, 1999), fără să înregistreze progrese remarcabile în ultimii ani, în vreme ce Albacul (satul centru de comună) a fost declarat *sat turistic* (în 2005), pe baza potențialului natural, uman și de infrastructură turistică. Acesta ar putea constitui polul de dezvoltare a microregiunii.

Investigațiile în microregiune au fost organizate în două etape: 1) realizarea unei anchete sociologice pe bază de chestionar (144 de subiecți chestionați la nivelul microegiunii) și 2) restituirea rezultatelor anchetei sociologice sub forma restituirii individualizate (în toate cele trei comune - 25 de subiecți) și sub forma restituirii de grup (în comuna Albac, prin participarea cercetătorilor la o ședință a Consiliului Local). Instrumentele au fost testate într-o serie de investigații realizate în comuna Gârda de Sus, județul Alba (A se vedea și Pascaru, Buțiu, Vasiu, 2006).

Tabelul 2. Probleme ale microregiunii Albac - Scărişoara - Horea reflectate în indicatori ai sărăciei

Indicatori ai sărăciei	Medie microregiune	Medie pe judeţul Alba
Rata sărăciei[1]	0,41	0,25
Pondere populaţie sub 16 ani (%)	22,91	19,1
Pondere populaţie 65 + ani (%)	18,21	14,6
Pondere populaţie de 15 – ani cu cel mult şcoala primară (%)	33,84	17,86
Rata şomajului de durată	8,51	6,50
Pondere populaţie fără acces la apă curentă (%)	83,03	45,74

Sursa: Comisia Antisărăcie şi Promovare a Incluziunii Sociale (CASPIS), 2004 (date la nivelul anului 2003).

3. Reprezentări asupra teritoriului studiat. Aprofundarea prin restituire

Conform principiilor metodologice ale dezvoltării comunitare, statisticile oficiale şi opiniile experţilor se cer conjugate cu opinii ale localnicilor. În acest mod se asigură o „dublă expertiză", pe considerentul că şi cei care identifică,

[1] Rata sărăciei este calculată conform metodologiei elaborată de Banca Mondială şi Comisia Antisărăcie şi Promovare a Incluziunii Sociale (CASPIS), prin luarea în calcul a unor variabile demografice (mărimea gospodăriei, compoziţia pe sexe, vârstă etc), a unor caracteristici ale membrilor gospodăriei (educaţia şi/sau ocupaţia), date privind calitatea locuinţei şi accesul la utilităţi publice precum şi caracteristici teritoriale (mărimea localităţii, caracteristici demografice, economice etc.). A se vedea şi Lucian Pop, coordonator, *Harta Sărăciei în România. Metodologia utilizată şi prezentarea rezultatelor*, Bucureşti, CASPIS, 2004.

definesc problema şi îi experimentează efectele sunt adevăraţii experţi.

Este ceea ce impune şi principiul participării la nivelul inteligenţei teritoriale[2].

Reprezentările şi, implicit, opiniile localnicilor asupra problemelor comunitar-teritoriale au fost surprinse de noi prin intermediul uneia din întrebările din chestionarului anchetei sociologice. Răspunsurile primite sunt sintetizate în datele conţinute de Tabelul 3.

Tabelul 3. Reprezentări asupra problemelor din teritoriului studiat

Problema	Opţiuni	%
Drumuri proaste	125	89,3
Aprovizionare dificilă cu apă	48	34,3
Lipsă telefon	20	14,3
Receptare dificilă a programelor TV	53	37,9
Alte probleme (lipsa investiţiilor străine, pericolul inundaţiilor, lipsa locurilor de muncă, lipsa unei gropi de gunoi)	45	32,1

Identificarea reprezentărilor asupra teritoriului studiat a continuat cu surprinderea opiniilor asupra a ceea ce, pe viitor, se poate dezvolta mai bine în localitate (Tabelul 4).

Datele furnizate de ancheta noastră demonstrează un acord cvasiunanim privitor la turism ca principala activitate economică care se poate dezvolta în microregiune. Excepţie face industria lemnului, care este pe primul loc pentru subiecţii din Horea (unde

[2] A se vedea şi M. Pascaru, *Restituirea rezultatelor în dezbaterile şi practicile sociale contemporane*, în volumul de faţă.

exploatarea şi prelucrarea primară a lemnului este acum cea mai consistentă sursă de venit). Pentru aceştia, prin urmare, şansele dezvoltării sunt legate de o activitate economică problematică sub aspectul durabilităţii.

Tabelul 4. Reprezentări privind oportunităţile de dezvoltare în microregiune

Oportunitatea de dezvoltare	Opţiuni	%
Turismul	130	92,9
Creşterea animalelor	121	86,4
Industria lemnului	117	83,6
Prelucrarea laptelui	99	70,7
Comerţul	81	57,9
Meşteşugurile	80	57,1
Prelucrarea cărnii	73	52,1
Pomicultura	59	42,1
Cultura plantelor de câmp	48	34,3
Altă activitate economică (exploatarea resurselor de piatră şi minereuri neferoase, piscicultura, culesul şi prelucrarea fructelor de pădure, croitorie, albinărit)	16	11,4

În restituirea rezultatelor s-a utilizat ca instrument ghidul de interviu.

Astfel am reţinut mai întâi faptul că, în conformitate cu datele din Tabelul 3, ierarhia problemelor comunitar-teritoriale era următoarea: (1) starea proastă a drumurilor (81,6%); (2) nereceptarea programelor TV (40,8%) şi (3) aprovizionarea deficitară cu apă (36,7%). Aceste date rezultate din ancheta sociologică au fost prezentate interlocutorilor noştri, urmate fiind de următoarele întrebări: *Sunteţi de acord cu această ordine? Care ar fi soluţiile la fiecare dintre probleme?*

Majoritatea celor chestionați considerau că ierarhia dată de ancheta noastră este corectă. Cei care ar fi schimbat ceva în ierarhia propusă, ar fi pus pe locul al doilea aprovizionarea cu apă sau ar fi schimbat total ierarhia: "Eu sunt de părere că pe primul loc este aprovizionarea cu apă, pe locul doi receptarea programelor TV, iar pe locul trei drumurile" (B.P., Scărișoara). Și fostul primar din Albac propunea altă ordine, sugerând și câteva direcții de soluționare: „Clasificarea mea: 1. aprovizionarea cu apă, 2. drumurile și 3. receptarea programelor TV. Pentru drumuri și apă cred că ar fi foarte bune proiectele pe sate, dar nu numai pe plan local, să se unească o întreagă zonă, mai multe sate reunite care să beneficieze. Pentru aprovizionarea cu apă sunt necesare canalizări. Soluții pentru receptarea programelor TV ar fi în zonă, programele... prin sateliți, cum sunt și la telefoanele mobile (P.G., Albac).

Atunci când a fost vorba de soluții, a fost invocată mai întâi finalizarea lucrărilor începute: „Comunitatea europeană a făcut niște drumuri, dar nu sunt toate definitivate, țelul lor e să pună o mașină - două de teren pentru a aduce laptele la Albac. Să definitiveze drumurile cei care au început treaba" (H.G., Albac).

Apelul la fondurile europene era frecvent invocat în microregiune: „... Dacă nu se poate aproba proiectul cu apă de la SAPARD de la București[3], noi de aici nu putem face nimic" (T.T., primar, Albac)

Alte trimiteri se făceau la responsabilitățile autorităților departamentale și statale: „..Dacă ne referim la drumurile județene, putem observa că sunt foarte rele și ar trebui să se implice statul pentru rezolvarea acestor probleme. Tot o implicare a statului ar fi

[3] Program european de dezvoltare rurală.

necesară şi pentru realizarea drumului spre Huedin, care trece prin comuna noastră[4]" (C.O., primar, Horea).

Mobilizarea resurselor locale şi familiale era secundară în raport cu aceste apeluri, dar totuşi ferm invocată: „Da, cu drumurile! Dar puturoşii nu fac nimic. De la Lăzeşti[5] sunt 100 beneficiari de ajutor social dar nu au pus o lopată de pietriş pe drum. Apa să şi-o pună fiecare. De ce să le-o facă primăria?! De exemplu, când primăria a făcut sistemul de alimentare pentru instituţii, cele din centru (şcoală, primărie...), cei din centru au putut să se racordeze iar unul din beneficiari a cerut o despăgubire fabuloasă pentru terenul pe care l-a cedat ca să se facă captarea" (F.A., funcţionar primărie, Scărişoara).

Incapacitatea mobilizării resurselor comunitare se răsfrângea până şi asupra unei probleme vitale cum era asistenţa medicală: „Dispensarul medical se dărâma... A fost construit acum 74 de ani de un medic care s-a stabilit aici. S-au folosit de el toţi medicii care l-au urmat iar din 1970 nu au mai avut un medic care să locuiască în sat... toţi au fost navetişti, până acum 4 ani când ne-am mutat, eu cu soţul, aici. Ca să putem locui în casa dispensarului, a trebuit să investim 240 milioane de lei pentru renovări. Consiliul Local a aprobat să ni se dea o parte din sumă.... dar nu toată. Ei mai bine stau fără doctor" (F.A., soţie de medic, Scărişoara).

Restituirea rezultatelor la întrebarea legată de problemele comunitar-teritoriale ne-a permis şi identificarea nivelului de responsabilitate corespunzător fiecărei probleme. A se vedea în acest sens Tabelul 5.

---

[4] Drumul Horea-Huedin face legătura între judeţele Alba şi Cluj şi ar deschide calea pătrunderii turiştilor din Ungaria şi alte ţări europene.

[5] Sat în comuna Scărişoara, la 10 km distanţă de satul centru de comună.

Tabelul 5. Probleme şi responsabilităţi

Probleme	Nivel de responsabilitate
Drumurile proaste	Preponderent statal şi departamental
Aprovizionarea cu apă	Preponderent comunitar şi familial
Receptarea TV	Preponderent familial

În legătură cu şansele de dezvoltare în microregiune, în cadrul restituirii, prezentarea rezultatelor anchetei sociologice şi a clasamentului rezultat a fost urmată de întrebările: *Sunteţi de acord cu acest clasament? Ce credeţi că împiedică* acum *gospodăriile să câştige suficienţi bani din turism, creşterea animalelor şi industria lemnului?*

În ceea priveşte turismul şi dezvoltarea acestuia, în opinia celor intervievaţi, o serie de schimbări se impuneau urgent.

La acea dată, remarca un localnic, calitatea serviciilor turistice era îndoielnică: „Părerea mea este că oamenii nu sunt pregătiţi pentru turism, pentru că pe om [turist, n. n.] nu poţi să-l trimiţi la un WC afară, sau să-l culci în cameră cu tine. Trebuie să ai amenajată o cameră şi o baie cu duş şi apă caldă. Dacă faci ceva, măcar să faci ceva de calitate" (P.I., Albac).

Se aprecia apoi că preţurile erau ridicate în raport cu serviciile oferite, chiar şi acolo unde erau condiţii adecvate de cazare: „Păi de turism oamenii s-au pregătit dar au fost puţini turişti în vara aceasta. Poate dacă ar lăsa preţurile mai jos, ar încuraja un pic turiştii. Că doar au camere şi băi, doar preţurile sunt cam mari" (F.A., Albac).

La Horea, dar nu numai, dezvoltarea turismului era frânată de infrastructura precară: „Turismul este împiedicat de starea

proastă a drumurilor spre judeţul Cluj. Din Mătişeşti[6] spre Cluj este drum neasfaltat şi turiştii nu vin să se cazeze în Horea" (F.B., Horea).

Birocraţia era considerată ca o piedică în dezvoltarea antreprenoriatului în turism, condiţia de bază a investiţiilor în acest domeniu: „Statul nu susţine oamenii cu iniţiativă pentru a-şi înfiinţa societăţi comerciale cu legi simple şi avantajoase, este nevoie de foarte multe acte pentru înscrierea în registrul comerţului, nu se acordă împrumuturi avantajoase, lipsa banilor făcând imposibil de realizat aceste iniţiative" (T.T., Scărişoara).

În ciuda poziţiei pe care o ocupa în clasamentul nostru, creşterea animalelor nu era privită cu prea mult optimism. Numeroase piedici au fost aduse în discuţie şi între aceste piedici calitatea furajelor şi lipsa pieţei de desfacere a produselor erau cele mai frecvent semnalate: „Creşterea animalelor nu s-ar dezvolta pentru că nu se poate creşte o vacă cu furajele de aici, pentru că sunt sălbatice[7] şi nu dau destul lapte" (F.C., Horea); „Locuitorii satului îşi cresc animalele în gospodării, fără a avea posibilitatea să-şi valorifice laptele şi produsele din lapte, surplusul de carne de porc şi pasăre. Ar fi necesare centre de colectare a acestor produse prin investiţii de la bugetul de stat (D.E., Scărişoara). Probleme de acest gen fuseseră semnalate de noi şi în cercetările anterioare realizate în Munţii Apuseni (Pascaru; Millea; Popeiu-Cărăşel, 2002).

Comentariile referitoare la industria lemnului reflectau complexitatea proceselor legate de acest domeniu, procese care erau deopotrivă ecologice, economice şi sociale. Astfel se remarca mai întâi dependenţa totală de industria lemnului a locuitorilor din zonă: „...La noi dacă se termină cu lemnul, e jale!" (P.H., Albac).

---

[6] Sat în comuna Horea.

[7] Sărace în substanţe nutritive.

Se aprecia apoi că exploatarea lemnului era dificilă şi costisitoare, mai ales pentru oamenii în vârstă: „Cei care se ocupă de păduri câştigă domneşte, dar nu se pot ocupa toți că-s coaste grele şi trebuie să mergi mai mulți că nu te duci tu singur în pădure să tai un brad şi până mai faci şi scânduri... Şi-apoi transportul costă. Până la urmă nu mai rămâi cu nimic" (F.B., 82 ani, Albac). Activitatea de prelucrare propriu-zisă era şi ea considerată costisitoare: „... În prelucrarea lemnului nu sunt bani suficienți pentru un circular sau alte unelte de prelucrare a lemnului" (T.T., primar, Albac). În sfârşit, lipsa unei burse a lemnului conducea la stabilirea nesatisfăcătoare a preţurilor: „Cred că piaţa îi împiedică pe oameni să câştige suficienți bani din aceste activități economice, lipsa unei *burse a lemnului*, dacă se poate spune aşa" (C.O., primar, Horea).

Epuizarea resurselor de material lemnos era şi ea semnalată: „... În industria lemnului de unde să mai fie lemn, că s-a tăiat prea mult?!" (A.B., Albac). De aici şi semnalul de alarmă legat de impactul tăierii pădurilor asupra dezvoltării durabile: „...Cu lemnul au cam gătat. Să mai lase lemnul să se refacă, să mai aibă şi copiii copiilor noştri (F.C., Horea); „Ar trebui să nu se mai taie masă lemnoasă, că stricăm mediul..." (B.A., preot, Scărişoara).

Turismul ar putea succeda industriei lemnului, după unele opinii: „La ora actuală toți trăiesc din lemn şi fac ce se mai poate face, până se mai poate face. Apoi când se termină cu lemnul, poate se dezvoltă turismul" (F.D., Horea).

4. Reprezentări asupra problemelor personale şi de familie. Restituirea rezultatelor şi identificarea de noi probleme

La nivelul problemelor personale şi de familie, pe primul loc se situa, conform datelor anchetei noastre, lipsa banilor, urmată de problemele de sănătate. A se vedea şi Tabelul 6. La nivel de comune se constata ponderea mai ridicată a celor din Scărişoara şi Horea (95% şi, respectiv, 93%) care afirmau că se confruntă cu lipsa banilor, lipsa locului de muncă şi cu probleme de sănătate, comparativ cu valorile înregistrate, de exemplu, pentru Albac (77%).

După prezentarea rezultatelor anchetei, i-am întrebat pe interlocutorii noştri din teren *dacă sunt de acord cu ordinea dată de rezultatele anchetei* şi *dacă au soluţii de propus pentru rezolvarea problemelor ierarhizate*.

Aproape unanim, cei intervievaţi se declarau de acord cu ierarhia rezultată din anchetă, unii susţinând chiar faptul că toate cele trei probleme ar trebui să fie pe primul loc: „Eu sunt de părere că toate cele trei probleme ar fi pe primul loc, dar sunt de acord şi cu această clasificare" (P.G., Albac).

Tabelul 6. Reprezentări asupra problemelor personale şi de familie

Probleme personale şi de familie	Opţiuni	%
Lipsa banilor	124	88,6
Lipsa locului de muncă	58	41,4
Probleme de sănătate	84	60,0
Altă problemă (lipsa medicamentelor subvenţionate, singurătatea, „viaţa prea scumpă")	17	12,1

La nivelul soluțiilor identificate, să remarcăm mai întâi faptul că ele fac trimitere la dezvoltarea de ansamblu a comunelor și chiar a microregiunii. Cei intervievați legau direct soluționarea problemei banilor de crearea de locuri de muncă: „Crearea locurilor de muncă ar rezolva problema lipsei banilor" (V.L., Albac). Chiar și primarul din Horea, unul dintre cei care nu era de acord cu ordinea rezultată din anchetă, făcea trimitere la același gen de soluții globale: „Nu sunt de acord cu această ordine, cred că pe primul loc ar trebui să fie lipsa locului de muncă pentru că în ziua de astăzi sunt puține locuri de muncă și nu mai au unde lucra bieții oameni cu toate că își doresc, pentru că trebuie să-și crească copiii și să le asigure un viitor. Cred că dezvoltarea agroturismului ar fi ideală pentru ca să nu ne mai confruntăm cu lipsa banilor" (C.O., primar, Horea).

Agroturismul sau, mai general, turismul era soluția economică cea mai frecvent invocată pentru rezolvarea unor probleme precum cea banilor, prin crearea de locuri de muncă: „Problema locurilor de muncă, după părerea mea, poate fi rezolvată prin mai multe investiții în turism. Ar ajuta foarte mult țăranii să-și dezvolte o afacere individuală. La noi sunt puține locuri de muncă, în Câmpeni[8] la fel, și eu cred că turismul ar merge foarte bine dacă s-ar extinde" (V.L., Albac).

Autoritățile aveau însă o imagine mai complexă asupra soluțiilor, făcând trimitere la „crearea de întreprinderi mici și mijlocii care să absoarbă cât mai multă forță de muncă de aici din zonă" (T.T., primar, Albac).

Unele opinii legau rezolvarea problemei locurilor de muncă de dezvoltarea regiunii Munților Apuseni în ansamblul ei: „Să reînvie tricotajele de la Câmpeni, [minele] de la Roșia Montană,

[8] Orașul cel mai apropiat de microregiune.

Filatura din Abrud[9], să reînvie industria. Că mai demult circulau cinci autobuze, acuma numai unul... (M.I., învățător, Horea).

În ceea ce priveşte sănătatea, o primă problemă semnalată era legată de activitatea medicilor: „La noi în sat este o problemă cu medicul, el face de gardă în Câmpeni sau în altă parte, nicidecum la noi în sat" (I.V., Scărişoara).

Dacă în satele centru de comună asistența medicală era, mai mult sau mai puțin, asigurată, nu același lucru se întâmpla în unele sate aparținătoare: „Lipsă personal medical... Nu știu cum e regulamentul la sănătate, dar să fie mai mulți [medici] că-s o grămadă de bătrâni sus pe dealuri... Își mai fac ei şi singuri câte o injecție" (M.I., învățător, Horea).

Mai în glumă mai în serios, pentru rezolvarea problemelor de sănătate, sportul era indicat drept una dintre soluții: „Pentru mai multă sănătate recomand oamenilor să facă mai mult sport" (P.H., Albac). Se făcea trimitere şi la asistența medicală gratuită: „Pentru sănătate sunt de părere că ar trebui să li se asigure persoanelor care nu au venituri asistență medicală gratuită" (P.G., Albac). Răspunderea persoanei bolnave era şi ea invocată: „În primul rând ar trebui să se ocupe persoana în cauză de ea şi apoi doctorul să se îngrijească de sănătatea persoanei respective" (F.I., Albac). Era adusă în discuție şi problema medicamentelor subvenționate: „Să se dea medicamente subvenționate, că numai la începutul lunii se dă şi care prinde, prinde şi care nu, nu" (F.A., patroană, Albac).

Satisfacțiile față de asistența medicală la nivel local, acolo unde ele existau, lăsau însă loc şu unor aspirații: „Doctor este şi este foarte bun, dar poate că un azil de bătrâni nu ar strica, că aicea sunt mulți bătrâni" (F.B., 82 ani, Albac).

---

[9] Fabrica de tricotaje din Câmpeni, exploatarea minieră de la de la Roşia-Poieni şi Filatura din Abrud asigurau numeroase locuri de muncă în perioada comunismului.

Comentariile generale ale preotului din Scărișoara au fost, considerăm noi, relevante pentru ansamblul problemelor vizate aici: „Satul acum e depopulat, e îmbătrânit... a scăzut mult numărul de creștini. Nu ne pare bine și e rău pentru comună. Eu știu cum stau lucrurile că văd cum înainte botezam o sută pe an și înmormântam douăzeci. Acum cam tot atâția înmormântez dar botez 6-7, cu țigani cu tot, iar cu celelalte probleme... cam așa e! Dar avem și oameni - e drept că puțini - care se descurcă financiar. Însă majoritatea sunt necăjiți, nu sunt angajați, nu-și pot câștiga o pâine și trăiesc din ajutorul social deși o parte sunt apți de muncă. Cu sănătatea... dacă-i întrebăm, fiecare are câte o boală... că asta vine odată cu sărăcia și necazurile. Eu cred că alimentația proastă e cauza. Nu mai mănâncă atâta produse naturale [pentru] că nu mai cresc toți animale – crescutul lor nu se plătește, vrei să vinzi o vacă pe care a-i crescut-o 2-3 ani și iei pe ia 6-7 milioane[10]? Locuri de muncă nu sunt aici... e drept, nici înainte nu erau cine știe ce, dar se angajau pe la Câmpeni, la Gârda... acum nici cei ai locurilor menționate nu mai găsesc... Mai sunt vreo doi-trei locuitori care fac naveta la Montana Câmpeni[11]... și cam atât știu eu" (B.A., preot, Scărișoara).

5. Transparența instituțională și participarea cetățenească. Inducerea sociologică a participării prin restituirea rezultatelor

Deciziile validate prin hotărâri (norme) valabile pentru comunitate se iau în cazul administrației locale românești la nivelul Consiliului Local[12]. De aceea am legat problema

[10] Mai puțin de 200 de euro (la data anchetei).
[11] Fabrică de mobilă.
[12] Legea Administrației publice locale (Legea nr. 215 din 23 aprilie 2001, publicată în Monitorul Oficial nr. 204/23 aprilie 2001) stabilește la articolul

deschiderii/ transparenței mai ales de cunoaşterea a ceea ce se discută la nivelul acestui organism. În acest scop am introdus întrebarea: „În general sunteți informat în legătură cu ce se discută în Consiliul Local?".

La această întrebare am înregistrat următoarea distribuție a răspunsurilor: *Da, întotdeauna:* 12,9%; *Da, dar numai când sunt decizii care mă privesc direct:* 33,6%; *Nu, nu sunt informat:* 52,1%.

În cadrul interviurilor de restituire asupra tematicii transparenței le-am cerut interlocutorilor noştri *să comenteze acest fapt* şi să răspundă în plus la aceste întrebări menite să identifice motivațiile neinformării: *Nu se interesează oamenii? Nu vor consilierii să se ştie ce discută? Care ar fi cel mai important motiv pentru care locuitorii nu sunt informați?*

Dat fiind specificul acestei problematici, vom urmări separat comentariile cetățenilor şi poziția autorităților locale.

Având în vedere comentariile cetățenilor, reținem mai întâi, ca motivație a neinformării, lipsa de interes în legătură cu ceea ce se discuta în Consiliul Local dintr-o comună sau alta: "Pe oameni nu-i interesează problemele comunei, ei sunt preocupați de problemele personale" (V.L., Albac). Alături de preocupările orientate prioritar spre problemele personale, lipsa de finalizare în acțiuni concrete a discuțiilor din Consiliul Local era şi ea invocată ca izvor al lipsei de interes: „Consilierii le spun... dar nu-i interesează pe oameni. Ei spun că orice se discută nu se rezolvă problemele... nu se văd rezultate" (F.C., învățătoare, Scărişoara).

În opinia cetățenilor, nici consilierii nu făceau eforturi deosebite pentru a-i informa pe cetățeni: „Nu spun consilierii

38.-(1): „Consiliul local are inițiativă şi hotărăşte, în condițiile legii, în toate problemele de interes local, cu excepția celor care sunt date prin lege în competența altor autorități publice, locale sau centrale".

nimic, doar ei știu ce discută, iar oamenii nu știu nimic pentru că nu sunt anunțați" (B.A., Albac).

Lipsa de preocupare a consilierilor era recunoscută și de către unii aleși locali: „Consiliul Local e de vină deoarece am propus în ședință să achiziționăm aparatura necesară pentru a putea transmite prin cablu, la domiciliul fiecărui cetățean (la televizor) fiecare ședință de Consiliu. Oamenii care vin la primărie nu se informează despre ceea ce s-a discutat în ședința de Consiliu, ei vin pentru a-și rezolva problemele personale. O vină au și o parte din colegii [consilieri] care nu informează oamenii după fiecare ședință de Consiliu despre ceea ce se discută. Ar trebui afișat public procesul verbal după fiecare ședință de Consiliu" (P.H., consilier, Albac).

Din sfera comentariilor făcute de autoritățile locale, să le reținem și pe cele ale primarului din Albac, personalitate care venea în apărarea consilierilor locali: „Noi am făcut public [faptul] că aceste ședințe sunt deschise, dar probabil nu sunt interesați de acest aspect. Consilierii nu sunt vinovați, e doar lipsa de interes din partea cetățenilor. Fiind zonă de munte, cu specificul ei, oamenii sunt antrenați în gospodăriile lor și există mai puțin interes cu privire la deciziile care se iau în Consiliul Local" (T.T., primar, Albac). O atitudine similară avea și viceprimarul din Scărișoara: „Probabil că oamenii nu întreabă. Eu cred că fiecare consilier, dacă-i întrebat, le spune. Noi facem răspândirea informației mai mult din om în om. Dar dacă omul nu întreabă.... Cine se apucă să vorbească așa... fără să fie întrebat? De vină e risipirea satelor și a caselor. Noi ne mai ajutăm cu preotul care face anunțurile la Biserică... Așa mai află oamenii..." (A.B., viceprimar, Scărișoara). Un consilier din Scărișoara recunoaște lipsa de finalizare practică a unor discuții din Consiliul Local, introducând și o motivație: „Lumea nu se interesează pentru că nu

au încredere în ei (în consilieri), deoarece în cincisprezece ani au fost numai minciuni" (I.V., consilier, Scărişoara).

Pentru comuna Horea, rezultatele anchetei sociologice relevau faptul că doar unul din zece locuitori ştia ce se discută în Consiliul Local. Dar un consilier din Horea contesta rezultatele anchetei noastre: „Nu cred că numai unul din zece *ştiu* ce se discută. Că oricine vine la noi, le spunem ce ştim şi-i informăm. Consilierii sunt obligaţi să vorbească cu oamenii că doar sunt problemele comunei nu doar ale noastre. Eu cred că totuşi sunt informaţi, sunt afişe, sunt şedinţe şi lumea ştie. Şi dacă e interesat ar veni la şedinţe. Sau să ştie despre ce se vorbeşte" (B.C., consilier, Horea). În schimb, un alt consilier din aceeaşi comună observa numărul restrâns al temelor de interes pentru care locuitorii ar putea contacta Consiliul Local: „Pur şi simplu nu sunt interesaţi. Pe majoritatea îi interesează doar ajutorul social. Altă întrebare nu vin să pună decât când vine ajutorul social. Şi-i mai interesează problema pădurilor" (F.A., consilier, Horea). Primarul din Horea întărea şi el spusele consilierilor: „În ultimul timp toate hotărârile săptămânale sunt afişate, dar probabil nu-i interesează". Tot primarul era cel care considera că pentru eliminarea barierei impuse de distanţă în comunicarea autorităţi publice - cetăţeni factorului distanţă ar fi nevoie de un post TV comunal „...pentru că satele sunt foarte departe şi de multe ori doar preotul este singura sursă de informaţie".

Problema participării a fost privită în investigaţiile noastre din perspectiva implicării la nivelul adunărilor cetăţeneşti.

În ceea ce priveşte participarea la aceste adunări, mai bine de o treime din totalul celor chestionaţi declarau că *da, au participat* (37,1%), cei mai mulţi afirmând că *nu au participat* la astfel de adunări (47,9%) şi 15%, că *nu a fost cazul, nu s-au organizat în comuna lor adunări cetăţeneşti.*

În cadrul restituirii am considerat util să fixăm atenția noastră pe cauzele și motivațiile neparticipării, utilizând în interviul de restituire și aceste întrebări de sondare și aprofundare: *Nu știu oamenii despre adunările cetățenești? Sunt motive care îi împiedică să participe la astfel de adunări?*

Pentru cetățeni, una dintre cauzele neparticipării era practic neorganizarea acestui gen de adunări: „Nu există adunări ale cetățenilor în sat și nici oamenii nu știu despre astfel de adunări. Se fac adunări mai restrânse, într-o sală de clasă, doar cu ocazia composesoratului[13]" (P.G., Albac).

Neorganizarea adunărilor cetățenești era la rândul ei motivată de lipsa exercițiului democratic: „Nici n-ai cu cine să faci adunare cetățenească. Nu au exercițiul democrației și..., în aceste condiții, e mai bine să nu se facă. E imposibil să discuți civilizat cu ei" (F.A., funcționar primărie, Scărișoara).

Distanța față de centrul de comună, posibil loc al adunărilor, și timpul liber redus erau invocate și în acest caz: „Sunt departe oamenii, nu au cum să ajungă la aceste adunări. Ar vrea, cred eu, dar nu au nici timp pentru că au mult de lucru" (M.T., Horea).

Interesantă ni se pare indicarea ca motivație a neparticipării și a imposibilității de a spune fiecare ce dorește în aceste adunări: „Nu se fac adunări! Și dacă se fac și merg oamenii, ei nu îndrăznesc să spună nimic. Că și acolo vorbesc numa' oamenii primarului, numa' ăia știu să vorbească acolo" (F.O., Albac).

Apartenența politică funcționa și ea ca o piedică în calea participării: „Ura dintre ei, [pentru] că partidele astea îi împart pe oameni..." (F.B., Albac).

Lipsa de finalizare în acțiuni concrete era și ea amintită: „Majoritatea celor care s-au întâlnit nu au ajuns la o concluzie și oamenii nu sunt prea informați. Au mers o dată, de două ori și

[13] Adunarea proprietarilor de păduri.

dacă nu s-a rezolvat nimic, nu s-au mai dus" (A. V., Albac).

Uneori răzbătea şi nostalgia după perioada comunistă: „Ţin minte că pe vremea lui Ceauşescu trebuiau să închidă magazinele ca să meargă oamenii la adunări" (F.C., Scărişoara).

Dar care erau comentariile autorităţilor locale la acest subiect?

Unii consilieri din Albac recunoşteau că nu se organizaseră adunări: „Eu nu am întâlnit aşa ceva, nu s-au organizat adunări ale cetăţenilor" (P.H., consilier, Albac). Primarul din Albac aducea o precizare importantă: „...Majoritatea întâlnirilor le facem în fiecare sat în parte şi nu în centrul comunei Albac. Dar în general oamenii sunt informaţi prin Biserică, prin copiii de la şcoală, prin afişe la afişierele de pe raza localităţii, prin scrisori poştale" (T.T., primar, Albac).

Viceprimarul din Scărişoara recunoştea şi comenta: „Nu s-au prea organizat adunări cetăţeneşti şi nici nu prea se interesează oamenii de aşa ceva. Ei cer lemne, pădure, terenuri, apă, drumuri şi nu ascultă când le spunem că nu lasă legea sau că nu este de unde" (A.B., viceprimar, Scărişoara).

Dezinteresul cetăţenilor era invocat şi de către un consilier din Horea: „Anunţăm în Biserică şi este program afişat. Dar aşa e peste tot, unii chiar nu au auzit. Nu ştiu ce motive să aibă. Dar cred că dezinteresul..." (F.A., consilier, Horea).

Dacă avem în vedere declaraţiile unei învăţătoare din Scărişoara, dezinteresul era mai general: „Nu-i interesează nimic, numai pădurea. Ei vor să aibă lemne. Nu vin nici la şedinţa cu părinţii... Din părinţii a o sută douăzeci, dacă vin douăzeci la şedinţe. Dacă nu-i interesează educaţia copiilor lor, crezi că le pasă de comunitate?" (F.C., Scărişoara).

Rolul bisericii devenea foarte important în acest context: „La Biserică mai facem anunţuri şi, de fapt, cam la asta se rezumă adunarea cetăţenească" (F.A., funcţionar primărie, Scărişoara);

„Noroc că domnu' părinte e "doba" primăriei, el anunță tot. Că părintele-i prieten cu primarul și e șef de instituție..." (M.I., fost funcționar la primărie, Scărișoara).

Pe parcursul anchetei sociologice locuitorii din microregiunea Albac - Scărișoara - Horea au fost puși de asemenea în situația ipotetică în care *toate deciziile la nivel local ar fi luate în cadrul adunărilor cetățenești*. Au declarat că ar participa la adunările organizate în acest scop 82,9% dintre cei chestionați și că nu ar participa 15%. Ceilalți nu s-a pronunțat în legătură cu acest subiect.

Opiniile la acest capitol au făcut obiectul unei *restituiri de grup* cu prilejul unei ședințe a Consiliului Local Albac. În această comună 71,4% dintre subiecți declaraseră că ar participa la adunări în care să se ia deciziile majore ale comunității. Consilierii și primarul din Albac, am constatat pe parcursul restituirii de grup amintite, nu respingeau din start ideea, dar semnalau numeroase bariere posibile, bariere de ordin organizatoric sau socio-psihologic. Astfel primarul comunei remarca: „Când se iau decizii la nivel local e bine să fie consultată și populația, e chiar foarte bine! Dar decizia finală nu cred că e bine să o ia populația... pentru că atâtea minți - atâtea idei, atâtea minți - atâtea interese." (T.T., primar, Albac). Adunările cetățenești și deciziile la nivelul lor ar fi utile, spunea un consilier, dar greu de realizat pentru că oamenii nu vor putea fi adunați și, în plus, ar putea fi neproductive pentru binele comunității: „Ar fi bine. Pentru că ne-am întâlnit cu câteva hotărâri care nu ieșeau nicicum bine. Oamenii nu pricepeau că așa-i legea și așa-i în interesul de perspectivă al comunei. Ei pricep doar interesul de moment și interesul de grup [în sensul de grup politic sau de afaceri, n. n.]. Așa că, dacă în Centru[14] va fi locul de târg[15], că s-a pus problema,

[14] Zona instituțiilor din centrul comunei.

atunci e bine să consulţi toată populaţia, ca să nu se zică că ei, consilierii, în interesul lor au hotărât. Dar dacă s-a pus problema ca 70% să vină... E greu să aduni şi consilierii..." (T.B., consilier, Albac).

O observaţie mai generală merită poate o analiză specială şi investigaţii mai ample, pe teritorii mai largi: „Nu cred că populaţia României e pregătită pentru aşa ceva ... Nu e pregătită! E drept că de la 10 - 20 de ani de democraţie n-ai ce să aştepţi" (M.M., consilier, Albac).

6. Asocierea intercomunală

Problematica asocierii intercomunale poate fi un indicator al *coeziunii* microegiunii studiate în eventualitatea unor proiecte de nivel microregional, dar şi un indicator al deschiderii unor noi orizonturi în realizarea guvernării teritoriale. Din acest motiv, în ancheta noastră am avut în vedere şi un asemenea aspect. Condiţionat sau nu, majoritatea locuitorilor din cele trei comune considerau că asocierea este necesară (A se vedea şi Tabelul 7).

În ceea ce priveşte comuna (comunele) cu care ar urma să se facă asocierea, din cele treizeci şi trei de variante propuse de cei care au răspuns la întrebarea din chestionar doar douăsprezece făceau trimitere la comunele din microregiunea care ne-a interesat pe noi. În unsprezece cazuri asocierea era văzută ca oportună doar dacă se făcea cu o comună din străinătate (Belgia şi, apoi, Germania). În patru cazuri erau indicate alte comune din Apuseni (Gârda de Sus, de exemplu) şi oraşul Câmpeni. În celelalte cazuri erau menţionate comune din regiuni bogate ale României, precum Banatul, sau comune din

[15] Posibil loc de desfăşurare a adunărilor cetăţeneşti.

zona de câmpie de județului Alba, comune cu resurse agricole recunoscute.

Tabelul 7. Necesitatea asocierii intercomunale

Răspunsuri	Frecvențe	%
Da, este necesară	53	37,9
Da, dar depinde de comuna cu care se asociază	34	24,3
Alt răspuns (depinde de cerințele impuse, există deja forme de asociere[16])	9	6,4
NS/NR	5	3,6
Total	140	100,0

În interviurile de restituire le-am cerut interlocutorilor noștri să comenteze rezultatele anchetei și să răspundă la următoarele întrebări: *Ce avantaje credeți că aduce asocierea intercomunală? Ce dezavantaje credeți că aduce asocierea intercomunală?*

Analizând rezultatele restituirii reflectate în răspunsurile cetățenilor simpli, am constatat mai întâi faptul că asocierea intercomunală era obiectul unor *sentințe* mai generale („Nu aduce nici un avantaj asocierea intercomunală, pentru că "eu îmi fac foc sub oala mea, iar fumul ți-l dau ție", dar nici dezavantaje"). sentințe care veneau să susțină până la urmă opoziția față de asocierea la nivel microregional: „Nu cred că ar fi potrivită o asociere între comunele Albac, Horea și Scărișoara" (V.L., Albac).

Atunci când asocierea era totuși acceptată, comuna Horea era preferată de cei din Albac deoarece era mai bogată: „Asocierea cu o altă comună, de exemplu Horea, ne-ar aduce numai avantaje.

[16] Se face trimitere la asocierea proprietarilor de păduri din comunele Horea, Albac, Scărișoara și Gârda, ceea ce se numește în microregiune „composesorat" sau „ocol silvic privat".

Ăștia sunt oameni gospodari și mai buni făcători de bine. Aici, la noi, oamenii sunt mai săraci" (F.I., Albac).

La Scărișoara existau unele rezerve în legătură cu asocierea între cele trei comune vecine: „Da, asocierea e OK dar nu între comunele noastre, nu cu cele din jur ci cu una din străinătate pentru că ăștia din afară pot să ne ofere modele de cooperare, de lucru împreună, de pus umărul la treabă. De aceea nu văd avantaje... Albacul și Horea sunt mai dezvoltate dar au și ele problemele lor..." (F.A., funcționar primărie, Scărișoara).

La Horea întâlneam respingeri și mai categorice ale ideii asocierii cu o comună vecină: „O asociere cu o comună vecină ar aduce numai dezavantaje. Mai bine iese un lucru făcut de unul singur decât făcut în doi. Cu o altă comună din altă țară, da, poate ar aduce ceva mai nou - investiții, modernizări..." (F.D., Horea).

Un comentariu care punea mai clar în balanță avantajele și dezavantajele am identificat în răspunsurile unui intelectual din Horea: „Avantaje: îndrumarea fondurilor spre o necesitate urgentă. Dezavantaj ar fi îndreptarea fondurilor spre altă localitate unde primarul are o sferă de influență mai mare" (M.I., învățător, Horea).

Dar cum reacționau autoritățile locale la ideea asocierii intercomunale?

La Albac am identificat exemplul a doi consilieri locali, unchi și nepot, situați pe poziții total opuse: „Asocierea dintre Albac, Horea și Scărișoara ar fi bună, pentru că am avea de câștigat" (P.H., consilier, Albac); „Nu, nu sunt de acord cu o asociere intercomunală. Asocierea dintre Albac, Horea și Scărișoara nu este benefică pentru că din mai multe sate sărace faci unul și mai sărac." (P.I., consilier, Albac).

Primarul comunei Albac susținea ideea asocierii și îi găsea și un fundament în gestionarea resurselor silvice și de mediu în general: „Există avantaje în domeniul ocolului silvic privat care

este deja împreună cu comunele Horea, Vadul Moților și Gârda. Intenționăm să facem o colaborare cu comunitățile de pe Arieș cu privire la ecologizarea văii Arieșului deoarece valea e frumoasă și trebuie și îngrijită. Nu văd nici un dezavantaj (T.T., primar, Albac).

Viceprimarul din Scărișoara își exprima și el acordul cu ideea de asociere, menționând însă și resursele reduse cu care Scărișoara ar putea participa: „Asocierea cu Horea și Albac ne-ar aduce numai beneficii nouă, dar nu știu lor... [pentru] că noi nu venim cu mai nimic: nici tu obiective turistice, nici tu infrastructură, oamenii sunt bătrâni și forță de muncă nu prea avem așa ca și celelalte comune..." (A.B., viceprimar, Scărișoara). Unul dintre consilierii locali din Scărișoara susținea ideea asocierii datorate unor nevoi culturale și morale la care se adăugau și alte avantaje în perspectiva integrării europene: „Da, aș fi de acord cu o asociere pentru că am avea avantaje precum cultura și moralul ridicat. Dezavantaje nu ar fi. De asemenea este benefică asocierea cu Albac și Horea, toate trei s-ar ajuta și poate ar ajunge o comună europeană[17]" (I.V., consilier, Scărișoara).

Asemenea locuitorilor, nici autoritățile locale din Horea nu se postau prea clar de partea asocierii, fiind mai degrabă împotrivă: „Nu, parcă nu prea mi-ar plăcea să se asocieze cu alte comune din moment ce comuna se poate dezvolta singură" (F.A., consilier, Horea).

Să mai reținem în acest context și ideea asocierii la un nivel extins, eventual la nivelul Munților Apuseni: „...Nu numai (comunele) astea *să se înrudească* ci și cu alte comune să se înrudească că aici toți îs moți" (M.I., învățător, Horea).

---

[17] Albac și Horea au fost declarate deja *sate europene* în cadrul unei competiții organizate în 2005. În legătură cu această competiție a se vedea și Mălina Voicu, Bogdan Voicu, coordonatori (2006), *Satul românesc pe drumul către Europa*, Iași, Polirom, cu o Prefață de Dumitru Sandu.

Aceeaşi problemă a asocierii intercomunale a fost reluată într-o restituire de grup la nivelul Consiliului Local Albac.

Cu această ocazie constatam că la nivelul Consiliului Local era bine cunoscut modelul francez al asocierii intercomunale: „În Franţa asociaţiile funcţionează pentru că statul francez încurajează şi finanţează acest lucru. E bine, în ce sens: de exemplu, o maşină de gunoi [să o cumperi / utilizezi, n.n.] este prea mult pentru o comună... sau o aducţiune cu apă, sau o staţie de epurare..." (M.M., consilier, Albac).

În acelaşi context s-a reamintit şi faptul că în trecut era o singură comună de la Câmpeni până la Horea (comuna Râul Mare) şi s-a reluat argumentul ecologic al asocierii: „Noi, albăcenii, deja am început o chestiune pe o problemă ecologică... cu o căruţă, să strângem gunoiul. Dar, degeaba făceam noi curat când de la Arieşeni sau Gârda sau Horea vine pe vale gunoiul. Am zis că o să punem odată o greblă şi să-l arătăm primarului din Horea..." (T.B., consilier, Albac).

7. Impactul anchetei sociologice la nivel comunitar

În cercetările din microregiunea Albac-Scărişoara-Horea, o întrebare destinată evaluării impactului anchetei sociologice a fost inclusă în ghidul de restituire a rezultatelor: *Aşa cum probabil cunoaşteţi deja, în vara acestui an o echipă de cadre didactice şi studenţi de la Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba Iulia a efectuat o cercetare sociologică în satul dumneavoastră. Cum a privit satul această investigaţie? S-a discutat în sat după plecarea noastră? Dacă DA, cei care au discutat erau dintre persoanele care au răspuns întrebărilor noastre? La ce se refereau discuţiile?*

La această întrebare, majoritatea celor intervievaţi au declarat că nu ştiu (nu au auzit) să se fi discutat ceva. Unii au spus

că au discutat mai mult tinerii: „S-a discutat. Tineretul era destul de mulțumit, le-a plăcut subiectul chestionarului" (S.V., Horea). Alții au specificat faptul că discuțiile au vizat mai ales conținutul chestionarului: „Așa și așa, cei care au discutat cu dumneavoastră au spus și celorlalți oameni, fie ei din familia lor, fie vecini. Discuțiile se refereau la subiectul chestionarului aplicat" (C.O., primar, Horea).

Dintre cei care reținuseră discuțiile de după anchetă, unii remarcau utilitatea acesteia: „S-a discutat și s-a privit cu viu interes prezența lor (a studenților, n.n.) și [oamenii] au fost încântați că cineva se mai gândește la comuna lor și să facă un lucru bun în sat. O parte au vorbit și o parte nu. Au aflat de la cei care au fost chestionați și au discutat despre ce i-ați întrebat. Nu îmi mai amintesc exact, dar am discutat și în Consiliul Local despre unele întrebări pe care le-ați pus" (T.T., primar, Albac).

Speranțele unor soluții concrete la problemele comunitare au apărut și de această dată, probabil după logica bazată pe faptul că o *cercetare este un lucru serios și precis se face ceva după ea*: „Au discutat și cei care au răspuns dar și alți curioși care nu au fost băgați în seamă de d-voastră. Discuțiile lor s-au referit la faptul că întrebările puse au fost foarte importante și că speră să fie rezolvate problemele" (C.A., Horea). Totuși, în raport cu implicațiile practice ale anchetei, o anumită îndoială era prezentă în comentariile celor intervievați: „Treaba asta nu e rea, dar nu știu cât se ia în considerare" (F.A., Albac); „Am auzit discutându-se, unii spun că nu are rost o cercetare, alții spun că e benefică" (D.E., Scărișoara); „Am discutat cu cel la care ați fost și nu mai știu exact ceva. Știu că zicea ceva de genul că e o muncă în plus" (F.C., consilier, Horea); „Da, s-a discutat în sat. Oamenii știau despre ce este vorba în chestionar, a fost bine venită cercetarea, dar cred că nu se poate face nimic" (I.V., Scărișoara).

Discuţiile s-au purtat în sat, între vecini, la biserică şi la birt. Unii au interpretat de o manieră personală scopul anchetei şi s-au simţit direct vizaţi: „Am auzit şi au auzit vecinii zvonuri că L.M. vrea să-mi ia casa şi grădina că de-aia aţi venit pe aicea. În rest nu am vorbit cu nimeni dar io nu ştiu de unde au venit zvonurile. Pe la ele [vecinele] nu a fost nimeni că numa' la mine aţi venit. Apăi am discutat dar mai mult că m-au întrebat de L.M. şi că ce aţi vrut să ştiţi" (F.B., 82 ani, Albac).

8. Concluzii şi deschideri

În rândurile care urmează ne vom concentra cu deosebire asupra valenţelor euristice ale restituirii rezultatelor, valenţe puse în evidenţă de investigaţiile noastre din microregiunea Albac - Scărişoara - Horea. Pe scurt, ce poate aduce nou restituirea rezultatelor în materie de informaţie pentru cel care realizează ancheta sociologică?

Am constat mai întâi faptul că, atunci când este vorba de ierarhii ale problemelor comunitar-teritoriale sau ale problemelor personale şi de familie, prin restituirea rezultatelor au fost confirmate unele dintre aceste ierarhii şi au fost infirmate altele. Eventualele neconcordanţe la acest nivel pot fi valorificate în direcţia aprofundării cercetărilor, eventual printr-o perfecţionare a chestionarului ca instrument principal al investigaţiilor.

Restituirea rezultatelor pare a fi un instrument adecvat pentru identificarea soluţiilor la problemele majore reţinute prin anchetă. Stabilirea nivelului de responsabilitate, aşa cum ni se relevă el în dialogurile cu actorii locali (cetăţeni şi autorităţi) poate reprezenta principalul câştig al restituirii rezultatelor ca instrument de aprofundare a problemelor comunitar-teritoriale.

Restituirea rezultatelor a adus în prim plan şi probleme

comunitar-teritoriale nevizate de anchetă, cum ar fi problema aprovizionării cu medicamente sau problema asistenței medicale generale.

Este de remarcat și faptul că deși cercetările s-au concentrat în satele centre de comună, multe comentarii înregistrate pe parcursul restituirii rezultatelor au făcut trimitere și la problematica specifică a celorlalte sate: izolare, mentalitate tradițională, înzestrări de infrastructură reduse și un efort continuu și ridicat necesar pentru asigurarea supraviețuirii.

O anumită privire critică s-a desprins din restituirea rezultatelor, mai ales atunci când s-au adus în discuție șansele de dezvoltare ale comunelor din microregiune. Intensitatea criticilor, tradusă prin modulații ale vocii, gesturi și alte elemente de comportament vizibile la intervievați în timpul restituirii rezultatelor, nu puteau fi decât dificil surprinsă în timpul anchetei pe bază de chestionar. Observația aceasta este valabilă și pentru alte tipuri de atitudini, cum ar fi atașamentul sau entuziasmul față de o anumită soluție sau proiecție (participarea la adunări cetățenești permanentizate, de exemplu).

Nu mai puțin importantă s-a dovedit a fi restituirea rezultatelor în legătură cu acele teme față de care cetățenii și autoritățile se situau pe poziții mai mult sau mai puțin divergente (transparența decizională, participarea la adunările cetățenești organizate deja sau care ar fi urmat să se organizeze, pe baze noi, în viitor). Faptul că pentru nerealizările la aceste nivele (transparență și participare) cetățenii acuză de multe ori autoritățile în timp ce autoritățile învinovățesc cetățenii, poate constitui o informație importantă pentru prognozarea comportamentelor care împiedică uneori dezvoltarea comunitară. Nu numai fluxul informației dinspre autorități spre cetățeni și invers ci și canalele de comunicare utilizate par să determine comportamente mai mult sau mai puțin participative.

Problematica asocierii intercomunale, aprofundată în cercetările noastre prin restituirea de grup la nivelul Consiliului Local Albac, ne-a dezvăluit, pe de o parte, un nivel ridicat de cunoaştere a temei (aşa cum ea este dezvoltată în Franţa, de exemplu) dar şi confuzia între *înfrăţirea* între comune şi *asocierea intercomunală*. Asemenea situaţii nu fuseseră anticipate în momentul proiectării anchetei pe bază de chestionar.

Putem acum conchide că valenţele restituirii rezultatelor anchetei noastre din microregiunea Albac-Scărişoara-Horea au fost relevante în aceste două direcţii: (1) dezvoltarea şi aprofundarea cunoaşterii reprezentărilor, opiniilor şi atitudinilor actorilor locali şi (2) inducerea sociologică a participării cetăţenilor la nivelul guvernării locale.

În raport cu aceste consecinţe, o regândire a logicii întregii cercetări pe teme precum cele avute în vedere în microregiunea Albac-Scărişoara-Horea pare a fi necesară în viitor. O mai bună adecvare la specificul teritoriului aflat în atenţie poate constitui cheia acestei noi logici de abordare.

La capitolul deschideri, abordarea cu mai mult curaj a dimensiunii intervenţie rămâne un obiectiv prioritar pentru alte cercetări în aria tematică a acestui studiu.

BIBLIOGRAFIE

Bădescu, I. (2004), „Dezvoltare și subdezvoltare. Contribuții la critica sociologiei tranziției", în *Sociologie Românească*, volumul II, Nr. 3, Toamna 2004, pp. 108-128.

Bejenaru, C. (2004), „Rolul administrației publice locale în furnizarea serviciilor sociale", în *Sociologie Românească*, volumul II, Nr. 2, Vara 2004, pp. 141-153.

Buțiu, C.A. (2006), „Probleme și oportunități de dezvoltare în Munții Apuseni. Reprezentări comparate în microregiunea Albac – Scărișoara - Horea (județul Alba)", în *Studii și cercetări în domeniul științelor socio-umane*, vol. 15-2006, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, pp. 147-163.

Cohen, J. L. (2005), „The Self-Institution of Society and Representative Government: Can the Cycle Be Squared?" în *Thesis Eleven*, No. 80, (Febr., 2005), SAGE Publications, London Tousand Oaks, CA and New Delhi, pp. 9-37.

Ilie, L. (2003), „Capitalul social și democrația în țările din Europa Centrală și de Est", în *Sociologie Românească*, volumul I, Nr. 4, Iarna 2003, pp. 73-82.

Irwin, A. (2006), „The Politics of Talk: Coming to Terms with the 'New' Scientific Governance", în *Social Studies of Sciences*, Vol.6, No.2, (Apr., 2006), SAGE Publications, London Tousand Oaks, CA and New Delhi, pp. 299-320.

Letki, N. (2004), „Socialization for Participation? Trust, Membership, and Democratization in East-Central Europe", în *Political Research Quarterly*, Vol. 57, No. 4 (Dec., 2004), pp. 665-679.

Mărginean, I. *et al.* (2004), „Surse ale suportului politic pentru democrație în țările comuniste", în *Sociologie Românească*, volumul II, Nr. 1, Primăvara 2004, pp. 41-59.

Pascaru, M., Millea, V., Popeiu-Cărăşel, El. (2002), „Antreprenoriatul şi vaca de muls. Din rezultatele unei investigaţii de fundamentare sociologică a unui studiu de fezabilitate privind colectarea laptelui într-o comună din Munţii Apuseni (Lupşa, jud. Alba)", în *Lucrările ştiinţifice ale Simpozionului internaţional Universitaria Ropet 2002. Ştiinţe socio-umane, restructurare şi reconversie*, Petroşani, Editura Focus, pp. 116-121.

Pascaru, M., Buţiu, C. A., Vasiu, I. (2006), „The European Principles of Good Governance and the Restitution of Sociological Inquiry Results. Experimentations in Apuseni Mountains, Romania", în *MicroCAD 2006, International Scientific Conference, Mikolcs, Hungary, 16-17 March*, 2006, Matematics and Computer Science, pp. 123-129.

Sandu, D. (1999), *Spaţiul social al tranziţiei*, Iaşi, Editura Polirom.

Sandu, D. (2004), „Status Inconsistency as Predictor of Public Atitudes in Romania", în *Current Sociology*, Vol. 52, No.6 (Nov. 2004), SAGE Publications, London Tousand Oaks, CA and New Delhi, pp. 989-1020.

Sandu, D. (2005), *Dezvoltare comunitară. Cercetare, practică, ideologie*, Iaşi, Editura Polirom.

Truman, Q. C., Reisig, M.D. (1996), „Community-Oriented Research in an Era of Community-Oriented Policing" în *American Behavioral Scientist*, Vol.39, No. 5 (March/April), pp.570-586.

****European Governance: A White Paper*, COM(2001)428, 25 July 2001, http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/cnc/2001/com2001_0428en01.pdf.

LA RESTITUTION DES RÉSULTATS ET LE DÉVELOPPEMENT COMMUNAUTAIRE

Résumé

Le volume ci-présent prend comme point de départ l'opinion conformément à laquelle l'on considère nécessaire de renforcer les rapports existants entre la théorie et la méthodologie de la recherche sociale, d'un côté et la pratique du développement communautaire, en tant que forme d'intervention au sein de la communauté, d'un autre côté. Nous pouvons constater l'existence d'une riche littérature qui se trouve à la portée des praticiens, celle-ci étant pourtant dominée par des aspects méthodologiques, procéduraux et de casuistique.

Au bout de plus d'un demi-siècle caractérisé par des interventions du type du développement communautaire, les pratiques mêmes sont extrêmement diverses, tandis que la cohérence théorique est encore inexistante. Toute une série de difficultés apparemment insurmontables nous sont révélées de temps en temps.

Une première difficulté est constituée par *le caractère interdisciplinaire* d'un domaine applicatif, où *la sociologie, l'anthropologie, la politologie, la psychologie sociale, la psychologie de la communauté, la pédagogie sociale, l'économie, le management, l'écologie* etc. sont les sciences d'où l'on extrait les concepts avec lesquels l'on opère dans le développement communautaire. Une seconde difficulté surgit de *la grande*

diversité des communautés, pour lesquelles tout modèle théorique peut devenir non relevant à un certain moment donné. D'autres difficultés, assez nombreuses, naissent aussi du *caractère contextuel de l'intervention*. Nous pouvons y ajouter la difficulté induite par la diversité des théories manifestes dans le cadre des sciences-ressources.

Le ci-présent volume réunit trois de nos approches récentes, tout en essayant de proposer une possible direction destinée à fonder théoriquement et de point de vue méthodologique le développement communautaire, en suggérant la potentialité particulière des connexions entre le développement communautaire et la recherche-action. La restitution des résultats peut être le principal instrument voué à soutenir les potentialités rappelées dans des contextes communautaires concrets.

L'étude signée par Mihai Pascaru, LA RESTITUTION DES RÉSULTATS DANS LES DÉBATS ET LES PRATIQUES SOCIALES CONTEMPORAINES, traite de la restitution des résultats et ses types (Bergier, 2000), tout comme d'une série de recherches où, d'une manière explicite ou bien implicite, la restitution des résultats y est présente (Lundy; McGovern, 2006; Parrado *et al.*, 2005; Reid, Tom, 2005).

Ce que l'on retient surtout c'est le fait que Bergier lui-même plaide pour une restitution intégrée dans l'ensemble des activités du chercheur, cette intégration signifiant le fait que la restitution peut participer dans certaines conditions à la production de connaissance et à la validation de l'énoncé scientifique. Une telle restitution, estime Bergier, suppose le fait que le sujet doit être reconnu en tant qu'objet de la connaissance et comme connaisseur, c'est-à-dire comme objet et sujet de la recherche.

C'est ainsi que l'on suggère l'étroit rapport existant entre la restitution des résultats et la recherche action, d'un côté, et une

possible connexion entre la recherche-action et l'intelligence territoriale (Girardot, 2005), d'un autre côté.

L'auteur a utilisé pour la première fois la restitution des résultats dans le cadre d'un projet européen de développement territorial (*Eugenia* – 2001-2003). Des données significatives obtenues suite au déroulement de ce projet sont présentées dans la dernière partie de l'étude

Dans son étude, LE DÉVELOPPEMENT COMMUNAUTAIRE - CONCEPT, STRATÉGIES ET MÉTHODES D'INTERVENTION, Călina Ana Buțiu entremêle la perspective théorique sur le développement communautaire avec la perspective de certaines observations et recommandations pratiques.

Cette étude traite aussi des stratégies de développement communautaire dans l'espace rural : 1) la stratégie de l'intervention autoritaire, 2) la stratégie centrée sur le client et 3) la stratégie de la réforme radicale.

Le concept de *social empowerment* bénéficie aussi bien d'un espace distinct. Le point de départ est représenté par l'observation que dans la psychologie de la communauté, un objectif définitoire est celui du développement des *communautés compétentes*. Celui-ci suppose *social empowerment*, respectivement l'offre et l'utilisation des ressources de manière à faire augmenter la capacité de ses membres de prendre des décisions bien réfléchies concernant les divers problèmes et d'adopter des solutions adéquates.

Dans un paragraphe distinct l'on traite du design et de l'implémentation de l'intervention programmatique. L'intervention programmatique suppose le fait que l'accomplissement du changement social dans une certaine communauté se fait dans un intervalle de temps délimité, avec des ressources, des modalités et des finalités prédéfinies. Ce

paragraphe est suivi par un autre consacré aux orientations méthodologiques dans le développement communautaire. Tout un ensemble de notes finales précisent les limites et les débouchés actuels du développement communautaire, la remarque suivante représentant un grand intérêt méthodologique : *dans le développement communautaire comme mise en pratique des principes de la recherche-action, la plupart des fois la composante action est surdimensionnée au détriment de la recherche.*

La troisième étude du volume, LA RESTITUTION DES RÉSULTATS ET LA FONDATION DE LA GOUVENANCE LOCALE, étude signée par Mihai Pascaru et Călina Ana Buțiu, est consacré à la présentation d'une investiggation récemment réalisée dans la microrégion Albac - Scărișoarca - Horea (Département Alba, Roumanie). Pendant ces investigations, l'on a visé des aspects des représentations sur l'espace étudié mais aussi des aspects des représentations sur la gouvernance locale et les chances de collaboration intercommunale.

L'idée de base est celle de l'utilisation de la restitution des résultats comme instrument pour l'induction sociologique de la participation à la gouvernance locale et pour assurer, par ce biais, un milieu optimal pour les projets de développement communautaire.

Version française: **Coralia Handrea**

THE RESTORING OF RESULTS AND THE COMMUNITY DEVELOPMENT

Summary

The present volume starts from the idea that there is a large acknowledgement of the need to strengthen the links between the theory and methodology of social research on the one hand, and the practice of community development as a form of intervention within the community on the other. We can see that the there is a large range of literature of speciality for the practicioners. But it is dominated by procedure, case and methodological aspects.

After more than half a century of community development interventions, even the practical activities are extremely varied and the theoretical coherence keeps us waiting. A series of difficulties apparently impossible to solve reveal themselves from time to time.

A first difficulty consists in the *interdisciplinary character* of an applicative domain in which *sociology, anthropology, politology, social psychology, the psychology of the community, social pedagogy, economy, management, ecology*, etc. are the sciences that offer the concepts used by community development. A second difficult is born out of *the great diversity of the communities*, for which every theoretical pattern can be irrelevant at a certain moment. Not few difficulties are born also out *of the contextual character of the intervention*. To these we can add the

difficulty induced by the diversity of theories within the resource-sciences.

The present volume, which reunites three of our recent approaches, aims at offering a possible direction of theoretical and methodological deepening of community development, suggesting the special potentiality of the connections between community development and action-research. The restoring of results can be the main supporting instrument of the potentiality mentioned in concrete community contexts.

The study signed by Mihai Pascaru, THE RESTORING OF RESULTS IN THE CONTEMPORARY SOCIAL DEBATES AND PRACTICES aims at the restoring of results and its types (Bergier, 2000), as well as a series of research in which, explicitly or implicitly, the restoring of results is present (Lundy; McGovern, 2006; Parrado *et al.*, 2005; Reid; Tom, 2005).

The fact that Bergier himself pleads however for an integrated restoring in the assembly of the activities of the researcher, an integration which signifies the fact that the restoring can participate under certain circumstances to the production of knowledge and the validation of the scientific statement. Such a restoring, according to Bergier, means that the subject is recognised as known and knower, i.e. object and subject of research at the same time.

Thus we are suggested the tight link between the restoring of results and the action of research, on the one hand, and a possible connection between the action-research and territorial intelligence (Girardot), on the other.

The author used for the first time the restoring of results in a European project of territorial development (*Eugenia* – 2001-2003). Significant data obtained in this project are presented in the latter part of the study.

In her study, COMMUNITY DEVELOPMENT - CONCEPT, STRATEGIES AND METHODS OF INTERVENTION, Călina Ana Buțiu combines the theoretical perspective of the community development with the perspective of certain practical observations and recommendations.

A certain part of this study is reserved for the strategies of community development in the rural territory: 1) the strategy of authoritarian intervention, 2) the strategy focused on the client, and 3) the strategy of the radical reform.

The concept of social capacity also benefits from a distinct part. We start from the observation that in the psychology of the community a defining objective is the development of *the competent communities*. This means *social empowerment*, respectively the offer and usage of the resources in a manner which would lead to the increase of the capacity of its members to make well-thought decisions regarding different problems and to adopt proper solutions.

In a distinct paragraph the implementation of the programmatic intervention and design are approached. The programmatic intervention presupposes that the accomplishment of the social change in a community is made in a limited period of time, with predefined resources, modalities and finalities. This paragraph is followed by one dedicated to the methodological orientations in community development. A series of end notes shape the present limits and openings of community development, of great interest being the following observation: *in the community development as putting into practice of the principles of action-research, most of the times the component action is over-dimensioned to the detriment of research.*

The third study of the volume, THE RESTORING OF RESULTS AND THE FUNDAMANTATION OF LOCAL

GOVERNMENT, signed by Mihai Pascaru and Călina Ana Buțiu, is dedicated to the presentation of a recent investigation made in the micro-region Albac - Scărișoara - Horea (Alba County, Romania). In these investigations the authors focused on aspects of the representations of the studied territory and also, on aspects of the representations of local government and the chances of inter-communal collaboration.

The basic idea is that of using the restoring of results as instruments for the sociological inducement of the participation to the local government and for the insurance of a proper environment for the community development projects as well.

English version: **Emilia Ivancu**

Seria

FILOSOFIE • SOCIOLOGIE • PSIHOLOGIE

ISBN:
332.
316.334.55 /.56